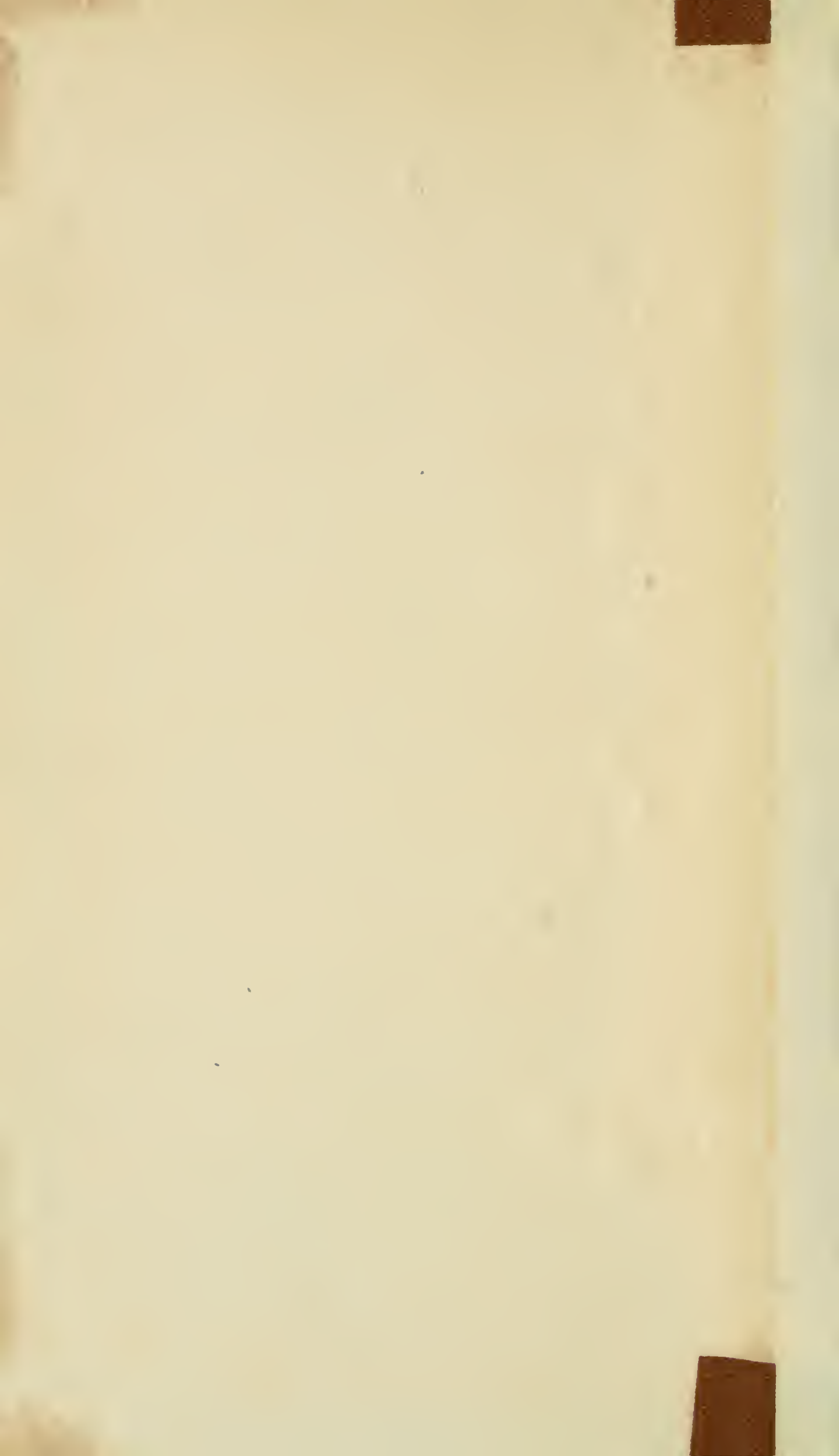
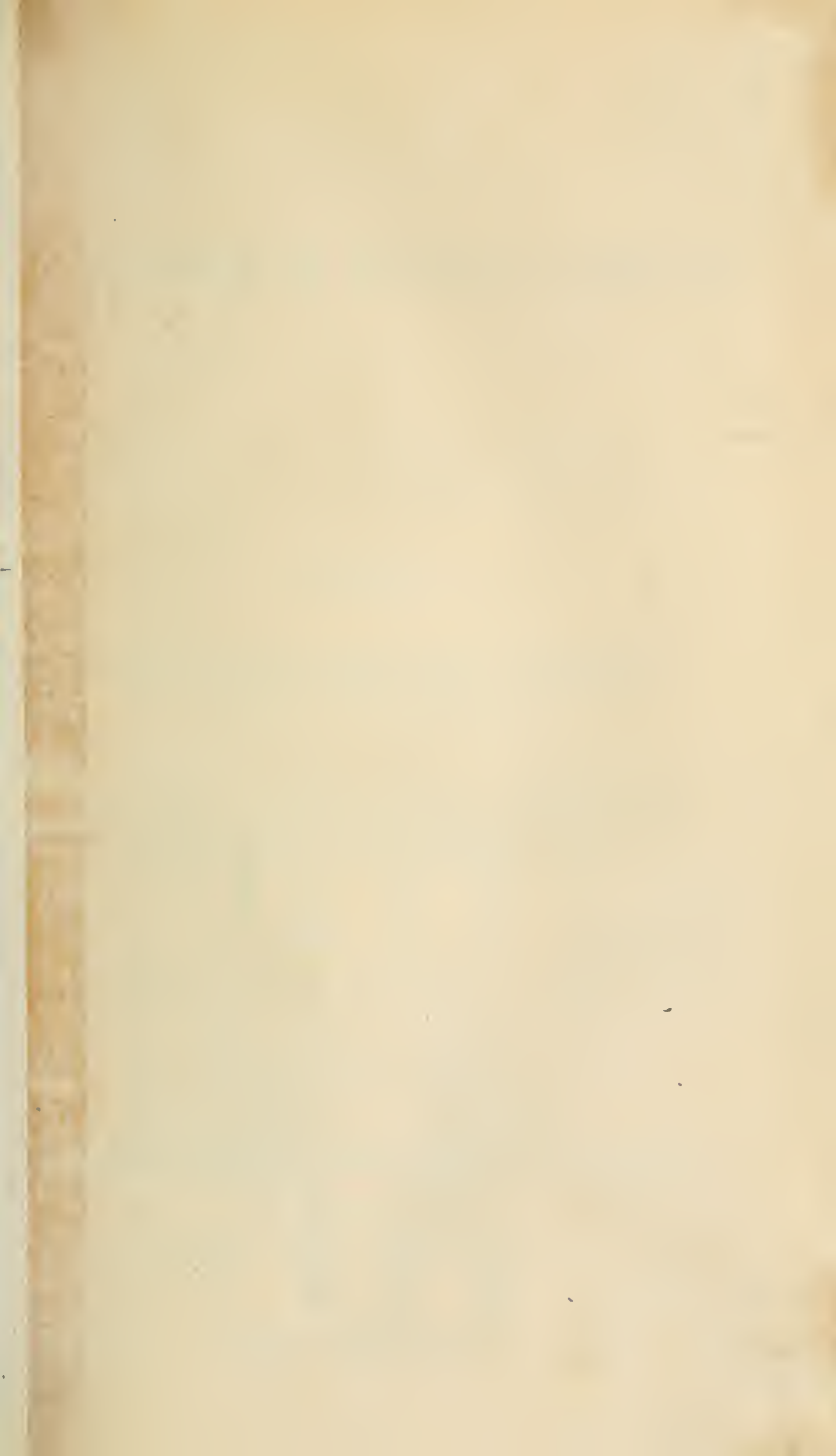

UNIVERSITY OF TORONTO
3 1761 01795593 1

VITAE
POETARUM PERSICORUM

EX

DAULETSCHAHI HISTORIA POETARUM

EXCERPTAE

AD FIDEM CODD. MSS. PERSICE EDIDIT LATINE VERTIT
ANNOTATIONIBUS INSTRUXIT

JOANNES AUGUSTUS VULLERS,
PHIL. DOCT. LITT. ORIENT. IN ACADEMIA LUDOVICIANA GISSENSI P. P. O.
SOCIETATIS ASIATICAE PARISIENSIS SOCIUS HONOR.

Fasciculus I.
Háfizi Schirázensis vitam tenens.

GISSAE,
PROSTAT IN LIBRARIA J. RICKER.
MDCCCXXXIX.

TYPIS C. LICHTENBERGERI.

VIRO DOCTISSIMO

LAURENTIO REINKE,

THEOLOGIAE DOCT. EIUSDEM ET LINGUARUM ORIENT. IN ACADEMIA MONASTERIENSI P. P. O.

AMICO SUO DILECTISSIMO

TENUEM HANC OPELLAM

AMICISSIME OFFERT

EDITOR.

PRAEFATIO.

Inter multos eosque praeclaros Orientis scriptores, qui poetarum persicorum vitas enarrarunt, permagnam assecutus est gloriam Dauletschah Ghazi Samarcandiensis. Operis egregii, quod scripsit de historia poesis persicae, argumentum et praestantiam, locis quibusdam selectis gallice versis comprobatam, beatus Silv. de Sacy singulari commentatione copiosius descripsit [1]). Poetarum quum unam alteramve tantum vitam persice editam viderem, Parisiis dum moror, primum totum opus typis divulgare cogitabam;

---

[1]) Vid. Notices et Extraits des manuscrits tom. IV. p. **220** sqq. Dauletschahi opus, ut alii eiusdem generis libri, inscribitur تذكرة الشعرا „*historia poetarum*". Auctor vixit regnante Sultano Abu-Ighazi Hosein Behadurkhan, pronepotis Mirzae Omar-scheich, unius ex liberis Tamerlani et opus suum anno Heg. **892** (Ch. **1487**) absolvit. cf. ibid. p. **249**.

mox autem aliis rebus impeditus, consilio mutato, decem tantum poetarum clarissimorum vitas descripsi posthac edendas. Agmen duxit Ferdusii vita, quam in fronte libri nostri „*Fragmente über die Religion des Zoroaster*" inscripti [1]) collocare placuit. Sequitur hoc fasciculo primo Hâfizi vita, a Wilkenio viro clarissimo e codice Gottingensi mendose et negligenter exarato antea iam edita sed non satis accurate pertractata [2]), quam, textu ad fidem trium codicum, qui in Bibl. regia Parisiensi asservantur N. 166. 249 et 250 signati [3]), diligentissime col-

---

[1]) Prodiit hic liber Bonnae 1831. 8°.

[2]) Inserta est Chrestomathiae, quam Wilkenius Institutionibus suis ad fundamenta linguae persicae adiunxit p. 220 — 230 et latine conversa legitur in eiusdem viri doctissimi auctario ad Chrestomathiam suam persicam p. 74—80. Praeterea gallice Hâfizi vitam interpretatus est beatus Silv. de Sacy in Notices et Extr. l. l. p. 238 — 245 et germanice vir doctissimus Hammer-Purgstall in fronte suae totius Hâfizi Divâni interpretationis („*der Diwan von Mohammed Schemsed-din Hafis aus dem Persischen zum erstenmal ganz übersetzt. Stuttg. u. Tübing.* I. 1812. II. 1813.") tom. I. p. XIV sqq. Plura vide in Hammeri Geschichte der schönen Redekünste Persiens p. 261 sqq. et in Specimine poeseos persicae. Vindob. 1771. p. XIX sqq.

[3]) Trium horum codicum ope, quorum duos poste-

lato emendatiorem exhibere studui, adiectis simul in margine annotationibus criticis et variis codicum lectionibus. Praeterea in carminibus et versibus, a Dauletschaho speciminis causa passim allatis, multum me adiuvit totius Hâfizi Divâni editio [1]), quae anno Heg. 1250 (Ch. 1834) prodiit

---

riores beat. Silv. de Sacy in Not. et Extr. l. l. p. **250** pluribus verbis descripsit et primus num. **166** signatus ad optimae notae codices est referendus, Dauletschahi opus bene emendari et castigari potest.

[1]) Libri huius in Europa rarissimi usum humanissime mihi concessit Dr. Gust. Weil, vir literarum Orientis peritissimus, qui Kahirae dum commoratur librum sibi comparavit. In extrema operis parte de editore et loco quo impressum est haec reperiuntur: وكان تمام طبعه فى يوم السبت المبارك الرابع والعشرين من شهر ربيع الثانى سنة ١٢٥٠ من هجرة من له العز والشرف .... الا ان المجلد الاول ومأية وعشرين صحيفة من الثانى طبع فى مطبعة ولى النعم الحاج محمد على پاشا التى انشأها بالاسكندريه بتصحيح الفاضل عزيز افندى واما باقيه فبالمطبعة الكبرى التى انشأها ولى النعم المذكور ببولاق بتصحيح احمد افندى تلميذ العلامة اللوذعى والفهامة (الالمعى) الحافظ الشيخ محمد مراد افندى الذى كان فى تقرير عوارف المعارف يعيد ويبدى بتكية مراد ملا الكائنة ببازار چهار شنبه امدنا الله بامداده وسلك بنا قويم رشاده وذلك بملاحظة ناظر المطبعة الكبرى المعتمد على ربه فى الدنيا والاخرى مستمدا منه الفيض الربانى ابى القاسم افندى شاهد الجيلانى *

in Aegypto, tribus tomis constans et optimo Sudii commentario turcico instructa.

In latina interpretatione exemplar persicum, quantum pro diverso utriusque linguae ingenio fieri potuit, accurate exprimendum curavimus.

Annotationes perpaucas tantum, in primis quae ad historiam spectant et res difficiliores illustrant, adiecimus; eo magis enim brevitati erat studendum, quo probius intellexeramus, non tirones sed peritiores tantum lectores hasce reliquias esse lecturos, quas si boni consulant reliquis quoque fasciculis mox edendis omnem curam adhibebimus.

Scribebam in Academia Ludoviciana Gissensi mense Februario MDCCCXXXIX.

Vita regis eruditorum et cremoris lactis doctorum, Chodschae[1]) Hâfizi Schirâzensis[2]), cuius praeclarum sepulcrum deus sanctificet.

Vir erat suae aetatis plane singularis et miraculum saeculi. Genus dicendi illi est quod mens humana intelligere non potest, quum e studio mystico ortum esse videatur et gradum paupertatis[3]) redoleat, quare etiam cognomen *Lisan-elghaib* i. e. lingua mystica illi dederunt. Oratione utitur simplici et pura, sed maxima est sententiarum eius et doctrinarum gravitas. Perfecta illi est virtus et praestantia. Poesis infima virtutum eius, etenim in scientia Corâni et in doctrinis, quas dicunt externas et internas, multum excellebat.

Thesaurus doctrinarum et mysteriorum Said Kasim-elanvar[4]), cuius praeclarum sepulcrum deus sanctificet, studiosissime colebat Chodscham Hâfiz eiusque Divânum semper sibi recitandum curavit. Viri etiam clari et religiosi[5]) Hâfizi scripta summis in deliciis habuerunt. 4

Chodschae Hâfiz cognomina et nomen sunt Schemseddin Mohammed. Vixit sub imperio Mozafferidarum[6]) in regno Persarum et Schirâzi; quum autem prae magno rerum divinarum amore et studio res humanas prorsus negligeret, vitam degebat cura et molestia vacuam, quemadmodum ipse ait:

„Tu, si ebrius et veste auro distincta indutus transis, „unum basium vove Hâfizo lanea veste amicto [7]).“

Chodscha Hâfiz semper cum Dervischis et ascetis versabatur, nonnunquam etiam intererat conciliis optimatum et principum et quamquam vir erat eruditissi-
5 mus et perfectissimus, tamen etiam ad adolescentium bene moratorum societatem se applicabat et ab omnibus diligebatur. Inter varia eloquentiae genera ghazelis [8]) tantum usus est, quas post eius mortem demum amici et discipuli in Divânum [9]) collegerunt. Nos tres ghazelas ex illius Divâno elegimus hic proponendas:

Ghazela.

„Pocillator, veni, etenim tulipae calix plenus est „meri; quando finis erit verbis vanis, quando terminus „nugis? Mitte superbiam et blanditias, vidit enim tem„pus rugas togae Caesarum et finem diadematis Kajano-
6 „rum [10]). Zephyri flatus iuventutis tempus (breve) in
7 „memoriam revocat; itaque porrige, o iuvenis! animi „medicinam, quae curam aufert. Fraudi et blanditiis „aevi noli confidere; infelix ille, qui securus est de „eius fraude. Ministra mihi nomine Hâtim Taji [11]) po„culum unius librae mensura, ut convolvamus nigrum „avarorum librum [12]). Fortunae dona pro vino oppig„nera, ex asceta enim ne hilum quidem remansit. O „Hâfiz! carmina tua, quamquam persice scripta, vul„gata sunt a regno Aegypti et Syriae usque ad fines „imperii Graeci et ad Rajam [13]).“

Ghazela.

8 „Duo amici faceti et duae vini vetusti librae, otium, „liber et horti angulus — has res ego non darem pro „hoc mundo et pro futuro, etsi ad pedes meos continuo

„se prosternerent hominum catervae [14]). Quicunque tran-
„quillitatis thesaurum pro angulo mundi commutat, ven-
„dit Josephum Aegyptium vili pretio. Veni, etenim huius
„officinae (i. e. mundi) sors non imminuetur, neque absti-
„nentia, qualis tua est, neque improbitate, qualis mea est.
„Tempore miseriae necesse est deglutire curas cum mero,
„nam nemini confidendum est his temporibus. Prae ve- 9
„hementia venti adversitatum distingui non potest, num
„rosa fuerit in hoc horto an iasminum. Constanter per-
„fer, o mens, nam deus tam eximiam gemmam Ahri-
„mani manibus non committet. Perdita est natura sae-
„culi; tanta in calamitate ubi est cogitatio sapientis et
„consilium Brahmani?"

Narratur Sultanum Bagdadi Ahmedum magnopere coluisse et dilexisse Chodscham Hâfiz summisque viribus contendisse, ut illum ad se traheret. At Hâfiz a Persis Bagdadum migrare noluit et in patria arido pa- 10 nis frusto contentus mel urbium peregrinarum non appetivit. Scripsit autem Ghazelam in laudem Sultani Ahmed, quam Bagdadum, sedem pacis, misit:

Ghazela.

„Laudo deum propter iustitiam Sultani Ahmed, fi-
„lii Scheichi Oveis, filii Hasan Ilchânidae [15]), regis,
„filii regis, imperatoris, imperatoria stirpe orti, quam
„animam mundi appellare convenit. Si luna una tecum
„orta fuisset, (Mohammed) illam in duas partes non
„fidisset [16]); tu (enim ipse) Mohammedis miraculum 11
„es et gratia divina. Generis nobilitas, praestantia et
„hominum favor tibi debentur; procul absit oculus ma-
„lignus, tu enim ipse es anima (mundi) et dilectus. E
„rosa Persiae vitae meae flos non effloruit; euge Bag-

12 „dadi Tigris et vinum (eius) dulce. Cincinni (tui) „sunt pleni amfractuum, sunt similes cincinnis amato-„rum; nam in horoscopo tuo est potestas Chosroum et „gloria Dschingizchâni [17]).“

Chodscha Hâfiz sermonibus lepidis et facetis magnopere delectabatur, quorum, quum multi circumferantur, unum alterumve in hac historia referri opus est.

Anno DCCXCV quum fortunatissimus et magnus Emir Timur Kurkân, quem deus illuminet, Persarum imperium expugnasset et regem Mansur morti tradidisset [18]), Hâfiz inter vivos fuit. Itaque illum arcessi iussit atque ita allocutus est: „Ego ictu gladii politi ma-
13 ximam terrae habitatae partem expugnavi et millia urbium ac provinciarum depopulatus sum, ut Samarcandum et Bochâram, locos domicilii et sedes regni mei, copiosiores et celebriores redderem; tu autem, homo levis, uno naevo nigro hasce urbes meas te traditurum et venditurum dicis hoc versu:

„Si formosus ille puer Schirâzensis sibi vindicaret „cor meum, pro naevo suo nigro daturus essem Samar-„candum et Bochâram [19]).“

Hâfiz terram osculatus, „o mundi imperator“, inquit, „eiusmodi liberalitate factum est, ut nunc in hanc (miseram) sortem inciderim“. Hoc responsum facetum ita principi fortunatissimo placuit, ut non solum de obiurgatione desisteret, sed benignum se ipsi praeberet.

14 Summus imperator, et iustitia et aequitate insignis, Ahmed Bagdadensis, quem deus illuminet, legitimus Sultani Oveis Dschalâjir successor, quum post patris obitum Bagdadi imperium stabiliisset et, fratre suo Sultano Hosein regno expulso, Adserbidschânam quoque

occupasset, tantam nactus est potentiam, ut eius dominatio usque ad fines Graecorum se extenderet. Rex erat omni genere excellens et artium fautor; carmina arabica et persica et legerat et bene componebat; variarum etiam artium peritus fuisse dicitur, ut artis pingendi et inaurandi, arcus et sagittas conficiendi sigillaque scalpendi et artium aliarum. Sex scripturae generum erat peritus. Illius est hoc distichon:

„Quo saepius te video, eo maius me tenet desiderium tui; prae desiderio vultus tui vesper mihi fit aurora felicitatis.“

In arte musica et compositione melica excellebat et aliquot libros de hac arte composuit. Chodscha Abdelkâdir erat eius amicus, a qua hanc artem didicisse dicunt. Hodie quoque inter musicos et cantores multa eius circumferuntur scripta. 15

Sed quamquam tot et tam praeclaris virtutibus excellebat, tamen erat homo crudelis et perfidus. Opio tantopere delectabatur, ut nonnunquam mente privaretur [20]), et quum viros insignes sine culpa vehementissime vexaret et propter levissimas causas morte affligeret, populo et militibus in odium venit et Emiri et copiarum duces fortunatissimum et maximum principem Timurum Kurkân per literas continuo invitarunt, donec tandem anno DCCXCI exeunte [21]) cum exercitu Bagdadum profectus est ad Sultanum Ahmed interficiendum. Priusquam autem Timur eo pervenit, Sultan Ahmed hoc carmen a se compositum Timuro misit:

„Quare temporum iniuriae praebeamus cervices? „quare eius ictus perferamus pro quavis re levissima? „Maria et montes transimus et pervagamur; Simorgi instar transvolamus [22]) terram et oceanum. Num desi- 16

„deriis nostris coelum pede est calcandum; an, ut ho-
„mines decet, conatibus finis est imponendus?"

Quod carmen quum princeps fortunatissimus legisset moestus ait: „Utinam ego quoque versus facere didicissem, ut versibus apte respondere possem, sed erit unus ex filiis vel nepotibus meis, qui Ahmedo respondeat". Itaque per literas Mirzam Emiranschah, vel ut alii dicunt, Chalilum Mirzam de responso reddendo adibant et ita rescriptum est:

„Collum tempori iniuriae submitte, neve caput
„retrahe, magnum enim sustinere non potest parvus.
„Quare Simorgi instar montem Kaf ascendere studes?
„esto submissus ut passer et demitte alas et pennas. Ex-
17 „pelle mente tua cogitationes inanes, ne tua causa cen-
„tum millia pereant."

Hoc responsum cum legisset Sultan Ahmed, intelligens se in latere montis copiarum principis fortunatissimi nihil esse nisi stipulam et culicem in strepitu adventus Timuri, fugam, quia dictis principis prophetarum resisti non potest, eligens, Bagdado relicto, in terram Graecorum recessit. Itaque Timur, Bagdadi imperio in suam potestatem redacto, eius praefecturam tradidit Chodschae Masud Serbedal [23]), qui erat Chodschae Ali Movajjad sororis filius atque ad vectigalia recipienda Chodscha Ali Tusensi Bagdadum misso, re feliciter peracta, in regnum suum rediit.

Post reditum autem Timuri Sultan Ahmed, auxiliis a Graecorum imperatore acceptis, Bagdadum iterum revertit. Chodscha Masud, quum resistere non posset, Bagdadum illi tradidit. Sultan Ahmed, Timuro eo ipso
18 tempore cum Toktamischo, rege Descht-Kiptschaki, bellum gerente, nactus opportunitatem, iterum aliquot an-

nos imperium Bagdadi tenuit et saepius cum Timuro aut conflictatus est aut pacem iniit, quae omnia copiosius enarrare huius loci non est, donec tandem anno DCCCVIII per manum Kara Jusuf Turcmani, unius ex pastoribus patris sui, martyris mortem obiit et imperium dynastiae Dschalâjiricae ereptum ad Turcmanos transiit, quorum historia origo et progressus posthac enarrabuntur.

Anno DCCXCIV Chodscha Hâfiz vita defunctus [24]) et in Mosalla [25]) Schirâzensi sepultus est, faveat illi Deus! Quum Sultan Abul-kâsim Babur Behadur Schirâzum expugnasset, dominus noster Mohamed Maamaji, supremus Sultani Babur minister, anno DCCC super Hâfizi sepulcro egregium monumentum faciendum locavit [26]).

Annotationes.

[1]) *Chodschae* titulo, ut honoris et dignitatis nomine in Oriente omnes viri praeclari appellantur, inprimis autem viri docti et professores. Proprie significat *seniorem*, deinde *dominum, praeceptorem*. Synonymum est *Scheich* شيخ.

[2]) *Schirâz*, urbs quae amplum habet territorium et Provinciae Fars caput, ob loci amoenitatem, in quo sita est aerisque temperiem et aquam purissimam et salubrem valde celebratur. „Hanc aliquis“, ait Reviczky, „non male Persiae Athenas vocaverit, tum quod purissima lingua Persica, eaque peculiaribus idiotismis ac elegantiis, quas grammatici gentis illius modos Schirâzios vocant, luxurians, incolis eius sit nativa, tum etiam, quod amoeniorum ac politiorum literarum domicilium dici mereatur. Plurimi sane sunt, neque facile enumerandi, eruditionis et eloquentiae laude in Oriente clari scriptores, qui ex hac urbe originem traxerunt, sed inter ceteros notiores, neque nostratibus nominetenus ignoti poetae sunt Saadi et Hâfiz etc.“ vid. Specim. poes. Pers. p. XVIII. Hist. prior. reg. Pers. p. 114 et 115. cf. Herbelot Bibl. or. s. v. — De anno, quo Schirâzi natus est poeta Hâfiz nil certe constat, quum neque Dauletschah neque alii scriptores illum commemorent. Natus fuisse videtur primis saeculi Hegirae octavi annis, nam sub finem eiusdem saeculi diem supremum obiit.

[3]) Sufiorum ordo religiosus, quorum vitae degendae ratio in contemplatione et cognitione rerum divinarum unice est posita, plures distinguit animi perfectionis gradus, quorum ultimus appellatur *gradus annihilationis* (فنا), vel *paupertatis* (فقر), aut *gradus paupertatis et annihilationis* (فقر وفنا), quia in isto perfectionis gradu homo semet ipsum quasi

annihilavit et cogitatione rerum divinarum occupatus in vera Dei cognitione et contemplatione totus versatur. Plura de hoc gradu leguntur in Ferid-eddin Attari libro Pendnameh inscripto cap. 52. p. 165 seq.; cf. de Sacyi annot. ad. h. l. et p. LIV., LV. et LXII., ubi etiam alii perfectionis gradus accuratius describuntur. Cf. Hammer Gesch. der schönen Redekünste Persiens p. 340 seq. et Tholuckii Sufismus. Berol. 1821.

[4]) *Saïd Kasim-elanvar* recentiorum Persarum, qui studio mystico se dederunt, facile princeps, iam ad adolescentulo in rerum divinarum contemplationem incubuit et Sufiorum doctrinam professus postquam multis in locis praeceptoris munus susceperat, tantam nominis claritatem consecutus est, ut ipsi principes et magnates scholis eius interessent. Quum autem nimio ardore doctrinam suam praedicaret et homines ad studium mysticum incitare studeret, ne auditorum numerus cresceret, rex urbe Herat illum amovere jussit. Itaque Balchum et Samarcandum se recepit ibique per aliquod tempus commoratus est. Deinde Heratum rediit atque cum eadem ut antea auditorum frequentia scholas mysticas habere perrexit. Obiit an. H. 835 (Ch. 1431) in vico Chardscherd prope Nischapurum et in horto, quem discipuli praeceptori vivo emerant, defunctus est. Cf. Hammer Gesch. d. schön. Red. p. 285. seq. qui etiam exempla quaedam ex eius Divâno germanice versa exhibet. Herbelot Bibl. orient. s. v. *Cassem Anvar*.

[5]) مُحَقِّق proprie est *veritatem confirmans*, deinde *veritatis indagator* et lingua Sufiorum *vir religiosus, qui ad animi perfectionis gradum, qui gradus veritatis* (حقيقت) *dicitur, pervenit*. Gradum istum hisce verbis describit Silv. de Sacy: „La *réalité* حقيقت, c'est une sorte de philosophie qui, s'élevant au dessus des préceptes de la religion et du culte spirituel, considère les choses dans leur essence; c'est un état d'intuition, surnaturel et extatique.“ Pendnameh p. 168.

[6]) Mozafferidarum dynastia apud Persas floruit ab an. H. 708 (Ch. 1308) usque ad an. 795 (Ch. 1392). Regni caput erat urbs Schirâz; post obitum autem Mohammedis Mobariz-eddini Mozafferi, dynastiae principis et conditoris, qui eum sequebantur filii et successores regnum inter se partiti sunt et in diversis

Persarum regionibus partim simul regnarunt, partim sibi invicem successerunt, donec tandem Tamerlanus, Schah-Mansuro devicto, regnum Mozafferidarum funditus evertit. Vid. Herbelot Bibl. Or. s. v. *Modhaffer*. Deguignes Gesch. der Hunnen tom. V. p. 488 et 489. cll. tom. IV. p. 37 seq.

[7]) Est distichon ghazelae secundae ex litera ن.

[8]) Ghazela غَزَل proprie est carmen amatorium, quum sit derivatum a verbo arab. غَزِلَ quod significat: „*cum studio usus fuit sermone, quo feminis blandiretur*" [a]), in eoque amatae pulcritudo et amoris cruciatus praedicari et amoris amicitiaeque laus describi soleant. Interdum etiam aliis rebus tractandis inservit, ut vini et gaudii deliciis et mysticis Sufiorum doctrinis. Carmine alloquitur poeta aut ipsam amatam aut alium quem, prout carminis argumentum postulat. Proprium autem est Ghazelae, ut singula disticha perfectum sensum efficiant et sententiae carmine expressae minime inter se cohaereant. Proprium porro est Ghazelae ut in ultimo demum disticho, quod *Schahi-beit* (شاه بيت) sive Regis distichon vocatur, poeta, semet ipsum alloquens, id, in quo exponendo praecipue carmen versatur, exprimat. Quae quidem lex, quamquam ab uno alterove tantum poetarum, qui ante Saadium floruerunt, observata fuit, postea tamen in consuetudinem venit. — Ad formam Ghazelae quod attinet, tria requiruntur: 1) ut nec paucioribus quam quinque, nec pluribus quam tredecim distichis constet, etsi non raro optimorum poetarum exemplo ab hac lege disceditur; 2) ut singula quaeque disticha unum idemque metri genus sequantur; 3) denique, ut primi distichi duo hemistichia secundo ceterorum hemistichio similem exitum habeant. Vid. Gladwin dissertations on the rhetoric, prosody and rhyme Calc. 1801. p. 2. Specimen poeseos persicae p. XLV seq. cll. p. XLII not. *).

[9]) „Ghazelae", recte ait Reviczky, „multae numero et variae terminatione Divânum constituunt, ad hoc autem requiritur, ut non multae tantum sint et variae terminationis, sed ut aliquae earum in singulas alphabeti arabici literas desinant, quo

---

a) Vid. Freytagii lexicon arabic. lat. s. v. Cf. Hamasae carmina p. 538. ed. Freytagii et Reiske ad Tarafae Moall. p. 40.

facto in Divânum ordine alphabetico inseruntur; quod raro fit auctore adhuc superstite, quamdiu spes aliqua subesse potest novi incrementi. Carmina Hâfizi in unum volumen seu Divânum collecta Ghazelas 569 circiter comprehendunt variis temporibus compositas, etsi arduum sit earum numerum accurate definire ob summam omnium codicum discrepantiam." Vid. Specim. poes. pers. p. XLVII.

[10]) Poeta graeci imperii interitum et dynastiae Kajanorum, qui in Persia regnabant, finem hoc versu significans dicit: „Tempus splendidam imperatorum vestem vidit obsolescere et „regum e dynastia Kajanorum diadema evanescere".

[11]) *Hâtim Taj*, e Tajjitis, tribu arabica, ortus, vir fuit liberalitatis laude immortalis eaque de causa in Oriente summae liberalitatis exemplar habetur. Vid. Abulfedae hist. anteisl. p. 188. ed. Fleischeri et Herbelot Bibl. or. s. v. *Hatem Tai.*

[12]) Id est, ne avaritiae accusemur et nomina nostra in indicem avarorum referantur.

[13]) Cf. Geschichte der Seldschuken p. 11. not. 13 et p. 12 not. 16.

[14]) Eo nimirum consilio, ut ad renuntiandum hisce rebus me adducerent.

[15]) *Ilchânidarum* dynastia, Mogolis e Persico imperio eiectis, an. H. 737 (Ch. 1336) a Scheich Hasan Dschalajir Buzurk condita est, et septuaginta sex annos in Arabiae provincia Irac et in Adserbidschân imperium tenuit. Hasan et qui eum sequebantur Sultani Oveis [a]), Hosein et Ahmed in urbe Bagdad regni sedem constituerant, donec tandem Bagdado a Timuro expugnato et Sultano Ahmed a Turcmanorum principe Cara Jusuf occiso, Ilchânidarum familia exstincta est. Vid. Herbelot Bibl. or. s. v. *Ilkhan* et Deguignes Gesch. der Hunnen, tom. III. p. 310 seq. et tom. V. p. 343 et 344.

[16]) Poeta ad lunae fissionem, miraculum, quod Mohammed, ut legatum dei se esse probaret, edidisse dicitur [b]), alludens, dicit: „si luna ante Sultanum Ahmed natum nondum extitisset, non oportuit Mohammedem, quo missionem „suam divinam probaret, lunam in duas partes findere, quum

---

a) Non *Awis*, ut alii falso pronuntiant.

b) Cf. Sur. LIV et Gaguier vie de Mahomet cap. 19.

„ipse Sultan Ahmed, ut in versu sequenti expresse dicitur, sit „miraculum potentiae Mohammedis et gratiae divinae donum „excellentissimum. Cf. Rosenzweig Joseph u. Suleïcha p. 188. not. 20.

[17]) Carmen istud fine carere videtur, nam proprium est Ghazelae, ut poeta in ultimo hemistichio semet ipsum alloquens id, in quo exponendo carmen praecipue versatur, exprimat. Recte igitur ed. Aeg. una cum Hammer-Purgstalli codice duo haec disticha in fine addit. „Caput amans, si non „est pulvis portae amati, quomodo ex aerumna vertiginis evadet. Affer, o aura matutina pulverem portae amici[1], quo „Hâfiz oculum cordis illuminet.“ Vide quae in textu persico pag. 11. annot. 4. annotavimus.

[18]) Quae hic commemoratur Tamerlani expeditio contra Persas suscepta, secunda est et in an. H. 795. (Ch. 1392) incidit, nam hoc in bello Schah Mansur interfectus est; vid. Hist. Timuri l. III. cap. 25.; cf. Deguignes Gesch. d. Hun. tom. IV. p. 36. et 37. Sed in temporum ratione peccat Dauletschah, quum infra poetam Hâfiz iam an. H. 794 (Ch. 1391) mortuum esse narret. Quare assentior beato Silv. de Sacyo, qui rem, de qua hic agitur, ad primam Tamerlani expeditionem contra Persas factam refert et Dauletschahum utramque expeditionem confudisse contendit. Quae quidem opinio aliorum quoque codicum lectione confirmatur, qui an. H. 787 (Ch. 1385) aut 790 (Ch. 1388) commemorant, nam in prima expeditione Tamerlanus Schirâzum an. H. 789 (Ch. 1387) expugnaverat. Vid. Hist. Timuri l. II. cap. 61. cf. Deguignes Gesch. d. Hun. tom. IV. p. 29. et Not. et Extraits tom. IV. p. 241 not. *a*).

[19]) Est primum distichon Ghazelae secundae e litera ا, quae integra in Specimine Poeseos persicae pag. 4. seq. legitur. „Commendatio naevorum“, recte ait Revizcky, „in pueris et puellis, maxime vero si indici fuerint, ut auctor loquitur, id est atri et nigricantes, frequens admodum est apud poetas Orientis et in hoc opere ubivis obvia; etenim gentium illarum iudicio naevi in candida cute conspicui non postremam pulcritudinis partem constituunt.“ Cf. ibid. p. 62.

[20]) Ad literam: „ut nonnunquam cerebrum eius exsiccaret.“

[21]) Secundum historiae Tamerlani scriptorem haec expeditio

an. H. 795 (Ch. 1392) suscepta est: vid. Hist. Timuri l. III. cap. 30. cf. Deguignes Gesch. d. Hun. tom. III. p. 314 seq.

[22]) Ad literam: „sub alas prehendimus siccum et humidum." — *Simorg* vel *Anka* (عنقا) est avis ingens et fabulosa, quae in Oriente magnam famae celebritatem consecuta est et ceu Regina in altissimo monte Kaf (قاف) commorari dicitur. Plura vid. in Rosenzweig Joseph u. Sul. p. 200. not. 14.; cf. Hariri consess. p. 594. Specim. poes. Pers. p. 78 et 79. et Herbelot Bibl. or. s. v. *Simorg*.

[23]) Cf. Hist. Timuri l. III. cap. 35.

[24]) Secundum Hadschi Chalfam obiit Hâfiz an. H. 791 (Ch. 1388) quod confirmatur chronographico in sepulcro eius inciso, cuius verba خاك مصلى *terra Mosallae*, literarum numero computato eundem annum efficiunt. Alii annum mortis 792 (Ch. 1389) indicant. Vid. Hammer in prooemio ad Hâfizi Divânum germanice versum tom. I. p. XIV et Specimen poes. pers. p. XXVIII seq.

[25]) *Mosalla* مصلى, i. e. *locus precibus destinatus*, nominatur locus eminens in aperto campo, ubi homines certis diebus ad preces publicas faciendas conveniunt. In latere huius loci est altera Mosalla, quae appellatur *Mosalla-elamvât* مصلى الاموات, in qua preces pro mortuis recitantur. Vid. Silv. de Sacy Chrest. Arabe. t. I. p. 191. not. 78.

[26]) Hâfizi sepulcrum ad hunc usque diem extat et non procul ab urbe Schirâz situm est. Inter alios Niebuhrius illud descripsit eiusque locum in tabula XXXV indicavit. Reisebeschreibung tom. II. p. 166 seq.

ملك دشت قبچاق بوده خصومت افتاد[1]) وسلطان احمد
فرصت یافت وچند سال دیگر حکومت بغداد کرد وچند
نوبت دیگر اورا با صاحب قران محاربه ومصالحه دست
داد واین تذکره تحمل ایراد آن قضایا نمی آورد[2]) تا در
شهور سنهء ثمان وثمانمایه سلطان احمد بر دست قرا
یوسف ترکمان که از جملهء گلهبانان پدر او بوده شهید
شده وراه ورسم سلطنت از خاندان سلاطین جلایر[3])
بر افتاد وتراکمه مسلط شدند وحالات تراکمه واصل
ومنشاء ایشان بعد ازین گفته خواهد آمد[4]) ووفات
خواجه حافظ در شهور سنهء اربع وتسعین وسبعمایه بوده
ودر مصلای شیراز مدفونست رحمة الله علیه ودر وقتی[5])
که سلطان ابو القاسم[6]) بابر بهادر[7]) شیرازرا مسخر
ساخت مولانا محمد معمائی که صدر سلطان بابر بود
بر سر قبر حافظ عمارتی مرغوب ساخت فی سنهء
ثمانمایه[8]) *

---

1) W. بود محاربه ومجادله واقع بود. 2) C. P. 250. ومصالحه
ومصالحه واقع شد وشرح آن درین W. قضایا ندارد et است
وسلطنت از خاندان جلایریه W. 3) تذکره طولی دارد.
omisso وراه ورسم. 4) W. om. verba آمد .... وحالات.
5) W. فرصتی. 6) ابو القاسم deest in C. P. 249. 7) W.
om. بهادر. 8) Verba ultima فی سنهء ثمانمایه solus exhibet c. P. 249.

بیرون کن از دماغ خیال محالرا
تا در سر سرت نرود صد هزار سر

چون سلطان احمد این قطعه [1] مطالعه کرد دانست که در جنب کوه لشکر صاحب قران کاهی است ودر پیش صرصر اقبال تیموری پشهٔ بیش نیست الفرار مما [2] لا یطاق من سنن [3] سیّد المرسلین اختیار کرده بغدادرا [4] وداع گفته بروم رفت وممالك دار السلام بغدادرا بتصرف صاحب قران داده [5] وحکومت آنرا امیر کبیر بخواجه [6] مسعود سربدال که خواهر زادهٔ خواجه [7] علی مویدست بداد [8] وخواجه علی طوسی‌را بضبط اموال بغداد نصب کرد [9] وخود بطالع سعد [10] مراجعت فرمود وبعد از مراجعت صاحب قران باز سلطان احمد از قیصر روم امداد ستانده [11] بطرف بغداد عودت نمود وخواجه مسعودرا قوت مقاومت او نبود بغدادرا بوی گذاشت [12] ودر محلی [13] که صاحب قران‌را با توقتمش [14] خان که

---

1) W. احمد جواب. 2) C. P. ممن W. ومما. 3) W. من سن mendose. 4) W. وبغدادرا. 5) W. بغداد بتصرف. وحکومت اورا بر خواجه. 6) W. صاحب قرانی در آمد. 7) W. om. خواجه. 8) W. قرار داد. 9) W. بغداد. فرستاد تا او ضبط نماید. 10) W. وخود بدولت. 11) W. وخواجه مسعود سربدال بغدادرا. مدد ستاینده. 12) W. گذاشته بملازمت صاحب قرانی شتافت. 13) C. P. وقتی W. محل. 14) W. تغتمش C. P. بوتیمش.

سیمرغوار زیر پر آریم خشك وتر
یا با [1]) مراد بر سر گردون نهیم پای
یا مردوار بر سر همت کنیم سر

اما صاحب قران [2]) چون مضمون این قطعه معلوم کرد تاسف خورد که کاشکی من نظم توانستمی گفتن تا جواب شافی نظم کردمی اما می شاید که از فرزندان واحفاد من کسی باشد که جواب احمد بغداد [3]) بگوید رقم بر میرزا امیرانشاه [4]) زدند ونیز گویند به خلیل میرزا زدند [5]) وجواب برین منوال گفتند [6]) قطعه

گردن بنه جفای زمانرا وسر مپیچ [7])
کار [8]) بزرگرا نتوان داشت مختصر
سیمرغوار از چه [9]) کنی قصد کوه قاف
چون صعوه خورد باش وفرو ریز بال وپر

---

men ad metrum مضارع est compositum, de quo vid. pag. ۴ annot. 10. [1]) W. بر. [2]) W. et codd. P. قرانی. [3]) W. om. احمد بغداد. [4]) W. et codd. quidam P. امیرانشاه میرزا زدند سلطان خلیل بهادر. [5]) C. P. 249. خلیل سلطان بهادر قرعه زدند. W. [6]) W. القصه. جواب بدین طریق پیش سلطان احمد فرستادند. [7]) W. مبسیچ male et contra metrum, quod est idem مضارع iam saepius commemoratum. [8]) W. کاری. [9]) C. P. چو W. گر چه male.

نسخه درین علم تالیف اوست وخواجه عبد القادر ملازم او بود وگویند شاگرد اوست ودرین روزگار در میان مطربان ومغنیان اکثر تصانیف او متداول است با[1]) وجود چندین فضایل مرد[2]) قتال ونا اعتماد بوده وافیون خوردی ودماغ او گاه گاه خشکی کردی وبی جنایت[3]) مردمان اصیلرا خواری کردی وباندك[4]) بهانه استیصال مردم[5]) نمودی لاجرم رعیّت ولشکری ازو نفور گشتند[6]) وامرا وسرداران او پیاپی مکاتیب[7]) بصاحب قران اعظم امیر تیمور کورکان نوشتندی تا در حدود سنهء احدی وتسعین وسبعمایه حضرت صاحب قران[8]) اعظم بقمع سلطان احمد لشکر بدیار بغداد کشید وقبل از وصول حضرت صاحب قران[9]) سلطان احمد این قطعه گفت وپیش[10]) صاحب قران فرستاد قطعه[11])

گردن چرا نهیم جفای زمانهرا

زحمت چرا کشیم بهر کار مختصر

دریا وکودرا بگذاریم وبگذریم

---

[1]) W. وبا ازوست متداوله. [2]) W. مردی. [3]) W. خبایتی وباندك mendose. [4]) W. خار کردی وبخردی. C. P. 166. خوار وزار ساختنی. [5]) W. اقوام pro مردم. [6]) Duo codd. P. بر گشتند نفور کرده. [7]) W. om. پیاپی et legit مکاتبت. [8]) W. قرانی. [9]) W. et codd. P. قرانی. [10]) W. گفته پیش. [11]) Quod sequitur car-

السلاطين با عدل وداد احمد بغداد انار الله برهانه خلف الصدق [1]) سلطان اويس [2]) جلاير است بعد از پدر در دار السلام بغداد بر مسند حكومت [3]) قرار يافت وملك‌را [4]) از تصرف برادرش سلطان حسين بيرون آورد وآذربيجان‌را هم تصرف كرد وشوكت زايد الوصف [5]) يافت وحكم او تا سرحد روم رفتى پادشاهى هنرمند وهنرپرور بوده وباشعار عربى وفارسى نيكو ميدانسته ونيكو ميگفته ومى گويند در [6]) انواع هنر چون تصوير وتذهيب وقواسى [7]) وسهامى وخاتم بندى وغير ذلك استاد بودى [8]) وبشش قلم خط خوب [9]) نوشتى واين مطلع اوراست بيت

چندانكه مى بينم ترا ميلم زياده ميشود
شامم زشوق روى تو صبح سعادت ميشود [10])

ودر علم موسيقى وادوار صاحب فن است وچندين [11])

خوش آمد. P. 166. et c. كرده در حق خواجه عنايت شيخ. W. [2]) .صدق. W. [1]) .وخواجه حافظرا عنايتها W. [5]) .وملك. W. [4]) .خلافت. P. Duo codd. [3]) .اويس اشعار عربى. P. 249. W. et c. [6]) .وشوكتى زايده از وصف .صناعت legit هنر W. pro [7]) .وفارسى نيكو ميگويد ودر ذلك مهارت. W. [8]) male. تصوير وترتيب قواسى. C. P. 249 W. زشوق Pro [10]) .خط خوب. W. om. [9]) .تمام داشت زمهر. Versus ad metrum رجز pertinens constat pede مستفعلن quater repetito. [11]) W. .فن بوده چند

مسکون‌را مسخر ساختم وهزاران جای وولایت [1]) ویران کردم که [2]) سمرقند وبخارا [3]) که وطن مالوف وتختگاه منست آبادان سازم تو مردك بیك خال هندو سمرقند وبخارای مرا می بخشی ومیفروشی درین بیت که بیت [4])

اگر آن ترك شیرازی بدست آرد دل مارا
بخال هندویش بخشم سمرقند وبخارارا [5])

خواجه حافظ زمین بوسید که ای سلطان عالم ازان نوع بخشنده‌گی کرده ام که حالا بدین [6]) روز افتاده ام حضرت صاحب قران‌را [7]) این لطیفه خوش آمده وپسند فرمود وبا او عتاب نکرد وبلکه اورا عنایتی [8]) فرمود اما سلطان

---

1) Duo codd. P. وهزار etc. W. وهزاران شهر وولایت‌را; similiter c. P 166. را tamen omisso. 2) C. P. تا. 3) W. وبخارارا. 4) W. سازم تو چه کارهٔ که سمرقند وبخارا بیك خال هندو میفروشی ومی بخشی که گفتهٔ. C. P. هندوئی سمرقند وبخارائی مرا. 5) Pedes utriusque hemist. sunt مفاعیلن qui quater repetiti efficiunt metrum, quod vocant هزج. Quare peccant W. et c. P., quum legant ببخشم metro repugnante. Hâfizi versum hunc iam laudavit Jones in *Poeseos Asiat. comm.* pag. 44. ed. Eichhorn.; et leguntur in *Historia prior. reg. Pers.* Viennae 1782. pag. 149. 6) Duo codd. P. بخشندگیست etc. W. بخشندگیهاست که بدین. 7) W. et c. P. 249. قرانیرا. 8) W. خوش آمد وعتاب بر طرف

پر شکن کاکل ترکانه که در طالع تست
دولت خسروی [1]) ومنصب چنگیزخانی

وخواجه حافظ بذله ولطیفه بسیار گفتی ولطایف ازو منقولست واجب نمود از لطایف خواجه حافظ چیزی درین تذکره نوشتن [2]) حکایت کنند که وقتی که صاحب قران اعظم امیر تیمور کورکان [3]) انار الله برهانه فارسرا مسخر ساخت در سنهٔ خمس وتسعین وسبعمایه [4]) وشاه منصوررا بقتل رسانید حافظ در حیات بود فرستاد اورا آوردند آنکه گفت که من بضرب شمشیر آبدار اکثر ربع

---

suit asteriscos in textu et interpretatione germanica. C. P. 166 روحانی. [1]) W. قیصری. Codd. P. 166 et 250 کسروی. [2]) W. واز خواجه بذله ولطیفه بسیار منقولست واجب نمود از آن چیزی درین تذکره. C. P. 249 بذله ولطایف et 166 لطیفه omisso بذله. In eod. cod. desunt verba ولطایف ازو منقولست. [3]) W. کنند بوقتی وقتی صاحب قرانی امیر تیمور. C. P. 249 که omisso که. [4]) Codd. P. 166 et 250 ۷۸۷ در سنهٔ et c. P. 249 ۷۹۰ در سنهٔ; v. quae h. l. ad interpretationem latinam annotavimus. Wilken in numero annorum consentit cum textu nostro, sed paulo infra annum indicans sic legit: مسخر ساخت وشاه منصوررا بقتل رسانید خواجه در حیات بود ودر سنه ۷۹۵ امیر تیمور خواجهرا طلب کرد چون حاضر شد گفت که من etc.

معجز [1]) احمدی وعاطفت [2]) سبحانی
نسب [3]) وفضل ومحبت همه در حق تو اند
چشم بد دور که هم جانی وهم جانانی [4])
از گل [5]) فارسیم غنچهٔ عیشم نشکفت [6])
حبّذا دجلهٔ بغداد ومی ریحانی [7])

---

1) Ed. Aeg. دولت. 2) Ed. Aeg. ومجزهٔ. 3) C. P. 250 نسبت. In ed. Aeg. hoc hemist. sic legitur: جلوهٔ بخت تو دل میبرد از شاه وگدا. 4) Quae sequitur ultima huius carminis pars in ed. Aeg. et Hammer-Purgstalli codice non duobus sed quinque constat distichis, quorum duo eadem sunt ac proxime sequentia, sed hoc ordine cum tribus aliis distichis disposita:

پر شکن کاکل ترکانه که در طالع تست
بخشش وکوشش خاقانی وچنگیزخانی
گرچه دوریم بیاد تو قدح می نوشیم
بعد منزل نبود در سفر روحانی
از گل فارسیم غنچهٔ عیشی نشکفت
حبذا دجلهٔ بغداد ومی ریحانی
سر عاشق که نه خاك در معشوق بود
کی خلاصش بود از محنت سرگردانی
ای نسیم سحری خاك در یار بیار
تا کند حافظ ازو دیدهٔ دل نورانی

5) C. P. 249 گلی. 6) C. P. 250 بشکفت. 7) Voc. ریحانی legere non potuit W., nam illius loco tres po-

رغبت ننمودی وبخشك پارهء نان[1]) در وطن مالوف قناعت کردی واز شهد شهرهای غربت[2]) فراغت داشتی واین غزل بمدح سلطان احمد بدار السلام بغداد فرستاده[3])

غزل[4])

احمد الله علی معدلت سلطانی[5])
احمد شیخ اویس حسن ایلخانی
خان بن[6]) خان شهنشاه شهنشاه نژاد
آنکه میزیبد اگر جان[7]) جهانش خوانی
ماه اگر با تو بر آید بدو نیمش نزند[8])

---

[1]) نان deest in Wilkenii editione et in c. P. 249. [2]) W. غریب. [3]) W. فرستاد. [4]) Ghazela haec pertinet ad metri genus رمل dictum, quod constat pede فاعلاتن seu فعلاتن quater repetito; sed ultimo loco idem pes mutatur aut in فَعْلن aut in فَعِلن. [5]) W. et c. P. 249 السلطانی. [6]) W. وبن. W. eod. versu وشهنشاه نژاد. [7]) W. خان male. Post hoc hemist. sequens distichon inserit ed. Aeg. cum Hammer-Purgstalli codice دیده نادیده باقبال تو ایمان آورد مرحبا ای بچنین لطف خدا ارزانی. [8]) Sic correxi hemist., in quo legendo codices valde discrepant. W. بزنند Ed. Aeg. ماه اگر بی تو نماید بدو بزنند. C. P. 250 et بی تو نیمش نزنند; consentit c. P. 166 exceptis voc. نماید et نزنند pro quibus legitur بر آید et بزنند.

زتند باد حوادث نمی توان دیدن
درین چمن که گلی بوده است یا سمنی [1]
بصبر کوش تو ای دل که حق رها نکند
چنین عزیز نگینی بدست اهرمنی
مزاج دهر تبه [2] شد درین بلا حافظ
کجاست فکر حکیمی ورای برهمنی [3]

حکایت کنند که سلطان احمد بغدادرا اعتقادی[4] عظیم در حق خواجه حافظ بودی وچندانکه حافظرا طلب داشتی وتفقد [5] نمودی حافظ از پارس بجانب بغداد

نگار خویش بدست خسان همی بینم
چنین شناخت فلك حق خدمت[a] چو منی

Eadem aliis locis leguntur in c. P. 250 et quidem primum distichon post vs. 14. et secundum post vs. 8. [1]) In ed. Aeg. hoc distichon proxime sequenti antecedit et in c. P. 250 sequitur distichon, voce نگار incipiens et p. ۹ annot. 9 adscriptum. [2]) W. lectionem mendosam مزاج ومرتبه recepit. Pro تبه al. c. P. تلف eodem sensu. [3]) W. اهرمنی falso. Ante hoc ultimum distichon in ed. Aeg. et cod. Hammer-Purgstalli legitur sequens: ازین سموم که بر طرف بوستان بگذشت عجب که رنك گلی ماند وبوی نسترنی. [4]) C. P. بغدادی‌را et duo alii codd. اعتقاد. [5]) C. P. وتفقد ورعایت al. رعایت. W. در حق خواجه بود وخواجه از فارس بجانب بغداد rel.

---

[a]) C. P. 250 قدر صحبت. آئینهء جام نقش بندی غیب.

غزل [1]

دو یار زیرک واز بادهء کهن دو منی
فراغتی وکتابی وکوشهء چمنی
من این حضور [2] بدنیا وآخرت ندهم
اگرچه در پیم افتند هر دم انجمنی [3]
هر آنکه گنج قناعت بکنج دنیا داد
فروخت یوسف مصری بکمترین [4] ثمنی
بیا که قسمت [5] این کارخانه کم نشود
بزهد همچو توئی یا بفسق [6] همچو منی
بروز حادثه [7] غم با شراب باید خورد [8]
که اعتماد بر کس نیست در چنین زمنی [9]

---

[1]) Ghazelae metri genus est مجتث ad normam مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن. [2]) C. P. et ed. Aeg. این مقام. [3]) Sic ed. Aeg. In codicibus leg. افتند خلق وانجمنی. Pro خلق W. خلقی. [4]) W. بکمتر male. [5]) Ed. Aeg. فسحت. C. P. 250 رونق. [6]) W. بعنق mendose. Hoc distichon in codd. Par. 166 et 249 sequitur versum 12 et in c. P. 250 legitur post vs. 4. [7]) Ed. Aeg. واقعه. [8]) C. P. 250 et ed. Aeg. گفت. [9]) Post hunc versum duo alia disticha inserit ed. Aeg. cum cod. Hammer-Purgstalli,

بکوشهء بنشین خوش دل وتماشا کن [a])
که کس بیاد ندارد چنین عجب فتنی

---

[a]) In c. P. 250 hoc hemistichium sic legitur به بین در

جانداروی که غم ببرد در ده ای صبی [1]
بر مکر دهر وعشوهء او اعتماد نیست [2]
ای وای بر کسی [3] که شد ایمن زمکر وی
در ده بنام حاتم طی جام یك منی [4]
تا نامهء سیاه بخیلان کنیم طی
اشیای روزگار بمی ساز در گرو [5]
از [6] مرد راه باز نماندست هیچ شی
حافظ کلام فارسی تو رسیده است
از ملك مصر وشام [7] بسرحد روم وری

حافظ حدیث سحر فریب خوشت رسد
تا حد مصر وچین وباطراف [a] روم وری

[1]) W. ببرد از دل صبی male et contra metrum. [2]) C. P. وعشوهء گیتی چه اعتماد omisso نیست. Lectio haud reiicienda. In alio pro اعتماد leg. التفات. W. بر ملك ومكر وعشوهء دهر اعتماد نیست falso et contra metrum. Sed pro mendoso برکی ipse بر کسی in fine libri correxit. [3]) W. ای برکی [4]) W. یمکنی pro یك منی falso [5]) W. بمی بیاز در کرد quod vertit: *„ubi vinum adest, oscitationem movent* (nihili sunt)“; falso. Pro اشیای eodem versu c. P. اسباب quod eodem redit. [6]) W. کز. [7]) W. شام ومصر ordine inverso.

---

[a]) Ed. Aeg. وباقصای

باد صبا زعهد صبی یاد میکند

خوش نازکانه میچمی ای شاخ نوبهار
کاشفتگی مبادت زآسیب باد دی[a]
بر مهر چرخ وشیوهٔ او اعتماد نیست
ای وای بر کسی که شد ایمن زمکر وی
فردا شراب کوثر وحور از برای ماست[b]
وامروز نیز ساقیٔ مهرو وجام می
باد صبا زعهد صبا[c] یاد می کند
جان‌داروی که غم ببرد در ده ای[d] صبی
حشمت مبین وسلطنت گل که گسترد[e]
فرّاش باد[f] هر ورقش‌را بزیر پی
در ده بیاد حاتم طی جام یك منی
تا نامهٔ سیاه بخیلان کنیم طی
آن می که داد حسن[g] ولطافت بارغوان
بیرون فکند لطف مزاج از رخش بخوی
مسند بباغ بر که بخدمت چو بندگان
استاده است سرو وکمر[h] بسته است نی
بشنو که مطربان چمن راست کرده اند
آهنگ چنگ وبربط وآواز عود ونی[i]

---

a) Sic metri ratione habita emendavi hemist., quod in codice legitur: که آشفتگی مبادت از آشوب ماه دی; Ed. Aeg. از آسیب. b) C. P. تست. c) Id. شتا. d) Id. ما. e) Id. بسترد. f) Id. باغ. g) Ed. Aeg. رنگ. h) C. P. نوش ایستاده است کمر. i) In c. P. deest hoc distichon, sed legitur in ed. Aeg. et codice, quo usus est Hammer-Purgstall.

فضیلت وکمال با جوانان مستعد اختلاط کردی وبهمه [1] کس خوش بر آمدی [2] واورا باصناف سخنوری [3] التفاتی نیست الا غزلیات وبعد از وفات خواجه حافظ مصاحبان ومعتقدان اشعار او [4] مدوّن ساخته اند ودرین تذکره سه غزل اختیار از دیوان حافظ ثبت شد [5]

غزل [6]

ساقی بیا که شد قدح لاله [7] پر زمی
طامات تا بچند وخرافات تا بکی
بگذر زکبر وناز که دیدست روزگار
چین قبای قیصر وطرف [8] کلاه کی [9]

---

[1] W. وبا همه. [2] W. آمد. [3] W. بانواع نظم. [4] C. P. اورا اشعار او ; W. مریدون ومصاحبان. [5] C. P. سه غزل از غزلیات او که بسیار اشعاررا. W. سه غزل اختیار ; مشهور ومعروف است ثبت شد کرده از دیوان خواجه ثبت میشود که بسیار مشهور نیست. [6] Ghazelae huius metrum idem est, quod p. ۴ annot. 10 descripsimus. [7] C. P. باده. [8] Ed. Aeg. وترك. [9] Post hunc versum ed. Aeg., c. P. 250 et quem in vertendo Hâfizi Diváno secutus est Hammer-Purgstall modo alios inserunt versus, modo a vulgata ceterorum codicum lectione recedunt. Quam ob rem hanc carminis partem integram adiungere placuit:

هشیار شو که مرغ چمن مست گشت هان
بیدار شو که خواب عدم در پیست هَی

مشار اليه است گنجور حقايق واسرار سيد [1]) قاسم الانوار قدس الله سره العزيز معتقد خواجه حافظ بودى [2]) وديوان حافظرا على الدوام پيش او خواندندى [3]) وبزرگان ومحققانرا بسخن[4]) حافظ ارادتى[5]) ما لا كلامست والقاب ونام [6]) خواجه حافظ شمس الدين محمد است ودر روزگار دولت آل مظفر در ملك فارس وشيراز[7]) مشار اليه بوده اما از غايت قيمت عالى بدنيوى سر [8]) فرو نياوردى وبى تكلفانه معاش نمودى چنانكه [9]) مى فرمايد بيت

سرمست در[10]) قباى زرافشان چو بگذرى
يك بوسه نذر حافظ پشمينه‌پوش كن

همواره خواجه حافظ بدرويشان وعارفان صحبت داشتى واحيانا بصحبت[11]) حكّام وصدور نيز ميرسيدى وبا وجود

---

1) C. P. الاسرار; alius واسرارست وسيد. 2) W. et c. P. بوده. 3) W. inverso ordine پيش او خواندى على الدوام. 4) W. سخن et c. P. سخنان praepos. ب male omissa. Alius c. P. بسخنان. 5) W. ارادت. 6) In c. P. deest ونام. 7) W. فارسى omisso وشيراز quod etiam in qaodam c. P. deest. 8) C. P. غايت غايت همت سر بدنيا وما W. ;همت بدنيا ودنياوى سر فيها. 9) W. چنانچه. 10) Duo c. P. با. Versuum metri genus est مضارع, constans e pedibus مفعول فاعلات مفاعيل فاعلن. 11) W. بمجلس.

ذکر ملك الفضلاء[1]) وزبدة العلماء[2]) خواجه حافظ شیرازی قدس الله سره العزیز

نادرهٔ زمان واعجوبهٔ جهان بوده[3]) وسخن[4]) اورا حالاتیست[5]) که درك آن در حوزهٔ طاقت بشری در نیاید همانا که[6]) واردات غیب است واز مشرب فقر[7]) چاشنی[8]) دارد واورا لسان الغیب نام نهاده اند سخن او بی تکلف است وساده اما در[9]) حقایق ومعارف داد معانی داده فضل وکمال[10]) او بی نهایتست وشاعری دون مراتب[11]) اوست در علم قران[12]) بی نظیر ودر علم ظاهر وباطن

---

1) Wilken الشعراء والعلماء. 2) W. الفضلاء. 3) W. دوران omisso بوده cuius loco in aliis codd. Par. بودی scriptum est. 4) C. P. وسخنان. 5) W. حالیست male. 6) W. om. که. 7) W. فق falso; in annot. ad h. l. recepit vocab. فقه, sed in omnibus codd. P. legitur فقر. 8) C. P. addit تمام. 9) W. om. وساده et pro اما در leg. ودر. 10) W. وفضل وکمالات. 11) W. مرتبهٔ دون. 12) W. ودر علم قرانی.

از کتاب

تذکرة الشعراء

که دولتشاه غازی سمرقندی

مصنف اوست

118 گرم باز پرسی که چون بوده ام
نمایم که یکدم نه پیموده ام

بدان طفل یک روزه مانم که مرد
ندیده جهانرا همی جان سپرد

جهان جمله دیدم ز بالا وزیر
هنوزم نشد دیده از دید سیر

نه این سی وشش گر بُدی سی هزار
همین نکته گویم سرانجام کار

کشادم درِ رازهای سپهر
هم از ماه دیدم نشان هم زمهر

جهان دیدگانرا شدم حق شناس
جهان آفرین را نمودم سپاس

نبردم بسر عمر در غافلی
مگر در هنرمندی و عاقلی

زهر دانشی دفتری خوانده ام
چو مرگ آمد اینجا فرو مانده ام

کشادم درِ هر ستمگارهٔ
ندانم درِ مرگرا چارهٔ

بجز مرگ هر مشکلی را که هست
بچاره گری چاره آید بدست

زمادر برهنه رسیدم فراز
برهنه بخاکم سپارید باز

سبک بار زادم گران چون شوم
چنان کآمدم به که بیرون شوم

119 یکی مرغ بر کوه بنشست و خاست
چه افزود بر کوه باز و چه کاست

من آن مرغم ومملکت کوهِ من
چو رفتم جهان را چه اندوهِ من

بسی را چو من زاد و هم زود کشت
که نفرین برین دایهٔ گوژ پشت

زمن گرچه دیدند شفقت بسی
ستم نیز هم دیده باشد کسی

حلال کنید ار ستم کرده ام
ستمگر کشی نیز هم کرده ام

چو مشکین سریرم در آید بخاک
بمشکوی پاکان پرد جان پاک

بجایِ غباری که بر سر کنید
به آمرزشِ من زبان تر کنید

نه بسیار خواریم چون گاو وخر — نه لب نیز در بسته از خشک وتر
خوریم آن قدر مایه از گرم وسرد — که چندانِ دیگر توانیم خورد
زمادر جوانی نمیرد کسی — مگر پیر کو عمر دارد بسی
چو میرد کسی دل نداریم تنگ — که درمانِ آن درد ناید بچنگ
پسِ کس نگوییم چیزی نهفت — که در پیش رویش ندانیم گفت
تجسّس نداریم کین کس چه کرد — فغان بر نیاریم کین را که خورد
بپرسان که مارا رسد خوب وزشت — سرِ خود نتابیم از آن سرنوشت
بهر چه آفریننده کردست راست — نگوییم کین چون وآن از کجاست
کسی گیرد از خلق ما با قرار — که باشد چو ما پاک و پرهیز گار
چو از سیرتِ ما دگر گون شوَد — زپرکارِ ما زود بیرون شوَد

بدل گفت ازین رازهای شگفت — اگر زیرکی پند باید گرفت
نخواهم دگر در جهان تاختن — بهر صیدگه دامی انداختن
مرا بس شد از هرچه اندوختم — حسابی کزین مردم آموختم
همانا که پیشِ جهان آزمای — جهان هست ازین نیک مردان بجای
برایشان گرفتست عالم شکوه — که اُوتادِ عالم شدند این گروه
اگر سیرت اینست ما بر چه ایم — اگر مردم اینند پس ما که ایم
فرستادنِ ما بدریا ودشت — برین بود تا باید اینجا گذشت
مگر سیر گردم زخویِ ددان — در آموزم آئینِ این بخردان
گر این قوم را پیش ازین دیدمی — بگِردِ جهان بر نگردیدمی
بکُنجی در از کوه بنشستمی — به ایزد پرستی میان بستمی
ازین رسم نگذشت آئین من — جز این دین نبودی دگر دینِ من

116

گر از ما کسی را زیانی رسد — وزآن رَخنه مارا نشانی رسد

بر آریمش از کیسهٔ خویش کام — بسرمایهٔ خود کنیمش تمام

ندارد زما کس زکس مال بیش — همه راست قسمیم در مالِ خویش

شماریم خودرا همه همسران — نخندیم بر گریهٔ دیگران

زدزدان نداریم هرگز هراس — نه در شهر شحنه نه در کوی پاس

زدیگر کسان ما نه دزدیم چیز — ز ما دیگران هم ندزدند نیز

نداریم در خانها قفل وبند — نگهبان نه با گاو و با گوسفند

خدا کرده خُردانِ مارا بزرگ — ستورانِ ما فارغ از شیر وگرگ

اگر گرگ با میشِ ما دم زند — هلاکش دران حال بر هم زند

گر از کشت ما کس برد خوشهٔ — رسد بر دلش تیری از گوشهٔ

بکاریم دانه که کشت کار — سپاریم کشته به پروردگار

نگردیم بر گرد کاورس و جو — مگر بعد شش مه که باشد درو

نگهدارِ ما هست یزدان و بس — بیزدان پناهیم ودیگر بکس

سخن چینی از کس نیاموختیم — ز عیبِ کسان دیده بر دوختیم

115 گر از ما کسی را رسد داوری — کنیمش سوی مصلحت یاوری

نباشیم کسرا به بد رهنمون — نجوییم فتنه نریزیم خون

بغمخوارِی یکدگر غم خوریم — بشادی همان یار یکدگریم

فریب زر و سیم را در شمار — نیاریم و ناید کسی را بکار

نداریم خوردی یک از یک دریغ — نخواهیم جو سنگی از کس به تیغ

ددودام را نیست از ما گریز — نه مارا بر آزارِ ایشان ستیز

بوقت نیاز آهو و غرم وگور — زدرها در آیند مارا بزور

ازآن جمله چون در شکار آوریم — به مقدار حاجت بکار آوریم

دگرها که باشیم ازآن بی نیاز — نداریم شان از در ودشت باز

110 شه آن کاردان را که کشتی براند   بفرمود تا کشتی آنجا رساند
چو کشتی درآن بندگاه اوفتاد   زدیوانگی گشت چون دیوباد
شه آمد سوی گنبدِ سنگ بست   بطبل آزمائی دوالی بدست
بزد طبل و بانگش ز طبلِ رحیل   بر آمد چو بانگ پرِ جبرئیل
برون رفت کشتی زگرداب تنگ   درآن جایِ گردش نماندش درنگ

112 برآن راه میرفت چون باد تیز   هوا را ندید از زمین گرد خیز
یکی هفته ننشست بر جامه گرد   که از نقره بود آن زمین را نورد
تو گفتی که شد آب وخاکش دو نیم   یکی نیمه سیماب یک نیمه سیم
113 نه در سیمش آرام شایست کرد   نه سیماب را نیز شایست خورد

نهادند بر خاک رخسار پاک   که خاکی نیاساید الّا بخاک

چو پرسیدی از حالِ ما نیک و بد   بگوییم شه را همه حالِ خود
چنان دان حقیقت که ما این گروه   که هستیم ساکن درین دشت وکوه
گروهی ضعیفانِ دین پروریم   سرِ موئی از راستی نگذریم
نداریم بر پردهٔ کج[1]) بسیچ   بجز راست بازی نداریم هیچ
114 درِ کج روی در جهان بسته ایم   زدنیا بدین راستی رسته ایم
دروغی نگوییم در هیچ باب   بشب باژ گونه نبینیم خواب
نپرسیم چیزی کزو سود نیست   که یزدان از آن کار خشنود نیست
پذیریم هر چه آن خدائی بود   خصومت خدای آزمائی بود
نکوشیم با کردهٔ کردگار   پرستنده را با خصومت چکار
چو عاجز بود یار یاری کنیم   چو سختی رسد بردباری کنیم

1) Cod. کس

صدایی برون آمدی زآن نهفت — صدایی که مانند باشد بگفت
103 که فردا چنین باشد از گرم وسرد — چنین نقش دارد جهان در نورد

104 چنین گفت کای رایض روزگار — همه توسنان از تو آموز کار
چنان ده بهر پیشه‌ور پیشهٔ — که در خلقتش ناید اندیشهٔ
بجز دانه کاری مرا کار نیست — بمن پادشاهی سزاوار نیست
کشاورز را جای باشد درشت — چو نرمی ببیند شود گوژ پشت
105 تنم در درشتی گرفتست جرم — هلاکِ درشتان بوَد جایِ نرم
تنِ سخت کو نازنینی کند — چو صمغی بوَد کانگبینی کند

107 حکایت چنان رفت ازآن آب ژرف — که دریا کناریست اینجا شگرف
عروسانِ آبی چو خورشید وماه — همه شب بر آیند ازین فرضه گاه
برین ساحل آرام سازی کنند — غناها سرایند و بازی کنند
کسی کو بگوش آورد ساز شان — شوَد بیهش از لطف آواز شان
درآن بحر بیتی سرایند وبس — که در هیچ بحری نگفتست کس
همه شب بدین سان بدین گنج کوه — طرب میکنند آن گرامی گروه
چو بر نافهٔ صبح بو می برند — به آب سیه سر فرو می برند

درآن لعبتان دید کز موجِ آب — علم بر کشیدند چون آفتاب
108 پراکنده گیسو بر اندام خویش — زده مشک بر نقرهٔ خام خویش
سراینده هر یک دگر گون سرود — سرودی نوآئین تر از صد درود
چو آن لحن شیرین بگوش آمدش — جگر گرم شد خون بجوش آمدش
برآن حزن آواز لختی گریست — دگر باره خندید کین گریه چیست

بهشت این وآن هست دوزخ سرشت بدوزخ نیاید کسی از بهشت
دگر کان بیابان که ما آمدیم ببین کز کجا تا کجا آمدیم
کرا دل دهد کز چنین جایِ نغز نهد پایِ خودرا دران پای لغز
من اینک شدم شاه پدرود باد شما شاد باشید ومن نیز شاد

101 بپاسخ چنین گفته اند آن گروه که بسیار گشتیم در دشت وکوه
دویدیم چون آهوان سال وماه به پایانِ وادی نبردیم راه
بیابانیانی دگر دیده ایم وزایشان خبر نیز پرسیده ایم
که بیرون ازین پیکرِ قیر گون نشانی دگر می دهد رهنمون
نشان داده اند از برِ خویش دور بدآنجا که خورشید را نیست نور
که شهر یست چون پیشهٔ مشک بید درو آدمی پیکرانی سپید
نکو رای و خوش خلق وزیبا خصال زپانصد یکی را فزونست سال
وگر نیز پانصد بر آید دگر نه بینی از ایشان زپیری اثر
برون از وطنگاهِ آن دلکشان بما کس نداده‌ست دیگر نشان
وزین نیز بیرون درین خاکِ پست بسی کوه و صحرایِ نا دیده هست
درو نیست رویندهٔ را آب خورد که گرماش گرمست و سرماش سرد
چو زو رُستنی بر نیاید زخاک درو جانور چون بگردد هلاک

102 پس سی چهل روز یا پیشتر کشیدندی از مردِ سرکُشته سر
سری بودی از مغز واز پی تهی فرو مانده بر تن همه فربهی
نهادندی آن کلهٔ خشک پیش وزو باز جستندی احوالِ خویش
قضیبی زدندی برآن استخوان شدندی برآن کله فریاد خوان
که امشب چه نیک و بد آید پدید همان روز فردا چه خواهد رسید

چو بیدادگر دشمن آگاه گشت — که آواز داد آمد از کوه و دشت
کمر بست وآمد به پیکار او — نبود آگه از بخت بیدار او
به اول شبیخون که آورد شاه — بدان راه زن دیو بر بست راه
منادی بر انگیخت تا در زمان — به بیداد او بر کشاید زبان
که هم کو بدین خانه بیداد کرد — بدین گونه بخت بدش باد کرد
چو زو بستد آن خانهٔ پاک را — بعنبر بر آمیخت این خاک را
فرو شست ازو گرد آلودگان — بر آمود از آن جایِ آمودگان
جفایِ ستمگاره زو باز داشت — بطاعت گران جایِ طاعت گذاشت

97 جزیره بسی دید بی آدمی — برون رفت ومی شد زمی بر زمی
بسی پیش باز آمدش جانور — هم از آدمی هم ز جنسِ دگر
درو هیچ از ایشان نیامیختند — وزو کوه بر کوه بگریختند

99 بشه داد کاغذ فرو خواند شاه — نوشته چنین بود کز رنج راه
بجان آنچنان آمدم کز هراس — بدوزخ رهِ خویش کردم قیاس
رهی گفتی از تارِ یک موی رُست — برو هرکه آمد ز خود دست شست
درین ره که جز شکلِ مویی نداشت — فرود آمدن هیچ روئی نداشت
چو بر پشتهٔ خاره سنگ آمدم — ز بس تنگیِ ره بتنگ آمدم
از آنسو که دیدم دلم پاره گشت — خرد زآن خطرناکی آواره گشت
وزین سو رهِ پشته بیداغ بود — طرف با طرف باغ در باغ بود
پر از میوه و سبزه و آب وگل — بر آورده آواز مرغان دهل
هوای تر و مرزی آراسته — چنانکه آرزوش از خدا خواسته....
ازین سو همه زینت و زندگی — وزآنسو همه آز و افگندگی

شتابندگانی که صاحب دلند   طلب گارِ آسایشِ منزلند
گذارند[1] گیتی همه زیر پای   هم[2] آخر باسایش[3] آرند رای
همه ره روان پیش بینندگان   کنند آفرین بر نشینندگان
سلامت در اقلیمِ آسودگیست   کزین[4] بگذری جمله بیهودگیست

94 طعامی که در خانه داری به پند   بهفتاد خانه اش رسد بوی گند
چو از خانه بیرون فرستی بگوی   در و درگهت را کند مشکبوی

پرستارِ بد مهر شیرین زبان   به از بد گوئی[5] که بود مهربان
بگفتار خوش مهر شاید نمود   زبان نا خوش و مهربانی چه سود

95 ز مقدس تنی چند غم یافته   ز بیداد داور ستم یافته
تظلّم کنان سوی راه آمدند   عنان گیر انصاف شاه آمدند
که چون از تو پاکی پذیرفت خاک   بکن خانهٔ پاکرا نیز پاک
به مقدس رسان رایتِ خویش را   بر افگن زگیتی بد اندیش را
در آن جایِ پاکان یک اهرمنست   که با دوستانِ خدا دشمنست
مُطیعانِ آن خانهٔ ارجمند   نه بینند ازو جز گداز و گزند
طریق پرستش رها میکنند   پرستندگانرا جفا می کنند
بخون ریختن سر بر افراختست   بسی را بنا حق سر انداختست
همه در هراسیم از ین دیوزاد   تودئی دیوبند از تو خواهیم داد

1) Cod. گر آرند   2) Cod. همه   3) Cod. آسایش   4) Calc. وزین
5) Cod. بد خوئی

چو افتی میانِ دو بدخواهِ خام   پراگنده شان کن لگام از لگام

93 در افگن بهم گرگرا با پلنگ   تو آرد بر آر[1]) از میانِ دو سنگ

خزینه ز بهرِ زر افگندن است[2])   زر از بهرِ دشمن پراگندن است[3])

بچربی توان پای روباه بست   بحلوا دهد طفل خاتم[4]) زدست

میارای[5]) خودرا چو ریحان بباغ[6])   بدستِ کسان خوبتر شد چراغ[7])

چنین گفت با آتش آتش پرست   که از ما که بهتر بجائی که هست

بگفت آتش ار خواهی آموختن   مرا[8]) کُشت[9]) باید ترا[10]) سوختن

وفا خصلتِ مادر آوردِ تست   مگرد از[11]) سرشتی که بودت[12]) نخست

صدف جمله تن زآن شدست استخوان   که مغزی چو دُر دارد اندر میان[13])

چه خسپیم چندین بدین آستان   که با مرگ شد خواب هم داستان

چرا از پی یک شکم وار نان   گرائید[14]) باید بهر سو عنان

شتاب آوریدن بدریا و دشت   چرا چون بنانی بود باز گشت

---

1) Cod. تو بر آردی   2) Cod. افگندگیست   3) Cod. پراگندگیست   4) Cod. تیزی   5) Cod. بیارای   6) Cod. باغ
7) Im Cod. steht dies Dist. um drei Distichen früher.   8) Cod. ترا
9) Calc. کشته   10) Cod. مرا   11) Calc. مگردان   12) Cod. بود از
13) Cod. دهان   14) Calc. گرائیده

کنی خلق را دعوت از راه بد — بدارندهٔ دولت و دینِ خود
بنا[1]) تو کنی این کهن طاق را — ز غفلت فرو شوئی[2]) آفاق را
رهانی جهانرا زبیداد دیو — گرایش نمائی بکیهان خدیو
سرِ خفتگانرا بر آری ز خواب — ز رویِ خرد بر کشائی نقاب
توئی گنج رحمت زیزدانِ پاک — فرستاده بر نی نصیبانِ خاک
تکاپوی کن گِردِ پرکارِ دهر — که تا خاکیان از تو یابند بهر
چو بر ملکِ این عالمت دست هست — به ار ملک آن عالم آری بدست
درین داوری کآوری راه پیش — رضای خدا بین نه آزرم خویش

91 بهرجا که رامش کند رای تو[3]) — بود نور و ظلمت پذیرای[4]) تو
بود نورت از پیش و ظلمت زپس — تو بینی نبینند ترا هیچکس
کسی کو نباشد ز عهد تو دور — ازآن روشنائی بدو بخش نور
کسی کآورد با تو سر در[5]) خُمار — برو ظلمتِ خویش را بر گمار
بدان تا چو سایه درآن[6]) تیرگی — فرو میرد از خواری وخیرگی

92 بهر طایفه کآوری رویِ خویش — لغتهایِ بیگانت[7]) آرند پیش
بإلهامِ باری دهِ رهنمون — لغتهایِ هر قوم[8]) آری برون
زبان دان شوی درهمه کشوری — نپوشد سخن بر تو از هر دری
تو نیز آنچه گوئی بروmین زبان — بداند نیوشنده بی ترجمان
به برهانِ این معجزِ ایزدی — تو نیکی بیابی[9]) مخالف بدی

1) Cod. به پی 2) Calc. شوی 3) Cod. دگر زان که در ره گذرهای تو
4) Cod. بفرمانِ 5) Calc. در سر 6) Cod. به آن 7) Cod. بیگانه
8) Cod. بر قومی 9) Cod. بیابد

از آنگه که بردم باندیشه راه | درین طاقِ فیروزه کردم نگاه
بدانم که این طاقِ دریا شکوه | معلّق چو دودیست بر اوجِ کوه
بمالای دودی چنین هولناک | فروزنده نوریست صافی وپاک
نقابیست زین دود در پیش نور | دریچه دریچه زهم گشته دور
زهر[1]) رخنه کز دود ره یافتست | باندازه نوری برون تافتست
همان انجم از ماه تا آفتاب | فروغیست کامد برون از نقاب
ز خود آفرینش ندانم درست | ندانم که چون آفرید از نخست

پس آنگاه گفت ای هنر پروران | بسی کردم اندیشه در[2]) اختران
بدانم که این صورت از خود نرُست | نگارندهٔ بود شان از نخست
89 نگارنده دانم[3]) که هست از درون | نگاریدنش را ندانم که چون
ز چون کردِ[4]) او گر بدانستمی | همان کو کند من توانستمی
هر آن صورتی کاید اندر ضمیر | توان کردنش در عمل نا گزیر
چو ما راز خلقت ندانیم خواند | تجسّس درو چون توانیم راند
شما کآسمان را ورق خوانده اید | سخن بین که چون مختلف رانده اید
ازین بیش گفتن نباشد پسند | که نقش جهان نیست بی نقشبند

90 چنین گفت کافزون‌تر از کوه ورود | جهان آفرینت رساند درود
برون ز آنکه داد او جهان باذیت | به پیغمبری داشت ارزانیت
بفرمان‌برِ چون تو ای شهریار | چنین است فرمانِ پرودگار
که بر داری آرام از آرامگاه | درین داوری سر نپیچی زراه
بر آیی بگردِ جهان چون سپهر | در آری سرِ وحشیانرا بمهر

1) Calc. بهر   2) Cod. بر   3) Cod. دایم   4) Calc. زکردار

83 مرا بندهٔ هست نامش هوا دلِ من بر آن بنده فرمان روا
تو آنی که آن بنده را بندهٔ پرستارِ ما را پرستندهٔ

84 منم پیشوایِ همه هندوان باندیشه پیر و بقوّت جوان
سخنهای سر بسته دارم بسی که نکشاید آن بسته را هر کسی
شنیدم که زین دَوْرِ آموزگار سر آمد تودی بر همه روزگار
خرد [1]) رشتهٔ درِّ یکتایِ تست درفش کُره [2]) باز کن رای تست
اگرچه خداوندِ تاجی وتخت بر دانشت نیز دادست بخت
اگر گفته را از تو یابم جواب پرستش بگردانم از آفتاب
وگر ناید از شه جوابی بدست دگر باره بر خر توان بار [3]) بست
ولیکن نخواهم که جز شهر یار رَوَد در سخن هیچکس را شمار
86 زمن پُرسش وپاسخ آیدزتو جواب سخن فرخ آید زتو

ازآن فیلسوفان گزین کرد هفت که بر خاطرِ کس خطای نرفت
ارسطو که بُد مملکت را وزیر بلیناسِ برنا و سقراطِ پیر
فلاطون ووالیس وفرفوریوس که روح القدس کرد شان دست بوس
87 همان هفتمین هرمس نیکْ رای که بر هفتمین آسمان کرد جای

نخستین ورق کآفرینش نبود جز ایزد خداوندِ بینش نبود
88 زهیبت بر انگیخت ابری بلند همه برق و بارانِ او سودمند
زبارانِ او گشت پیدا سپهر پدید آمد از برقِ آن ماه و مهر
ز ماهیتی [4]) کز بخار [5]) اوفتاد زمین گشت بر جایِ خویش ایستاد

1) Cod. چو در (2) Cod. کهن (3) Calc. رخت (4) Cod. ماد بینی (5) Cod. دماغ

چنان کادمی زاده را زآن نوا[1] | برقص وطرب چیره[2] گشتی هوا
سباع و بهائم بدان سازِ جفت | یکی گشت بیدار و دیگر بخفت
چو بر نسبت نالهٔ هر کسی | بدست آمدش راه دستان[3] بسی
ز موسیقی آورد سازی برون | که آنرا نشد کس جز او رهنمون
چنان ساخت هر نسبتی را خروش | که نالنده را دل در آمد بجوش[4]
بجائی رسید آن نوا کو[5] نواخت | که دانا بدو غیب[6] و علت شناخت

دد ودام را از بیابان و کوه | دوانید بر خود گروها گروه
دویدند هریک بآواز[7] او | نهادند سر بر خطِ ساز او
80 همان یکیک از هوش رفتند پاک | فتادند چون مرده بر رویِ خاک
نه گرگِ جوان کرد بر[8] میش زور | نه شیر ژیان داشت پروایِ گور
دگر نسبتی را که دانست باز | در آورد نغمه بآن جفت ساز
چنان کآن ددان در خروش آمدند | از آن بیهشی باز هوش آمدند
پراگنده گشتند بر رویِ دشت | که دارد بیاد این چنین سر گذشت

82 چنین آمدست آدمی را نهاد | که آرد فرامش کنانرا بیاد
کسی کو زمردم گریزنده تر | برو مَیلِ مردم ستیزنده تر

ز خلق جهان بندهٔ را چه باک | که بندد کمر پیش یزدان پاک
درین بندگی خواجه باشم ترا | گر آیم بتو بنده باشم ترا

---

1) Cod. زاد ازآن بر نوا .... 2) Cod. خیره 3) Cod. راه و نسبت 4) Cod. در دل آورد جوش 5) Calc. گر 6) beide عیب 7) Cod. بر آواز 8) Cod. با

هنر تابد[1]) از مردمِ گوهری چو نور از مه و تابش از مشتری
شناسنده[2]) گر نیست شوریده مغز عبا را[3]) شناسد ز دیبای نغز
کسی کو سخن با تو نغز آورد بدل بشنوش[4]) چون[5]) ز مغز[6]) آورد
زبانی که دارد سخن نا صواب بخاموشیش داد باید جواب

75 یکی جُفتِ همتا ترا بس بوَد به بسیار کس مرد بی کس بود[7])
از آن مختلف رأی شد روزگار که دارد پدر هفت ومادر چهار

77 درم دادن آتش کُشد کینه را نشاند زدل خشم دیرینه را

78 ز پوشیدنِ درس آموزگار کفن بین که پوشید شان روزگار
بیانی که باشد بحجت قوی زنافرخی دان اگر[8]) نشنوی
دُری را که جایش بتارك[9]) بوَد زدن بر زمین نا مبارك بوَد

79 فلاطون بر آشفت زآن انجمن که استادی او داشت در جمله فن
زهر[10]) دانشی آنچه[11]) اندوختند نخستین ورق زو در آموختند

چنان نسبتِ نالش آمد بدست که هر جا که زد هوش را[12]) پای بست
همان نسبتِ آدمی با دده بدان رودها شد یکایك زده

---

1) Calc. باید 2) Cod. شنابنده 3) Cod. بنه را 4) Calc. بشنوی 5) Cod. کآن 6) Calc. بمغز 7) Das Distichen fehlt im Cod. 8) Cod. دانی ار 9) Cod. که او تاج تارك 10) Cod. چه هر 11) Cod. کانکه 12) Cod. هر دو را

66 گزیدم زهر دانهٔ نغز او | زهر پوست بر داشتم مغز او
زبان بر زبان گنج پرداختم | وزآن جمله سرجملهٔ ساختم

گر آرایش نظم ازو کم کنم | بکم مایه بیتش فراهم کنم
همه کردهٔ شاه گیتی خرام | درین یک ورق کاغذ آرم تمام
دروغی که مانند باشد براست | به از راستی کز درستی جداست

از اسکندر نامه ۲

72 زفرهنگ ان شاه دانش پسند | شد آواز یونان بدانش بلند
کنون کآن نواحی ورق در نوشت | زمان گشت وزو نام دانش نگشت

73 گر از رازها [1]) بر کشایند بند | بگردد [2]) جهان در جهان بوی گند
چو از نقش دیبای رومی طراز | سر عیب [3]) زینسان کشایند باز
به آن کاندرین [4]) مجمر نقره پوش | چو عود سیه بر نیاریم جوش

شد آگه که در عرصه گاه [5]) جهان | نهفتیدهٔ کس نماند نهان
به نیکی سراینده را یاد کرد | شد آزاد وز تیغش آزاد کرد
چنان دان که از غنچهٔ لعل ودر | شگوفه کند هر چه آن گشته [6]) پر
جواهر [7]) که در سنگ خارا شود | سر انجام کار آشکارا شود

74 کسی را که پاکی بود در سرشت | چنین قصها زو توان در نوشت

1) Cod. راز 2) Cod. بگیرد 3) Cod. عیبه 4) Calc. به ار ما درین
5) Cod. عرضگاه 6) Calc. گشت 7) Cod. بخاری

درودم رسانی رسانم درود — بیایی بیایم زگنبد فرود

مرا زنده پندار چون خویشتن — من آیم بجان گر تو آیی بتن

مدان خالی از همنشینی مرا — که بینم ترا گر نبینی مرا

از اسکندر نامه ۲

56 چو حال حکیمان پیشینه گفت — حکیمان بخفتند واو نیز خفت

رفیقان[1] خودرا بگاه[2] رحیل — گه از ره خبر داد وگاه از دلیل

بخندید وگفتا که آمرزگار — به آمرزشم دارد امید وار

ز نا[3] رحمتی خویش دارید دور — شما وین سرا ما و دار السرور

درین گفت وگو بُد که خوابش ربود — تو گفتی که بیداریش خود نبود

از اسکندر نامه ۱

63 گروهیش خوانند صاحب سریر — ولایت ستان بلکه آفاق گیر

گروهی زدیوان دستور او — بحکمت نوشتند منشور او

گروهی ز پاکی و دین پروری — پذیرا شدندش به پیغمبری

چو میکردم این داستان را بسیج — سخن راست رو بود ره پیچ پیچ

65 اثرهای آن شاه آفاق گرد — ندیدم نگارنده در یک نورد

سخنها که چون گنج آگنده بود — بهر نسختهٔ در پراگنده بود

زهر نسخه بر داشتم مایها — برو بستم از نظم پیرایها

زیادت زتاریخهای نوی — یهودی و نصرانی و پهلوی

---

1) Spiegel: رقیبان   2) Sp. براه   3) Cod. ما

آنچه دیدم که راست بود و درست   ماندمش هم برآن قرار نخست
جهد کردم که در چنین ترکیب   باشد آرایشی زنقد غریب
باز جستم زنامهای نهان   که پراکنده بود گرد جهان
زآن سخنها که تازیست ودری   در سوادِ بخاری وطبری
وز سخنها دگر پراکنده   هر درش در دقیقی آکنده

نقش این نامه را چو نقش مجوس   جلوه زان داده ام بهفت عروس
تا عروسان چرخ اگر یک راه   در عروسان من کنند نگاه
از هم آرایشی وهم کاری   هر یکی را یکی کند یاری

زآن نمطها که رفت پیش از ما   نوبری کس نداد بیش از ما
55 گر چه زالماس خود بتقصیرم   در معانی تمامتر سیرم
پوست بی مغز دیده ایم چو آب   مغز بی پوست داده اند جواب
با همه نادری و نو سخن   بر نتابیم روی از کهن

از اسکندر نامه ا

درین ره چو من خوابینده بسیست   نیارد کسی یاد کآنجا کسیست
بیاد آور ای تازه کبک دری   که چون بر سر خاک من بگذری
گیا بینی از خاکم انگیخته   سرِ ساده بالین فرو ریخته
همه خاک فرش مرا برده باد   نکرده ز من هیچ هم عهد یاد
نهی دست بر شیشهٔ خاک من   بیاد آری از گوهرِ پاک من
فشانی تو بر من سرشکی زدور   فشانم من از آسمان بر تو نور
دعای تو بر هر چه آرد شتاب   من آیین کنم تا شود مستجاب

سوی عجم ران منشین در عرب — زردهٔ روز اینک وشبدیز شب

ملک نو آرای و جهان تازه کن — هم دو جهانرا پر از آوازه کن

سکّه تو زن تا اُمَرا کم زنند — خطبه تو کن تا خلفا دم زنند

خاک تو بودَی بولایت سپرد — باد نفاق آمد وان بوی برد

باز کن این مسند از آسودگان — پاک کن این منبر از آلودگان

خانهٔ غولند بپرداز شان — در غلهدانِ عدم انداز شان . . .

ما همه جسمیم بیا جان تو باش — ما همه دیویم سلیمان تو باش

شحنه تودی قافله تنها چراست — قلب تو داری عَلَم آنجا چراست

53 از طرفی رخنهٔ دین میکنند — دزدگر اطراف کمین میکنند

یا علمی در صف میدان فرست — یا عمری بر در شیطان فرست . . .

با دو سه دربند کمربند باش — کم زنِ این کم زدهٔ چند باش

پانصد و هشتاد بس ایّام خواب — روز بلندست بمجلس شتاب

خیز و بفرمای سرافیل را — باد دمیدن دو سه قندیل را

خلوتیِ پردهٔ اسرار شو — ما همه خفتیم تو بیدار شو

از هفت پیکر

جستم از نامهای نغز نورد — آنچه دلرا کشاده داند کرد

هر چه تاریخ شهریاران بود — دریکی نامه اختیار آن بود

چابک اندیشهٔ رسید نخست — همه را نظم داده بود درست

مانده زان لعل ریزه لختی گرد — هر یکی زان قراضه چیزی کرد

54 من از آن خرده چون گهر سنجی — بر تراشیدم آنچنان گنجی

تا بزرگان که نقد کار کنند — از همه نقش اختیار کنند

آنچه زو نیم گفته بد گفتم — گوهر نیم سفته را سفتم

از اسکندر نامه ۲

49 بإحیای او زنده شد ملک دهر — گوای من اینک زوادی و نهر
از آن زلزله کآسمان را درید — شد آن شهرها در زمین نا پدید
چنان لرزه افتاد در کوه ودشت — که گرد از گریبانِ گردون گذشت
زمین گشت چون آسمان بی قرار — معلّق زن از بازیِ روزگار
بر آمد یکی صدمه از نفخ صور — که ماهی شد از کوههٔ گاو دور
فلک را سلاسل زهم بر گسست — زمین را مفاصل بهم در شکست
در اعضای خاک آب را بسته کرد — زبس کوفتن کوه را خسته کرد
رخ نو خطانرا بر آورده میل — درِ مصریانرا بر اندوده نیل
جهان را چنان در هم افسرد سخت — کز افسردگی کوه شد لخت لخت
نه یک رشته را مُهره در کار ماند — نه یک مُهره در هیچ دیوار ماند . . .
زبس گنج کآن روز بر باد رفت — بسی سینه را گنج از یاد رفت
ز چندان زن ومرد برنا و پیر — برون نآمد آوازهٔ جز نفیر
چو ماند این یکی رشته گوهر بجای — دگر ره شد آن رشته گوهر گرای
باقبالِ این گوهرِ گوهری — ازین دائره دور شد داوری
بکم مدّت آن مرز ویرانه بوم — بفرّ شه آبادتر شد زروم
درآن رخنه منگر که از رنج وتاب — شد آن مملکت جمله یکسر خراب
50 نگر تا کزین شاهِ فرّخ سریر — دگر باره چون شد عمارت پذیر

از مخزن الاسرار

52 ای مدنی برقع مکّی نقاب — سایه نشین چند بود آفتاب
گر مهی از مهر تو موئی بیار — ور گُلی از باغ تو بوئی بیار
منتظرانرا بلب آمد نفس — ای زتو فریاد بفریاد رس

چو من برگ حاصل تو جان داده ام   جگر نیز با جان فرستاده ام
چنان باز گردانش از نزد خویش   کز امّید من باشد آن وقف بیش

46 شرفنامه را تازه کردم نورد   سپید آب را ساختم لاجورد
دگر باره این نظم چینی طراز   ببین تا کجا می کند ترکتاز
به اوّل چه کِشتم بر آخر [1] چه رُست   شکسته چنین کرد باید درست

زمن هرکس این نامه را باز جست   بعنوان او نامه آمد درست
خز او هر کرا دیدم از خسروان   ندیدم درو جای [2] خلوت روان . . .
دری پر زدعوی و خوانی [3] تهی   همه لاغریهای بی فربهی
47 همه صیرفی طبع بازارگان   جگر خوارهٔ جامگی خوارگان
همین رشته را [4] دیدم از لعل پر   ضمیری چو دریا و لفظی چو در
خریداری الحق چنین ارجمند   سخنهای من چون نباشد بلند

از اسکندر نامه ۱

چو فرمان چنین آمد از شهریار   که بر نام ما نقش ساز این نگار
بگفتار شه مغز را تر کنم   بگفت کسان مغز در سر کنم
فرستم عروسی بدان بزمگاه   کزو چشم روشن شود بزم شاه

از اسکندر نامه ۲

48 به شست آمد اندازهٔ سال من   نگشت از خود اندازهٔ حال من

1) Calc. بآخر   2) Cod. خوی   3) Cod. جایی   4) Cod. رشتهٔ

دهن را به مسمار بر دوختن　　به از گفتن و گفته را سوختن . . .
متاع گرانمایه دارم بسی　　نیارم برون تا نخواهد کسی

چو از بهر هر کس دری سفتنیست　　سرودی هم از بهر خود گفتنیست

خم نقره خواهی وزرّینه طشت　　بخاک عراقت بباید گذشت
زری تا دهستان خوارزم و هند　　لویدی نه بینی بجز کور و کند
بخاری و خوزی و گیلی و کُرد　　بنان پاره هرچار هستند خرد
عراق دلافروز باد ارجمند　　که آوازهٔ فضل ازو شد بلند
ازآن گل که او تازه دارد نفس　　عرق ریزهٔ در عراقست وبس

از اسکندر نامه ۲

گر آن بخردانرا ستد روزگار　　خرد ماند بر شاه ما یادگار　　45

چو آن یاوری نیست در دست وپای　　که در مهد مینو کنم تکیه جای
فرستادنِ جان بمینوی پاک　　به از زحمت آوردنِ تیره خاک
دو گوهر بر آمد ز دریای من　　فروزنده از روی شان رای من
یکی عصمتِ مریمی یافته　　یکی نور عیسی برو تافته
بخوبی شد این همچو بدر منیر　　چو شمس آن بروشن دلی بی نظیر
بنوبتگهِ شه دو هندوی نام　　یکی مقبل و دیگر اقبال نام
فرستاده ام هر دو را نزد شاه　　که یاقوت را درج دارد نگاه
عروسی که بی مهر مادر بود　　به ار پرده پوشش برادر بود
بباید چو آید بر شهریار　　چنین پردگی را چنان پرده دار

درین پیشه چون پیشوای نوی   کهن گشتگانرا مکن پیروی
چو نیروی بکر آزماییت هست   بهر بیوه خودرا میالای دست

تو گوهر خر از کان اسکندری   سکندر خود آید بگوهر خری
جهانداری اینک خریدار تو   بزودی شود بر فلک کار تو

من آن [1] هرسه دانه که دانا فشاند   درختی برومند خواهم نشاند
نخستین در پادشاهی زنم   دم از کار کشور کشایی زنم
زحکمت بر آرایم آنگه سخن   کنم تازه تاریخهای کهن
به پیغمبری کوبم آنگه درش   که خواند خدا نیز پیغمبرش
سه در ساختم هریکی کان گنج   جداگانه بر هریکی برده رنج

43 چو شه باز بر تخت یونان رسید   بدو داد گنج سعادت کلید
زدانش بسی مایها ساز کرد   درِ حکمت ایزدی بازکرد
چو فرمان رسیدش به پیغمبری   نه پیچید گردن زفرمان بری
دگر باره زاد سفر بر گرفت   حساب جهان گشتن از سر گرفت
دو نوبت جهانرا جهاندار گشت   یکی شهر و کشور یکی کوه ودشت
ازین نوبت این بود کآباد و بوم   همه یک بیک دید و آمد بروم
دگر نوبت آن شد که بیراه وراه   روان کرد رایت چو خورشید و ماه

44 سخن گفتن آنگه بود سودمند   کزان گفتن آوازه گردد بلند

1) Viell. از

از اسکندر نامه ۱

40 در خانه را چون سپهر بلند — زدم بر جهان قفل و بر خلق بند
نداند که دَوْر از چه سان میرود — چه نیکی چه بد در جهان میرود
یکی مرد شخصم بمردی روان — نه از کاروانی نه از کاروان
بصد رنج دل یکنفس میزنم — بدان تا نخسپم جرس میزنم
نه دانم کسی کو بجان و به تن — مرا دوستر[1] دارد از خویشتن

که از لوح نا خوانده عبرت پذیر — که از صحف پیشینگان درس گیر

41 سخن گوی پیشینه دانای طوس — که آراست روی سخن چون عروس
در آن نامه کان گوهر سفته راند — بسی گفتنیهای نا گفته ماند
اگر هر چه کردند از باستان — بگفتی دراز آمدی داستان
نگفت آنچه رغبت پذیرش نبود — همان گفت کزوی گزیرش نبود
دگر از پی دوستان ذله کرد — که حلوا به تنها نشایست خورد
نظامی که در رشته گوهر کشید — قلم دیدهارا قلم در کشید
بنا سفته دُرّی که در گنج یافت — ترازوی خودرا سخن سنج یافت
شرف نامه را فرّخ آوازه کرد — حدیث کهن گشته را تازه کرد

به نیروی نوک چنین خامها — شرف دارد این بر دگر نامها
از آن خسروی می که جان جامِ اوست — شَرَفنامهٔ خسروان نامِ اوست

42 شنیدم که در نامهٔ خسروان — سخن راند خواهی چو آب روان . . .
نگر آنچه دانای پیشینه گفت — که در دُر نشاید دو سوراخ سفت . . .

1) Vielleicht besser دوستی

از اسکندر نامه ا

38 دبیران نگر تا بروز سفید قلم چون تراشند ازین چوب بید

نهان مرا آشکارا برند ز گنجه است اگر تا بخارا برند

بخرّند کالا که پنهان بود که کالای دزدیده ارزان بود

نه پنداری ای خضر پیروز پی که از می مرا هست مقصود می

ازان می همی بیخودی خواستم بدان بیخودی مجلس آراستم

مرا ساقی از وعدهٔ ایزدیست صبوح از خرابی می از بیخودیست

وگر نه بیزدان که تا بوده ام به می دامن لب نیالوده ام

از لیلی ومجنون

39 تا چند چو یخ فشرده بودن در آب چو موش مرده بودن

چون گل بگذار نرم خویی بگذر چو بنفشه از دو رویی

جایی باشد که خار باید دیوانگیی بکار باید

کُرْدی خَرَکی بکعبه گم کرد در کعبه ندید اشتلم کرد

کین بادیه را رهی درازست گم کردن خر زمن چه رازست

آن گفت و چو گفت باز پس دید خر دید و چو دید خر بخندید

گفتا خرم از میانه گم بود وآن یافتنش به اشتلم بود

آن به که نظامیا درین راه بر چشمه زنی چو خضر خرگاه

سیراب شوی چو درّ مکمون از آب زلال عشق مجنون

کنون نیز چون شد عروسی بسر | برضوان سپردم عروسی دگر
ندانم که با داغ چندین عروس | چگونه کنم قصهٔ روم وروس
به ار نآرم اندوه پیشینه پیش | بدین داستان خوش کنم وقت خویش

از لیلی ومجنون

این بی نمکان که نان خورانند | در سایهٔ من جهان خورانند
افکندن صید کار شیرست | روبه ز کباب صید سیرست
از خوردن من بکام و حلقی | آن به که ز من خورند خلقی

37

گنجِ دو جهان در آستینم | در دزدیِ مفلسی چه بینم
واجب صدقه ام بزیر دستان | که خواه بدزد و خواه بستان

تا من منم از طریق زوری | نآزرد ز من جناح موری
دُردی خوشاب کس نشستم | شوریدن کار کس نجستم
زآنجا که من ضعیف خویم | در حق سگی بدی نگویم
بر فسق سگی که شیریم داد | لا غیبت که دلیریم داد
دانم که غضب نهفته بهتر | وین گفته که شد نگفته بهتر
لیکن بحساب کاردانی | بی غیرت نیست زندگانی
آنکس که ز شهر آشناییست | داند که متاع من کجاییست
وآنکو بکژی بمن کشد دست | خصمش نه منم که جز منی هست
خاموش دلا زهرزه گویی | میاخور جگری بتازه رویی

در ناف دو علم بوی طیبست   زان هر دو فقیه یا طبیبست
می باش فقیه طاعت آموز   امّا نه فقیه حیلت اندوز
گر هر دو شوی بلند گردی   پیش همه ارجمند گردی

نام و نَسَبت بخُرْد سالیست   نسل از سخن بزرگ حالیست
جایی که بزرگ بایدت بود   فرزندي من نداردت سود
35 چون شیر بخود سپه شکن باش   فرزند خصال خویشتن باش

از اسکندر نامه ۲

فلک پیشتر زین که[1]) آزاده بود   ازآن به کنیزی بمن داده بود
همان مهر و خدمتگری پیشه داشت   همان کاردانی در اندیشه داشت . . .
خجسته گلی خون من خورد او   بجز من نکس در جهان مرد او
چو چشم مرا چشمهٔ نور کرد   ز چشم منش چشم بد دور کرد
رباینده چرخ آنچنانش ربود   که گفتی که تا بود هرگز نبود
بخشنودیی کآن مرا بود ازو   چه گویم خدا باد خشنود ازو

مرا طالعی طرفه هست از سخن   که نو میکنم داستان کهن
درآن عید کآن سکّر افشان کنم   عروس شکر خنده قربان کنم
چو حلوای شیرین همه ساختم   زحلوا لبی[2]) خانه پرداختم
36 چو بر گنج لیلی کشیدم حصار   دگر گوهری کردم آنجا نثار

---

1) Calc. زآنک

2) Calc. حلواگری

گر شغل دگر حرام بودی در چار ده شب تمام بودی

[از خسرو وشیرین
ازین پیکر که معشوق دل آمد به کم مدّت فراغت حاصل آمد]

از صحبت پادشا بپرهیز چون پنبهٔ خشک از آتش تیز
از آتش اگرچه پر زنورست ایمن شده آنکسی که دورست
پروانه که نور شمع افروخت چون بزم نشین شمع شد سوخت

33 در ده به نصیب خاصهٔ خویش خاییدن زرق کس میندیش
بر گردد بخت از آن سبک رای کافزون ز گلیم خود کشد پای
مرغی که نه اوج خویش گیرد هنجار هلاک پیش گیرد
ماری که نه راه خود بسیچد از پیچش کار خود به پیچد
روبه که زند طپانچه با شیر دانی که بدست کیست شمشیر

این بی کس را بعقد وپیوند در کش به پناه آن خداوند

هم نامهٔ خسروان بخوانی هم گفتهٔ بخردان بدانی
این گنج نهفته را درین درج دانی چو مه دو هفته در برج . . .
گر در پدرش نظر نداری تیمار برادرش بداری

34 نظم ارچه بمرتبت بلند ست ان علم طلب که سودمندست . . .
پیغمبر گفت علم علمان علم آلابدان علم آلادیان

از لیلی و مجنون

29 گر پیشه کنم غزل سرایی — او پیش نهد دغل درایی

گر ساز کنم قصایدی چست — او باز کشد قلایدی سست

30 در خاطرم این که وقت کارست — کاقبال رفیق و بخت یارست

تا کی نفس تهی گزینم — وز شغل جهان تهی نشینم

دوران که نشاط فربهی کرد — پهلو ز تهی روان تهی کرد

بر ساز جهان نوا توان ساخت — کاذراست جهان که با جهان ساخت

31 در سحر سخن چنین تمامم — کائینهٔ غَیْب گشت نامم

بالای هزار عشق نامه — اراسته شد بنوک خامه

شاه همه نامهاست این حرف — شاید که درو سخن کنی صرف

دهلیز فسانه چون بود تنگ — گردد سخن از شد آمدن لنگ

میدان سخن فراخ باید — تا طبع سواریی نماید

این آیت اگرچه هست مشهور — تفسیر نشاط هست ازو دور

افسار سخن نشاط و ناز ست — زین هر دو سخن بهانه سازست .....

32 در مرحلهٔ که ره ندانم — پیداست که چند نکته رانم

نه باغ ونه بزم شهریاری — نه رود ونه می نه کامگاری

بر خشکیِ ریگ و سختیِ کوه — تا چند سخن رود در اندوه

این پنج هزار بیت واکثر — شد گفته بچار ماه کمتر

گهی چون ابر شان گریه گشادم گهی چون گل نشاط خنده دادم

نه گل دارد بدین تری هوایی نه بلبل زان نو آیین تر نوایی
گشادن خواندنِ او بیت بر بیت رگِ مفلوج را چون روغن زیت

که من یاقوت آن تاج مکلّل نه از بهر بها بر بستم اوّل

چو خو با حمد و با اخلاص من کرد دهِ حمد و نیان را خاص من کرد
بملوکی خطی دادم مسلسل بتوقیع قزل شاهی مسجّل
27 که شد بخشیده این ده بر تمامی ز ما بر زاد بر زاد نظامی

بحمد من نگر حمد و نیان چیست که حمد اینچنین به کانچنان بیست
اگر بینی در آن ده کار وکشتی مرا در هر سخن یابی بهشتی
گر او دارد ز دانه خوشهٔ پر من آرم خوشه خوشه دانهٔ دُر
گر او را بیشهٔ نا استواریست مرا صد بیشهٔ ز عود قاریست
گر او را آب از فیض فراتست مرا در فیض نطق آب حیاتست

بسلطانی چو شه نوبت فرو کوفت غبار فتنه از عالم فرو روفت . . .
نفیر کوس گفتی تا دو ماهست کرا در دل که شه در کوچگاه است
بدان اورنگس آرام اندکی بود چو برقش زادن و مردن یکی بود
28 بری نا خورده از ملک و جوانی چو ذو القرنین از آب زندگانی
شهادت یافت از زخمِ بد اندیش که بادش آن جهان از ین جهان بیش

درِ توحید زن کاوازه داری چرا رسم مغانرا تازه داری

23 من آن شیشه که گر بر من زنی سنگ زنام وکُنْیتم گیرد جهان ننگ
مسی بینی زری دروی کشیده برداری کلاهی در دمیده . . .
فلک در طالعم سبزی نمودست ولی چون شیر برفینم[1] چه سودست
نه آن شیرم که با دشمن بر آیم مرا آن بس که من با من بر آیم

24 مبین کاتش گهی را رهنمونست عبارت بین که طبق اندرونست

25 گل نرم از چو من خاری نیاید زمن بیش از دعا کاری نیاید
ندانم کرد خدمتهای شاهی مگر لختی سجود صبحگاهی
رغونت در دماغ از دام ترسم طمع دردل زکار خام ترسم
طمع را خرقه در خواهم کشیدن رغونت را قفا خواهم دریدن
من و عشقی مجرّد باشم آنگاه بیاسایم چو مفرد باشم انگاه

اتابک را بگوید کای جهانگیر نظامی وانگهی صد گونه تقصیر
چنان گویندهٔ در گوشه تا کی سخن گویی چنین بی توشه تا کی
نیامد وقت آن کورا نوازیم زکار افتادهٔ را کار سازیم

26 چو دادندش خبر کامد نظامی فزودش شادیی بر شادکامی
شکوه زهد من بر من نگه داشت نه زان پشمی که زاهد در کله داشت
بفرمود از میان می برگرفتن مدارا بر زبان نی گرفتن

1) Darüber steht in Cod. پشمینم

21 بدین دل کز کدامین در در آیم کدامین گنج را سر بر کشایم
چه طرز آرم که آزارد زبان را چه بر گیرم که در گیرد جهان را

زمن فربه تران کین جنس گفتند ببازوی ملوک این لعل سفتند
چو دولت داشتند اندیشه را پاس نشاید لعل سفتن جز به الماس
سخنهایی زرفعت ثریّا به اسباب مهایا شد مهیّا

اگر چه در سخن کاب حیاتست بود جایز هر انچه از ممکناتست
چو نتوان راستی را درج کردن دروغی را چه باید خرج کردن
وگر گویی سخن را قدر کم گشت کسی کو راست کوشد مُحتشم گشت
چو سرو از راستی برزد علم را ندید اندر خزان تاراج غم را

مرا چون مخزن آلاسرار گنجی چه باید در هَوَس بنمود رنجی
ولیکن در جهان امروز کس نیست که او را بر هوسنامه هوس نیست

22 سخن را سهل باشد نظم دادن ببباید لیک بر نظم ایستادن
سخن بسیار دانی اندکی گوی یکی را صد مکن صدرا یکی گوی

تو مردم بین که چون بی رای وهوشند که جانی را به نانی میفروشند

درین روزه که هستی پای برجای بمردار استخوانی روزه مکشای [1]
فریب بت پرستان بفکن از مشت فسون خوانی مکن چون زند زردشت .....

1) Cod. بکشای

بود بسیجم که زمین بوس شاه — تازه کنم عهد بدین یکدو ماه
گرچه درین حلقه که پیوسته اند — راه برون آمدنم بسته اند
پیش تو از بهر درون آمدن — خواستم از پوست برون آمدن
باز چو دیدم همه ره شیر بود — پیش وپسم بستهٔ شمشیر بود
لیک درین خطهٔ شمشیر بند — بر تو کنم خطبه به بانک بلند
17 آب سخن بر درت افشانده ام — ریک منم این که بجا مانده ام

نامه دو آمد زدو ناموس گاه — هردو مسجّل بدو بهرامشاه
آن زری از کان کهن ریختند — وین دُری از بحر نو انگیختند
این بدر آورده زغزنی علم — وآن زده بر سکهٔ رومی رقم
گرچه دران سکه سخن چون زرست — سکه وزرِ من آزان بهترست
گر کم از آن شد بنه و بار من — بهتر از آن است خریدار من

18 گرچه برین درگهٔ پاینده گان — روی نهادند ستاننده گان
پیش نظامی بحساب ایستند — او دگر است این دگران کیستند
من که درین منزل شان مانده ام — مرحلهٔ پیشترک رانده ام
تیغی از الماس سخن ساختم — هر که پس آمد سرش انداختم

از خسرو وشیرین

منم روی از جهان در گوشه کرده — کفی از پست خودرا توشه کرده
چو ماری بر سرِ گنجی نشسته — زشب تا شب بگردی روز بسته
چو زنبوری که دارد خانهٔ تنگ — در آن خانه خورد حلوای صد رنگ

چرب زبان گشتم از آن فربهی — طبع زشادی پر و از غم تهی
ریختم از چشمهٔ گرم آب سرد — کاتش دل دیک مرا گرم کرد

14 همسفران جاهل و من نوسفر — غربتم از بیکسیم تلختر

بس که سرم بر سر زانو نشست — تا سر این رشته بیامد بدست

پردهٔ رازی که سخن پروریست — سایهٔ از پردهٔ پیغمبریست
پیش و پسی بود صف کبریا — پس شعرا آمد وپیش انبیا
این دو نظر محرم یك دوستند — آن همه مغز آمد واین پوستند

سیم کشانی که چو زر مرده اند — سکهٔ این کار بزر برده اند
15 هرك بزر نکتهٔ چون روز داد — سنگ ستد لعل شب افروز داد
لا جرم این قوم که داناترند — زیرترند ارچه ببالاترند
آنك سرش زرکش سلطان کشید — باز پسین لطمهٔ آهن چشید
وانك چو سیماب غم زر نخورد — نقره شد و آهن سنجر نخورد

16 ملك حفاظی و سلاطین پناه — صاحب شمشیری و صاحب کلاه
کر چه بشمشیر صلابت پذیر — تاج ستان آمدی و تخت گیر
چو خلفا گنج فشانی کنی — تاج دهی تخت نشانی کنی
هست سر تیغ تو بالای تاج — از ملکان چون نستانی خراج
هست درین دایرهٔ لاجورد — مرتبهٔ مرد بمقدار مرد

از مخزن الاسرار

11 این دو سه یاری که تو داری ترند — خشکتر از حلقهٔ در بر درند

12 هاتف خلوت بمن آواز داد — وام چنان کن که توان باز داد

آب درین آتش پاکت چراست — باد جنیبت کش خاکت چراست

خاک تب آرنده بتابوت بخش — آتش تابنده بیاقوت بخش

تیر مَیفکن که هدف رای تست — مقرعه کم زن که فرس پای تست

غافل ازین بیش نشاید نشست — بر در دل ریز اگر آبیت هست

در خم این خم که کبودی خوشست — قصهٔ دل گو که سرودی خوشست

دور شو از راه زنان حواس — راه تو دل داند دلرا شناس ....

طبع که با عقل بدلّالکیست — منتظرِ نقد چهل سالکیست

13 تا بچهل سال که بالغ شود — خرج سفرهاش مبالغ شود

بار کنون بایدت افسون مخوان — درس چهل سالگی اکنون مخوان

دست بر آور زمیان چاره جوی — این غم دل را دل غم خواره جوی

غم مخور البتّه چو غمخوار هست — گردن غم بشکن اگر یار هست

ان نفسی را که زبونِ غمست — یاریِ یاران مددی محکمست

گر چه همه مملکتی خوار نیست — چون نگرم هیچ به از یار نیست

هست زیاری همه را ناگزیر — خاصه زیاری که بود دستگیر

دست در آویز بفتراک دل — آب تو باشد که شوی خاک دل

دل که برو خطبهٔ سلطانیست — یکدشِ جسمانی و روحانیست

نور ادیمت ز سهَیل دلست — صورت و جان هردو طفیل دلست

وزو چرب وشیرینی انگیختم بشیرین و خسرو در آمیختم
وزانجا سراپرده بیرون زدم در عشق لیلی و مجنون زدم
کنون بربساط سخن پروری زنم کوس اقبال اسکندری

از لیلی و مجنون

روزی بمبارکی وشادی بودم به نشاط کیقبادی
ابروی هلالیم کشاده دیوان نظامیم نهاده

9

گر شد پدرم بسنّت جد یوسف پسرِ زکی مویّد
با دور بداوری چه کوشم دورست زدور چون خروشم
باقی پدرِ که ماند زادم تا خون پدر خورم زعالم
چون در پدرانش رفته دیدم عِرق پدری زدل بریدم
تا هر چه رسد زنیش تا نوش دادم بفریضه تن فراموش

گر مادر من رئیسه کُرد مادر صفتانه پیش من مُرد
آن لابه گری کرا کنم یاد تا پیش من آردش بفریاد
غم بیشتر از قیاس خوردست گردابه فزون ز قد مردست
زان بیشتر است کاس این درد کانرا بهزار دم توان خورد
با این غم ورنج بی کناره داروی فرامشیست چاره

10

گر خواجهٔ من که خال من بود خالی شدنش وبال من بود
از تلخ گواری نواله ام در نای گلو شکست ناله ام
من ترسم ازین کبود زنجیر کافغان کنم او شود گلو گیر

انگار که هفت سبع خواندی   یا هفت هزار سال ماندی
آخر نه چو مدّت اسپری گشت   از هفت هزار سال بگذشت
چون قامت ما برای غرقست   کوتاه ودرازرا چه فرقست

از اسکندر نامه ۱

چو تاریخ پنجه در آمد بسال   دگر گونه شد بر شتابنده حال

از اسکندر نامه ۲

6 نظامی چو این داستان شد تمام   بعزم شدن نیز بر داشت کام
نه بس روزگاری به این بر گذشت   که تاریخ عمرش ورق [1]) در نوشت
فزون بود شش مه زشصت وسه سال   که بر عزم ره بر دهل زد دوال

از لیلی ومجنون

ای چار ده ساله قرّة العین   بالغ نظر علوم کونین

از اسکندر نامه ۱

دگر باره آید زمن ساختن   سهی سرورا سر بر افراختن
وزین هفده خصل آوریدن یدست   شده هفده ساله بد ینسان که هست

7 کتاب گرانمایه داری چهار   جداگانه هر یک زما یادگار
برادر چهار ست پنجم تویی   گر ارکان چهارست پنجم تویی

سوی مخزن آوردم اوّل بسیچ   که سستی نکردم دران کار هیچ

1) Spiegel وفات

از خسرو وشیرین

4 چو سلطانِ جهانشاه جهانبخت — که بر خوردار باد از تاج واز تخت
سریر افروز اقلیمِ معانی — ولایت گیر ملک زندگانی
پناه ملک شاهنشاه طغرل — خداوندِ جهان سلطان عادل
بسلطانی بتاج وتخت پیوست — بجای ارسلان برتخت بنشست
من این گنجینه را در می کشادم — بنای این عمارت می نهادم

گذشت از پانصد وهفتاد ویکسال — نزد بر خطِّ خوبان کس چنین خال

از لیلی ومجنون

بر جلوهٔ این عروس آباد — آباد بر ان که گوید اباد
کاراسته شد به بهترین فال — در سلخ رجب به ثی وفی دال
تاریخ عیان که داشت با خود — هشتاد وچهار بود وپانصد

از هفت پیکر

5 از پس ها و صاد [و ثیء] هجرت — گفتم این نامهٔ جوان فجرت
روز بر چارده ز ماه صیام — چار ساعت زروز رفته تمام

از لیلی ومجنون

زین سِحْر سَحَرگهی که رانم — مجموعهٔ هفت سبع خوانم

فهرست البحور التی

نظم علیها النظامی منظوماته

بحر مخزن الاسرار: سریع مطویّ موقوف

—vv— | —vv— | —v— || —vv— | —vv— | —v—

بحر خسرو وشیرین: وافر مقطوف

v— —— | v— —— | v— — || v— —— | v— —— | v— —

بحر لیلی ومجنون: هزج اخرب مقبوض مقصور (محذوف) وایضًا اخرم
اشتر مقصور

——v ⊤ v—v— | v—— || ——v ⊤ v—v— | v——

بحر اسکندرنامه ۱ و ۲: متقارب مقصور (محذوف)

v—— | v—— | v—— | v— || v—— | v—— | v—— | v—

بحر هفت پیکر: خفیف مخبون مقصور (محذوف) وایضًا مخبون
مقطوف مسبغ

· ˘ v—— | v—v— | —˘— || ˘v—— | v—v— | —˘˘—

مُنْتَجَاتٌ

من

پنج گنج

هو خمسة الشيخ نظام الدين الياس ابى محمّد ابن يوسف

المعروف

بنظامى گنجوى

Texte zu den in den beiden Abhandlungen enthaltenen Uebersetzungen.

(Die Seitenzahl am Rande weist auf die Uebersetzung hin).

Sitzungsberichte
der
königl. bayer. Akademie der Wissenschaften.

Philosophisch-philologische Classe.
Sitzung vom 5. Juni 1875.

Der Classensecretär legt eine Abhandlung vor:

„Die Rubâ'îs des Abû Sa'îd bin Abulkhair [1])
(Erste Sammlung) von Prof. Dr. Hermann Ethé.

Zu den verschiedenen, von mir in diesen Blättern wie an anderen Orten (in den „Nachrichten" der Göttinger Akademie und den „Morgenländischen Forschungen") veröffentlichten Beiträgen zur Kenntniss der ältesten Epoche neupersischer Poesie füge ich hier einen neuen, gleichfalls unedirte Texte enthaltenden hinzu, eine erste, 30 Nummern umfassende Sammlung der Vierzeilen des hochgefeierten mystischen Scheikhs Abû Sa'îd bin Abulkhair, den man unbeschadet einzelner von Rûdagî und selbst schon vor diesem von Shahîd und Anderen verfasster Rubâ'îs getrost und mit vollem Recht den eigentlichen Begründer dieser eigenthümlichen und so äusserst beliebten Spielart der persischen Poetik, des orientalischen Epigrammes, nennen kann. Denn er ist nicht nur der erste gewesen, der sein

1) Quellen dieser Arbeit sind: 1) Jâmî's Nafahât-uluns, verf. 883, India Off. 1412 f. 140^{b} ff. (geschrieben 1023), 3118 f. 196^{b} ff. 2) Haft Iqlîm, verf. 1002, vergl. Sitzungsb. von 1873 p. 626 Nr. 1. Ind. Off. 49 f. 209^{a} (geschr. 1086), 3143 f 231^{b} (geschr. 1089). 3) Khushgû's Safînah, verf. 1137, Sprenger'sche Samml. in Berlin 330 f. 31^{b}. 4) Wâlih's Riâdh-ushshu'arâ verf. 1161, vergl. Sitzungsb. von 1873 p. 626 Nr. 2. Sprenger'sche Samml. 323 f. 4^{a} (geschr. 1224), Elliot Coll. 402 f 3^{a}. 5) Khulâçat-ulafkâr, verf. 1207—1211, vergl. Sitzungsb. v. 1873 p. 627 Nr. 4. Elliot Coll 181 f. 9^{a}. 6) Makhzan-ulgharâib, verf. 1218, vergl. ebend. Nr. 6, Elliot Coll. 395 f. 13^{a}. 7) Poetische Anthologie, Elliot Coll. 292 f. 97^{b} ff. 8) Eine andere Anthologie, Ell Coll. 294 f. 217^{a} ff. u. f. 231^{b} ff. 9) Anonyme Tazkirah, Ind. Off. 2415 f. 4^{b}.

ganzes dichterisches Können in diese eine Form niedergelegt hat, sondern auch — was wichtiger ist — der erste, der sie ausschliesslich benutzt hat, um den mannigfachen Ausstrahlungen der mystischen Doctrin, den sich herüber und hinüber kreuzenden çûfischen Ideen, Vorstellungen und Bildern einen knappen, prägnanten und packenden Ausdruck zu leihen, der ihr mit einem Worte den ganz specifischen Character religiös-philosophischer Aphorismen und Aperçus aufgeprägt hat, auf welcher Bahn ihm dann später so viele Andere mit glänzendem Erfolge nachgestrebt haben, ich erinnere nur an ʿUmar Khayyâm, Afdhal Kâshî, Feidhî und Andere mehr.

Der volle Name dieses Altmeisters des Rubâʿî ist Sheikh Abû Saʿîd Fadhl-ullâh [2]) bin Abulkhair, sein Geburts- und Sterbeort Mahnah im District von Khâwarân in Khurâsân und das Datum seines Todes die Nacht auf Freitag den 4. Shaʿbân im Jahre 440, wie es übereinstimmend von den meisten seiner Biographen angegeben wird. Er erreichte ein Alter von 1000 Monaten, d. h. von 83 Jahren und 4 Monaten und muss demnach im Jahre 357 geboren sein [3]). Zur weiteren Orientirung gebe ich hier den biographischen Abriss des Haft Iqlîm über Abû Saʿîd in Text und Uebersetzung nebst erläuternden Noten und Zusätzen aus den übrigen Quellenwerken:

---

2) Nach Makhzan: Afdhal-uddîn.

3) So heisst es in den Nafahât: خدمت شیخ شب جمعه وقت نماز خفتن چهارم شعبان سنه اربعین واربعمایه از دنیا رفته وعمر ایشان هزار ماه بوده است'

Dasselbe geben Safîn., Makhz. und India Off. 2415 an; Safîn. fügt noch dies Chronogramm seines Todes hinzu: آکاه بحق ابو سعید سلطان (= 440).

شیخ ابو سعید فضل اللّه بن ابو الخیر٬ پادشاه عهد بوده ودر انواع علوم مرتبهء کمال داشت اگرچه از مریدان پیر ابو الفضل سرخسی بوده امّا بفرمودهء پیر خرقه از دست شیخ عبد الرحمٰن سلّمی پوشیده٬ در تذکرة الاولیا آمده که یکمرتبه هفت سال در کنجی بنشست وپنبه در گوش نهاده شب وروز نخفت و اللّه اللّه میگفت تا وقتی که در و دیوار با او موافقت کردند پس ازآن هفت سال از خلق گم شد ودر بیابان گل گز وطاق وخار می خورد وبا سباع نشست وخاست میکرد تا اورا چندان قبول پدید آمد که پوست خربزه که از دست شیخ بیفتادی به بیست دینار خریداری نمودندی یکروز ستورش فضیله بینداخت مردمان بر سر وروی خویش مالیدند٬ از شیخ ابو سعید نقل است که چون کار بدینجا رسید کتابهای خود را زیر خاک کردم وجهت خود دکانی ساختم هر آئینه مارا بما نمودند که آن ما نبودیم تا بدانجا که بقاضی شدند وبکافری بر ما گواهی دادند وزنان بر بام آمده نجاست بر ما ریختند لاجرم مرا تقاضای شیخ ابو العبّاس پدید آمد چه ابو الفضل وفات یافته بود بعد از خدمت بسیار دیدم آنچه دیدم٬ از سخنان اوست که هر که بخلق عالمتر بحق جاهلتر٬ وهم ازوست که درویش نبود که اگر درویش بود درویش نبود و گفت درویشان نه ایشانند که اگر ایشان ایشان بودندی نه درویشان بودندی٬ گفتند صوفی کیست

گفت آنچه در سر داری بنهی و آنچه در کف داری بدهی
واز آنچه بر تو آید نجهی درویشی گفت اورا کجا جویم گفت
کجاش جستی که نیافتی، گفتند عشق چیست گفت العشق
شبکة الحق عشق دام خداست،

„Sheikh Abû Saʿîd Fadh-ullâh bin Abulkhair. Er war der Pâdischâh des Zeitalters und hatte in den verschiedensten Wissenschaften den Grad der Vollkommenheit erreicht [4]). Obwohl er zu den Schülern des Pîr Abulfadhl von Sarakhs gehörte, liess er sich doch auf den Befehl eben dieses seines Meisters von der Hand des Sheikh ʿAbdurrahmân Sullamî (so an einer Stelle der Nafahât punctirt) mit dem Derwischgewand bekleiden [5]). In der Tazkirat-

---

4) Die Nafahât geben ihm die prunkvollen Titel: Sultân der Zeit, höchste Vollendung aller Gotteswaller und Sonnenaufgangsort der Herzen (oder: Herzenscurator, je nachdem man das im Text stehende Wort مَشْرِق oder مُشْرِف, vergl. Vullers, lex. pers. II, p. 1183, liest). Makhzan nennt ihn: Sonne im Sphärenkreis der Sharîʿat (d. h. der wörtlichen Erfüllung aller islamischen Gebote und Ritualpflichten, der Einleitungsstufe zur mystischen Doctrin) und welterleuchtende Sonne der Haqîqat (d. h. der Gewissheit, der dritten und höchsten mystischen Stufe). Wâlih bezeichnet ihn als: Vorläufer auf dem geraden Pfade der Tarîqat (d. h. der eigentlichen Methode, der ersten mystischen Stufe) und Caravanenführer zu den Stationen der Maʿrifat (d. h. der Erkenntniss, der zweiten mystischen Stufe), Wegweiser zu den Wâdîs des Fanâ (des letzten Zieles oder des völligen Aufgehens in der Einheit) und Leiter zum Wâdî des ewigen Lebens.

5) Makhzan nennt es خرقهء خلافت, das Derwischgewand des Khalifenthums. Der volle Name von Abû Saʿîd's Meister war Sheikh Abulfadhl bin Muhammad bin alhasan, der zufolge einer Randglosse der Nafahât (India Off. 1412 f. 131 a), die so lautet: در لوح قبر شیخ ابو الفضل بن حسن سرخسی نوشته اند که توفی فی شهور

ulauliâ (des Farîd-uddîn 'Attar) wird erzählt, dass er einmal sieben Jahre hintereinander in einem Winkel gesessen, sich Baumwolle in's Ohr gestopft und Nacht und Tag nicht geschlafen, sondern fortwährend „Allah, Allah!" gerufen, so lange bis endlich Thür und Wand mit ihm eingestimmt.

سنه اربع عشر و اربع مایه im Jahre 414 gestorben ist. Er selbst war wieder ein Schüler des berühmten Sheikhs Abû Naçr Sarrâj zu Tûs, des Verfassers eines کتاب لمع und anderer Werke, der seinerseits den Abû Muhammad Murta'ish zum spirituellen Lehrer gehabt. Die Bekanntschaft des obigen Abulfadhl hatte Abû Sa'id übrigens durch den Sheikh Luqmân von Sarakhs, der gewöhnlich مجنون der Tolle genannt wird, gemacht, und zwar auf folgende Weise, wie die Nafahât berichten: شیخ ابو سعید گفته که یکروز می آمدم بر در شارستان سرخس تلّ خاکستری بود و لقمان مجنون بر آن نشسته قصد وی کردم وبرآن بالا شدم وی پاره بر پوستین میدوخت و ما بوی می نگریستیم و حضرت شیخ چنان ایستاده بوده است که سایهٔ وی بر پوستین لقمان افتاده بوده چون آن پاره بر پوستین دوخت گفت یا با سعید ما ترا با این پاره برین پوستین دوختیم پس بر خاست و دست ما بگرفت و می برد تا بخانقاه پیر ابو الفضل و ویرا آواز داد وی بیرون آمد گفت یا ابا الفضل این را نگاهدار که از آن شماست بیرما را زدست بگرفت ودر خانقاه برد' „Sheikh Abû Sa'id erzählt: „eines Tages kam ich zur Stadtpforte von Sarakhs; da lag ein Aschenhügel, und der närrische Luqmân sass auf der Spitze desselben. Ich strebte an ihm empor und kam auf die Höhe desselben. Luqmân nahte gerade ein Stück auf sein Fellengewand und ich schaute auf ihn hin." (Der

Nach diesen sieben Jahren [6]) verschwand er dann ganz vor den Leuten, zehrte in der Wüste von der Blüthe der Tamarinde, des Gadhâbaumes [7]) und lebte mit den wilden Thieren in traulichem Verkehr. Er erregte endlich dadurch so grosses Wohlgefallen, dass man Kürbisschalen, die seiner Hand entfielen, für 20 Denare aufkaufte [8]); ja, eines Tages liess sein Kameel etwas fallen, und die Leute strichen es sich auf Haupt und Angesicht. Diese Ueberlieferung rührt vom Sheikh Abû Sa'îd selbst her: „als die Sache soweit gekommen war, vergrub ich alle meine Bücher unter der Erde und richtete für mich selbst eine Art Butike her [9]). In jeder Weise zeigte man mich mir nun, wie ich gar nicht war (d. h. dichtete mir Sachen an, mit denen ich gar nichts zu schaffen hatte), bis man endlich gar zum Qâdhî ging und dort gegen mich auf Unglauben zeugte, und die Weiber aufs Dach kletterten und Unflath auf mich herabgossen. In Folge dessen kam mir das dringende Bedürfniss nach dem Sheikh Abul'abbâs [10]), denn Abulfadhl war schon gestorben, und nachdem ich längere Zeit in seinem

---

Sheikh stand nämlich gerade so, dass sein Schatten auf Luqmân's Fell fiel.) „Als jener den Flicken aufgenäht, sagte er: „O Abû Sa'îd, ich habe dich mit diesem Flicken zusammen auf dieses Fell festgenäht." Dann erhob er sich, ergriff meine Hand, führte mich hin bis zum Ordenshause des Pîr Abulfadhl und rief diesen an. Als der herauskam, sagte er zu ihm: „auf den da gieb wohl Acht, denn er ist einer der Deinen!" Der Pîr fasste mich bei der Hand und führte mich in die Ordensbehausung."

6) Oder: nachher (abermals) sieben Jahre.

7) طاق, تاق oder تاخ entspricht ganz dem arabischen غضا.

8) als تبرّك, wie Safîn. hinzusetzt, als segenbringendes Mittel.

9) In Safîn. steht statt dessen einfach: واز خود رفتم „und ich kam ganz von Sinn und Verstand".

10) Sheikh Abul'abbâs Ahmad bin Muhammad bin 'Abd-ulkarîm alqaççâb aus Âmul, dessen Lehrer Muhammad bin 'Abd-ullah aus Tabaristân gewesen, ein Schüler wiederum des 312 oder 314 gestorbenen

Dienst gewesen, hatte ich alles profitirt, was ich überhaupt je profitirt habe." Zu Abû Sa'îd's Aussprüchen gehört: „je mehr einer von der Welt weiss, desto weniger weiss er von Gott;" ferner: „der ist kein Derwisch, denn wenn er ein ächter Derwisch wäre, würde er nicht arm und bedürftig sein"; er hat das auch so ausgedrückt: „das sind keine wahren Derwische, denn wären sie das, so würden sie ganz bedürfnisslos sein." Man fragte ihn auch: „worin besteht das wahre Wesen des Çûfî?" „Darin", erwiderte er, „dass du alles, was du im Kopfe hast, von dir abthust, alles, was du in der Hand hast, fortgiebst, und vor nichts, was über dich kommt, scheu zurückweichst." Ein Derwisch sagte: „wo soll ich aber einen solchen suchen?" und Jener entgegnete: „wo hast du ihn denn schon gesucht, dass du ihn nicht gefunden?" Man fragte ihn endlich auch: „was ist eigentlich die Liebe?" „Die Liebe", lautete die Antwort, „ist das Netz Gottes, d. h. die Schlinge, in der Gott Menschen fängt." — Im Ta'rîkh-i-Guzîdah wird noch erzählt: Sheikh Abû 'Alî Ibn Sînâ traf einst mit Abû Sa'îd zufällig in Gesellschaft zusammen. Als sie sich getrennt, wurden beide von ihren Genossen ausgefragt. Avicenna [11]) sagte: „alles, was ich weiss, das sieht er auch," und Abû Sa'îd sagte: „alles was ich nicht sehe, das weiss er." Wie das Makhzan-ulgharâib bemerkt, ganz im Einklang mit meiner oben ausgesprochenen Behauptung, hat Abû Sa'îd alle specifischen Eigenthümlichkeiten der

grossen Sheikhs Abû Muhammad bin Muhammad alhusain (nach Anderen: Husain bin Muhammad, oder auch: 'Abd-ullah bin Yahya Jurairî (جُرَيْرِى nach beiden Handschriften der Nafahât). Letzterer war ein Genosse des Junaid, auf dessen Platz er später erhoben wurde.

11) Eine Reihe kürzlich von mir entdeckter persischer Lieder Avicenna's wird gleichzeitig in den „Nachrichten" der Gött. Acad. veröffentlicht werden.

göttlichen Namen (oder Attribute) in seinen Rubâʿiyyât zusammengefasst, und die meisten Leute recitiren sie in ihren Brevieren und bei ihren religiösen Verrichtungen und werden durch den Segenseinfluss der göttlichen Namen aller ihrer Wünsche theilhaftig. In Sprenger's Cat. of the libraries of the King of Oudh wird eine vollständige Sammlung seiner Rubâʿî's aufgeführt — was sich auf europäischen Bibliotheken zerstreut findet, glaube ich in einer Zahl von etwa 200 jetzt ziemlich lückenlos beisammen zu haben und biete ich hier eine erste Blüthenlese.

Abû Saʿîd's Rubâʿîs.

1) Khulâç. Wâlih. Safîn. Makhz. Ell. 294.

گر زانکه هزار کعبه آباد کنی
به زان نبود که[12] خاطری شاد کنی
گر بنده کنی زلطف آزادی را
بهتر که هزار[13] بنده آزاد کنی

Uebersetzung:

„Ob du blühend und bevölkert tausend Kaʿbas auch gemacht,
Mehr nicht gilt's, als wenn in einem Herzen Freude du entfacht.
Wenn du einen einz'gen Freien dir zum Sclaven machst durch Güte,
Besser ist's, als wenn die Freiheit tausend Sclaven du gebracht."

---

12) Ell. 294: بنده آزاد.

13) Ell. 294: خاطری شاد.

2) Safîn. Haft Iql. India Off. 2415.

ای روی تو ماه عالم آرای همه
وصل تو شب وروز تمنّای همه
گر با دگران به زمنی وای بمن
ور با همه کس همچو منی وای همه،

Uebersetzung.

„O du, dess Antlitz gleich dem Mond das Weltall allen rings verklärt,
Mit dem in Liebe eins zu sein, ein jeder Tag und Nacht begehrt,
Weh mir allein, wenn besser du mit andren als mit mir verkehrest,
Doch allen weh, wenn just so schlecht wie ich ein jeder mit dir fährt."

3) Safîn. Makhz. Ell. 292.

عشق آمد وگرد فتنه بر جانم [14] بیخت
[15] عقلم شد و هوش رفت و دانش بگریخت
زین واقعه هیچ دوست دستم نگرفت
جز دیده که هرچه داشت بر پایم ریخت،

Uebersetzung.

„Liebe kam und stäubte Trübsal auf die Seele mir tief drinnen,
Einsicht schwand, Verstand verliess mich, und die Weisheit floh von hinnen.

---

14) Safîn.: ریخت wie im letzten Halbverse.

15) Ell. 292: صبرم شد و عقل رفت.

Und in solchem Leide half mir ach! kein Freund — als nur mein Auge!
Alle seine Schätze liess es auf den Fuss mir niederrinnen!"

4) Makhz. Wâlih. India Off. 2415.

در[16] کوی خودم منزل و ماوا دادی
در بزم وصال خود مرا جا دادی
القصّه بصد کرشمه و ناز مرا
عاشق کردی و سر بصحرا دادی

Uebersetzung.

„Du sahst es gern, dass ich so oft in deinem Gau geweilt,
Du sahst es gern, dass ich als Gast dein Liebesmahl getheilt.
Mit hundert süssen Blicken hast, mit hundert Zärtlichkeiten
Du meine Lieb' entflammt und bist in's Weite dann enteilt."

5) Khulâç. Makhz. Wâlih. Ind. Off. 2415.

غازی بره شهادت اندر تگ و پوست
غافل که شهید عشق فاضلتر ازوست
فردای قیامت این به آن کی ماند
کین کُشتهء دشمن است و آن کُشتهء دوست

Uebersetzung.

„Eilt zum Gottesstreit voll Kampfmuth auch der Held in raschem Flug,
Mehr doch gilt noch, wer der Liebe Märtyrthum gelassen trug;

16) Makzh.: کوی خودت مسکن.

Und wie gleichen sich die beiden einst am Auferstehungs-
tage?
Diesen hat sein Lieb erschlagen, während den der Feind
erschlug."

6) Wâlih. Makhz.

از لطف تو هیچ بنده نومید نشد
مقبول تو جز مقبل جاوید نشد
مهرت بکدام ذرّه پیوست دمی [17]
کان ذرّه به از هزار خورشید نشد

Uebersetzung.

„Noch Keinem ist der Sehnsuchtswunsch nach deiner Huld
in Nichts zerronnen,
Und wer mit Huld begnadet ward von dir, hat ew'ges
Heil gewonnen.
Denn welchem kleinsten Staubatom ward einmal deine
Gunst zu Theil,
Dass solch Atom nicht herrlicher fortan gestrahlt als
tausend Sonnen."

7) Safîn.

دل گرچه درین بادیه بسیار شتافت
یکموی ندانست و بسی موی شکافت
گرچه زدلم هزار خورشید بتافت
آخر بکمال ذرّهٔ راه نیافت

Uebersetzung.

„Obgleich durch diese Staubeswüste mein Herz geeilt ist
kreuz und quer,
Kein Härchen klüger ward's und übte das Härchenspalten
doch so sehr;

---

17) Makhz.: لطفت.

Ob aufgestrahlt auch tausend Sonnen aus meinem Herzen
licht und hehr,
Das Stäubchen selbst im Weg erreicht es doch an Vollendung nimmermehr!

8. Safîn.

دشمن چو بما در نگرد بد بیند
عیبی که در ماست یکی صد بیند
ما آئنه ایم هر که در ما نگرد
هر نیك و بدی که بیند از خود بیند،

Uebersetzung.

„Stets erschaut der Feind nur Böses, wirft er seinen Blick
auf mich,
Jeden Fehler, den ich habe, sieht er hundertfältiglich;
Nun ja wohl — ein Spiegel bin ich, und was Jeder Böses,
Gutes
Scheinbar sieht an mir, das sieht er ganz allein am eignen
Ich."

9) Khuláç. Makhz. Wâlih.

گفتم صنما لاله رخا دلدارا
در خواب نمای چهره باری مارا
گفتا که روی بخواب بی ما و آنگه
خواهی که دگر بخواب بینی مارا،

Uebersetzung.

„Du mein Abgott, Liebchen, sprach ich, Antlitz du, drin
Tulpen prangen,
Ach lass nur im Schlaf ein einzig Mal mich schauen deine
Wangen!

Und sie sprach: zum Schlafe gehst du ohne mich ja stets, und dennoch
Trägst du hinterdrein im Schlafe mich zu schauen solch Verlangen?"

10) Ell. 292.

تا مدرسه و مناره ویران نشود
این کار قلندری بسامان نشود
تا ایمان کفر و کفر ایمان نشود
یك بنده حقیقتًا مسلمان نشود،

Uebersetzung.

„So lang Moschee und Medrese nicht ganz in Schutt und Trümmer gehn,
Wird freier Gottesmänner Werk auch wirkungslos in Nichts verwehn.
So lange Glaub' und Götzenthum nicht auf ein Haar sich ähnlich sehn,
Wird auch kein einz'ger Erdensohn als ächter Muslim je bestehn!"

11) Khulâç. Ell. 294.

ما دل بغم تو بسته داریم ای دوست
(18 درد تو بجان خسته داریم ای دوست
گفتی که بدل (19 شکستگان نزدیکم
ما نیز دل شکسته داریم ای دوست،

---

18) Ell.: وز غیر تو دل شکسته.

19) Wâlih: شکسته ها.

Uebersetzung.

„Der Gram um dich hat mir das Herz in Fesseln nun geschlagen, Freund,
Um dich muss ich so bittres Leid im wunden Herzen tragen, Freund!
„Ich bin," so sprachst du manches Mal, „ja allen nah, die wunden Herzens,"
Nun wohl, das wunde Herz ja ist's, um das auch ich muss klagen, Freund!

12) Makhz. Wâlih. Ell. 292. Ell. 294.

سر تا سر[20] دشت خاوران سنگی نیست
کز[21] خون دل و دیده برآن رنگی نیست
در هیچ زمین و هیچ فرسنگی نیست
کز دست غمت نشسته دلتنگی نیست٬

Uebersetzung.

„In Khâwarâns Gefilde zeigt kein einz'ger Stein sich weit und breit,
Der nicht gefärbt von jenem Blut, das Aug' und Herz vergiesst im Leid.
Man kann durch keinen Landstrich gehn, nicht eine Parasange weit,
Wo nicht ein Herzbedrückter weilt, um dich voll Gramesbitterkeit."

---

20) Ell. 292 u. 294: اندر همه دشت.

21) Ell. 294 hat den zweiten Halbvers an Stelle des vierten und umgekehrt, ferner, ebenso wie Wâlih, برو statt برآن. Ell. 292 hat den zweiten Halbvers (vielleicht aus einem andren Gedicht fälschlich herübergenommen) so: کش با من وروزگار جنگی نیست.

13) Ell. 294.

عیبم مکن ای خواجه اگر می نوشم
در عاشقی و باده پرستی کوشم
تا هشیارم نشسته با اغیارم
چون بیهوشم بیار هم آغوشم،

Uebersetzung.

„O schilt mich nicht, mein Meister du, wenn mir die Becher munden,
Wenn ich an Lieb' und Rebensaft so sclavisch mich gebunden!
Denn ach! so lang ich nüchtern bin, da weil' ich stets bei Fremden,
Doch sink' dem Freund ich an die Brust, wenn mein Verstand entschwunden!"

14) Ell. 294.

دردی که زمن جان بستاند این است
عشقی که کسش چاره نداند این است
چشمی که همیشه خون فشاند این است
آن شب که بروزم نرساند این است،

Uebersetzung.

„Das ist der Schmerz, der mit Gewalt die Seele ab mir zwingt,
Das ist die Liebe, deren Pein zu lindern nie gelingt,
Das ist das Auge, dem sich Blut ohn' Unterlass entringt,
Das ist die Nacht, die nie zurück zum Tageslicht mich bringt."

15) Makhzan.

خواهی که شوی کس ره هستی کم کن
نا خورده شراب وصل مستی کم کن
با زلف بتان دراز دستی کم کن
بت راچه گنه تو بت پرستی کم کن،

Uebersetzung.

„Willst du wahrhaft Mann sein, abseits von dem Pfad des Daseins steh,
Trinke nicht vom Wein der Liebe, sag' der Trunkenheit Ade!
Trage länger nicht nach Locken schöner Götzen Sehnsuchtsweh!
Was verschlägt es denn dem Götzen? künd'ge ihm den Dienst und geh!"

16) Ell. 292.

یاد تو شب وروز قرین دل ماست
سودای رخت گوشه نشین دل ماست
از حلقهء بندگیت بیرون نرود
تا نقش حیات در نگین دل ماست،

Uebersetzung.

„Es nistet tief dein Angedenken sich Tag und Nachts in's Herz mir ein,
Es haust die Lust nach deiner Wange mir heimlich still im Herzensschrein:
Und nimmer löst sich aus dem Ringe des dir geweihten Sclavendienstes,
So lang er noch das Bild des Lebens umschliesst, mein Herzensedelstein."

17) Wâlih. Ell. 292.

گفتم که کرائی تو بدین زیبائی
گفتا خود را که من خودم یکتائی
هم عشقم و هم عاشق و هم معشوقم
هم آئنه هم جمال و هم بینائی

Uebersetzung.

„Wem zu Liebe", frug ich einstmals, „schmückst du stets so reich dich? sprich!"
„Mir zu Liebe", war die Antwort, „eins und alles bin ja ich!"
Bin die Liebe, bin das Liebchen und der Liebende nicht minder,
Bin der Spiegel, bin die Schönheit, schaue in mir selber mich!"

18) Makhz. Wâlih. Ind. Off. 2415.

رفتم بطبیب و گفتم از درد نهان
گفتا که [22] زغیر دوست بربند زبان
گفتم که غذا گفت همین خون جگر
گفتم پرهیز گفت از هر دو جهان

Uebersetzung.

„Zum Arzte ging ich, meinen Gram, den tief verborg'nen, ihm zu klagen, —
Da sprach er: „Keinem sollst du je, als nur dem Freund ein Wörtlein sagen."

---

22) Ind. Off. 2415: به غیر.

„Und welche Art von Nahrung frommt?“ „Des eig'nen
Herzens Blut allein.“
„Und welche Art von Abstinenz?“ „Nach beiden Welten
nichts zu fragen!“

19) Makhz. Wâlih. Ind. Off. 2415.

آنانکه بنام نیك می خوانندم
[23]) احوال درون بد نمی دانندم
گر زانکه درون برون بگردانندم
مستوجب آنم که بسوزانندم؛

Uebersetzung.

„Sie alle, die mich fort und fort mit gutem Leumundszeugniss ehren,
Sie kennen die Gedanken nicht, die schlimmen, die im Busen gähren.
Denn würden sie ein einzig Mal mein Inn'res nur nach aussen kehren,
Sie fänden sicherlich mich werth, dass Feuerflammen mich verzehren.“

20) Ell. 294.

عشقم دادی زاهل دردم کردی
از دانش و هوش و عقل فردم کردی
سجّاده نشینِ باوقاری بودم
میخواره ورند و هرزه گردم کردی؛

Uebersetzung.

„Du hast durch deiner Liebe Gabe zum Mann des Grames mich gemacht,
Du hast mich um Verstand und Einsicht, um alles Wissen mich gebracht;

---

23) Makhz.: احوال و درون.

Ich kniete sonst so gravitätisch auf des Gebetes Teppich nieder,
Doch jetzt zum Lump und Zecher werd' ich durch dich und überall verlacht.“

21) Ell. 294.

آنمه که وفا و حسن سرمایهٔ اوست
اوج فلك حسن کمین پایهٔ اوست
خورشید رخش نگر و گر نتوانی
آن زلف سیه نگر که همسایهٔ اوست٠

Uebersetzung.

„Sieh, wie dem Mond dort, der als Habe nur Treu und Schönheit mit sich trägt,
Sich der Zenith der Schönheitssphäre als Schemel tief zu Füssen legt!
Auf seiner Wange Sonne blicke, und sollt's an Kraft dazu gebrechen,
So blick auf jene schwarze Locke, die heimlich Zwiesprach mit ihr pflegt.“

22) Khulâç. Makhz. Wâlih. Ell. 292. Ind. Off. 2415.

(24) بر دارم دل گر از جهان فرمائی
بر هم زنم ار سود و زیان فرمائی
بنشینم اگر بر سر آتش گوئی
بر خیزم اگر از سر جان فرمائی٠

Uebersetzung.

„Ich reisse von der Welt mich los mit Herz und Sinn, wenn du gebeust,
Ich scheere mich um Schaden nicht noch um Gewinn, wenn du gebeust,

24) Ell. 292: بردارم اگر دل.

Ich bette, wenn du so mir sagst, mich ohne Scheu auf Feuersflammen,
Und gebe dir die Seele selbst zum Opfer hin, wenn du gebeust!"

23) Khulâç. Makhz. Wâlih. Ell. 292. Ind. Off. 2415.

سیمابی شد هوا و زنگاری دشت
ای دوست بیا و بگذر[25] از هرچه گذشت
گر میل وفا داری اینك[26] دل و جان
[27] ور قصد جفا داری اینك[28] سر و طشت

Uebersetzung.

„Es ward zum flüssigen Mercur die Luft und rostbedeckt das Land,
Drum komm, o Freund, und gräme nicht um das dich länger, was entschwand;
Verlangst nach treuer Liebe du, ich biete gern dir Herz und Seele,
Und Haupt und Schüssel biet' ich gern, wenn mordbegierig deine Hand."

24) Safîn. Haft Iql. (in dem wunderbarer Weise ebendasselbe Rubâ'î auch dem 'Ain-uzzamân Jamâl-uddin von Gîlân zugeschrieben ist).

عاشق من و دیوانه من و شیدا من
شهره من و افسانه من و رسوا من

---

25) Khulaç.: از آنچه .

26) Khulâç.: دل و دین .

27) Ell. 292: ور میل wie im dritten Halbvers.

28) Wohl Anspielung auf die Geschichte von Johannes und der Tochter des Herodes.

کافر من و بت پرست من ترسا من
اینها من[29] و صد هزار بار اینها من٬

Uebersetzung.

„Ich bin verliebt, bin toll vor Liebe, bin aller meiner Sinne baar,
Bin hochberühmt, in Aller Munde, und bin verpönt doch ganz und gar!
Bin Kâfir auch und Götzendiener, bin einer aus der Christen Schaar,
Ja das und hunderttausend andres, das alles bin ich ächt und wahr!

25) Khulâç.

شب خیز که عاشقان بشب راز کنند
گرد در بام دوست پرواز کنند
هرجا که دری بود بشب بر بندند
الّا در دوست را که شب باز کنند٬

Uebersetzung.

Steh auf zur Nacht, es flüstern gern die Liebenden, wenn Niemand wacht,
Die Pforte dann in Liebchens Dach umkreisen rings sie still und sacht.
Allüberall, wo Pforten sind, da sind sie nächtens fest verschlossen,
Des Liebchens Pforte nur allein, weit ist sie aufgethan zur Nacht."

---

29) Haft Iql.: وصد بار بتر.

26) Khulaç. Wâlih. Ell. 292.

دل جز ره عشق تو نپوید گز
جز محنت ودرد تو نجوید گز [30]
صحرای دلم عشق تو شورستان کرد
تا مهر کسی دگر نروید گز،

Uebersetzung.

„Nie eilt mein Herz auf andren Pfaden als deiner Liebe Pfad allein,
Und andres nie erstrebt und sucht es, als Schmerz um dich und Kummerspein.
Verkehrt hat meines Herzens Aue in salz'ge Steppe deine Liebe,
Dass nimmer eines Andren Liebe dort grünen möge und gedeihn."

27) Ell. 292.

برچهره ندارم زمسلمانی رنگ
بر من دارد شرف سگ اهل فرنگ
آن روسیهم که باشد از بودن من
دوزخ را ننگ و اهل دوزخ را ننگ،

Uebersetzung.

„Keines Muselmannes Farben trag' ich auf dem Angesicht,
Und so tief wie ich verachtet sind selbst Frankenhunde nicht;
Ob der Schwärze, die in's Antlitz mir mein schmachvoll Sein gezeichnet,
Muss sich selbst die Hölle schämen und jedweder Höllenwicht."

---

30) Ell. 292: جان جز سخن عشق تو نگوید گز.

28) Ell. 292.

روزی که مرا وصل تو در چنگ آید
از حال بهشتیان مرا ننگ آید
ور بیتو بصحرای بهشتم خوانند
صحرای بهشت بر دلم تنگ آید

Uebersetzung.

„An jenem Tag, da in die Hand mir das Glück, dich zu besitzen, fällt,
Veracht' ich alles, was an Wonne der Sel'gen harrt in jener Welt.
Doch wollte man in Edens Fluren mich ohne dich einst abberufen,
Mir würde schier das Herz zu enge im weiten Paradiesesfeld!"

29) Khulâç. Makhz. Ind. Off. 2415.

آن روز که آتش محبّت افروخت
عاشق روش[31] عشق زمعشوق آموخت
از جانب دوست سر زد این سوز و گداز
تا در نگرفت شمع پروانه نسوخت

Uebersetzung.

„An jenem Tage, da zuerst der Liebe Feuer aufgegangen,
Hat Unterricht im Liebesdienst der Liebende vom Lieb empfangen.
Dies Schmelzen all in Flammengluth — es rührt allein vom Liebchen her,
Denn eh' er in das Licht nicht fährt, wird nie der Falter Feuer fangen!"

---

31) Ind. Off. 2415: شوق. Khulâç: سوز.

30) Ell. 294.

آن وقت که این انجم و افلاك نبود
واین آب و هوا و آتش و خاك نبود
اسرار یگانگی سبق میگفتم
وین قالب و این نوا و ادراك نبود

Uebersetzung.

„Als der Sterne, als der Himmel keiner noch den Lauf begann,
Als der Elemente keines noch des Nichtseins Schoos entrann,
Da verkündete ich laut schon die Mysterien der Einheit,
Ehe Stimm' und Sinne mein noch, eh' mein Leib Gestalt gewann!"

Herr Bursian trug ferner vor:

Ein ungedruckter Cento Vergilianus.

Der freundlichen Mittheilung des Herrn Professor Dr. E. Dümmler in Halle verdanke ich die von Herrn Dr. A. Mau in Rom angefertigte Abschrift eines hexametrischen Gedichtes christlichen Inhaltes, welches seiner Form nach zu der in der heidnischen wie christlichen Literatur des vierten und fünften Jahrhunderts sehr beliebten Classe der Centones Vergiliani [1]) gehört. Dasselbe findet sich in dem von A. Reifferscheid in seiner Bibliotheca patrum latinorum italica Bd. I (Wien 1865) S. 307 f. ausführlich beschriebenen Cod. Vaticano — Palatinus N. 1753, wo es sich Fol. 69 — 70 v. unmittelbar an den bekannten Cento Vergilianus der Proba Faltonia [2]) anschliesst. Unser Gedicht hat in seiner ganzen Composition die grösste Aehnlichkeit mit dem zuerst von Martène und Durand (Collectio amplissima IX p. 125 ss.), fälschlich unter dem Namen des Sedulius, herausgegebenen, in Migne's Patrologiae cursus completus T. XIX, p. 773 ss. und in A. Riese's Anthologia latina N. 719 wiederholten Cento Vergilianus de verbi incarnatione: in beiden finden sich mehrfach fehlerhafte Hiaten oder sonst unmetrische

1) Die neuere Literatur über diese ist zusammengestellt bei D. Comparetti, Virgil im Mittelalter, aus dem Italienischen übersetzt von H. Dütschke (Leipzig 1875) S. 50.

2) Vgl. über diesen jetzt A. Ebert, Geschichte der christlich-lateinischen Literatur von ihren Anfängen bis zum Zeitalter Karl des Grossen (Leipzig 1874) S. 120 f.

Verse, welche durch Ungeschicklichkeit oder Unachtsamkeit des Centonisten beim Zusammenleimen der vergilischen Versbruchstücke entstanden sind [1]); in beiden sehen wir gegen die von Ausonius in der Praefatio zu seinem Cento nuptialis (edyll. XIII) für die Anfertigung von Centonen aufgestellte Regel [2]) bisweilen zwei ganze Verse Vergil's in derselben Ordnung, wie sie bei diesem sich finden, verwendet; in beiden endlich ist der vom Verfasser beabsichtigte Sinn und Zusammenhang manchmal ganz unklar und verworren. Dass unser Gedicht am Ende unvollständig ist, ergiebt sich auf den ersten Blick (die mit V. 125 unseres Gedichtes beginnende Seite Fol. 70 v. des Codex ist zum grössten Theile leer): fraglich aber ist es, ob diese Unvollständigkeit dem Abschreiber, beziehungsweise einer durch Zufall bewirkten Verstümmelung seiner Vorlage, oder dem Verfertiger des Gedichtes selbst zur Last fällt. Für die letztere Annahme scheint mir der Umstand zu sprechen, dass unser Gedicht mit demselben Worte (Omnipotens) schliesst, mit welchem der Cento de incarnatione beginnt; da nun dieser auch seinem Inhalte nach sich nicht unpassend an unser Gedicht anschliesst, so möchte ich vermuthen, dass der Verfasser des letzteren jenen Cento gekannt und den seinigen in der Absicht, eine Art Vorspiel oder Einleitung zu jenem zu liefern, fabricirt hat. Auch über den Namen dieses Fabrikanten möchte ich eine Vermuthung aussprechen. In einer bekannten Stelle des Isidorus (Orig. I, c. 39, 25 s.) wird nach Erwähnung des Cento der 'Proba uxor Adelphi' ein gewisser P o m p o n i u s genannt, der 'ex eodem poeta (Vergilio) inter caetera

1) Vgl. in unserem Gedicht die Verse 34. 55. 74. 79. 89. 104. 112. 126.

2) 'Variis de locis sensibusque diuersis quaedam carminis structura solidatur, in unum uersum ut coeant aut caesi duo aut unus et sequens cum medio. Nam duos iunctim locare ineptum est, et tres una serie, merae nugae'.

styli sui otia T i t y r u m in Christi honorem composuit'. Dieser Titel T i t y r u s passt vortrefflich für unser Gedicht, welches in die Form eines Zwiegesprächs zwischem Meliboeus und Tityrus eingekleidet ist, worin der letztere den ersteren über die christlichen Heilswahrheiten belehrt. Ist diese meine Vermuthung richtig, so ist dadurch auch ein Terminus ante quem für die Abfassungszeit unseres Gedichtes gegeben: es ist jedenfalls vor dem Beginn des 7., wahrscheinlich noch in der ersten Hälfte des 6. Jahrhunderts unserer Zeitrechnung entstanden.

Ich lasse nun den Text unseres Cento mit den Nachweisungen der Stellen der vergilschen Gedichte (A = Aeneide, E = Eklogen, G = Georgica), aus denen die einzelnen Verse oder Verstheile desselben entnommen sind, folgen: die von Vergil abweichenden Worte sind cursiv gedruckt.

Versus ad gratiam domini. Inducit duas personas Meliboeum et Tityrum.

Mel. Tityre, tu patulae recubans sub tegmine fagi, E. I, 1.
nescio qua praeter solitum dulcedine laet*us*, G. I, 412.
fortunate senex! hic inter flumina nota
et fontis sacros *deductos* dicere uersus } E. I, 52 s. + VI, 5 + V, 2.
5 et cantare pares diuino carmine, pastor, E. VII, 5 + VI, 67.
formonsi pecoris custos, formonsior ipse. E. V, 44.
Tit. *Non* incerta cano uatum praedicta priorum. A. VIII, 49 + IV, 464.
An quicquam nobis tali sit munere maius? E. V, 53.
O Meliboee, deus haec nobis otia fecit;
10 namque erit ille mihi semper deus atque hominum rex, } E. I, 6 s. + A. I, 65.
omnipotens genitor, rerum cui summa potestas; A. X, 668 + X, 100.
quem qui scire uelit, diuinum aspiret amorem. G. II, 105 + A. VIII, 373

V. 4 diductus *cod.* 5 paras? 6 pecori *cod.* 7 *in margine cod.* de prophetis *et* Tyt (*sic ubique*)

Haud ignota loquor *totumque* sparsa per orbem. — A. II, 91 + I, 602.
Ipsi laetitia uoces ad sidera iactant
15 intonsi montes, ipsae iam carmina rupes,
ipsa sonant arbusta; deum namque ire per omnes
terrasque tractusque maris caelumque profundum — E. V, 62 ss. + G. IV, 221 s. (cf. E. IV, 51).
ne dubita, nam uera uides, qui foedere certo — A. III, 316 + I, 62.
aeternis reg*it* imperiis et temperat iras. — A. I, 230 + I, 57.
20 Ni faciat, maria ac terras nox incubat atra. — A. I, 58 + I, 89.
Mel. Felix, qui potuit rerum cognoscere causas! — G. II, 490.
Namque, fatebor enim, genus a quo principe nostrum — A IV, 20 (cf. Catal. XI, 11) + A. III. 168.
audierat Stimicon, laudauit carmina nobis. — A. I, 20 + E. V, 55.
Sis felix! nam te maioribus ire per altum
25 auspiciis manifesta fides pro laudibus istis. — A. I, 330 + III, 374 s + X, 825
Tit. Accipe daque fidem; neque est ignobile carmen: — A. VIII, 150 + E. IX, 38.
maior agit deus atque opera ad maiora remittit, — A. XII, 429.
unus qui nobis cunctando restitu*it* rem, — A. VI, 846.
ille operum custos, hominum rerumque repertor, — G. IV, 215 + A. XII, 829.
30 *quo* sine nil altum mens inchoat, ipse uolutat — G. III, 42 + A. VI, 185 (cf. E. IX, 37).
quae sint, quae fuerint, quae mox uentura trahantur. — G. IV, 393.
His *etenim* signis atque haec exempla secuti
esse *animas* partem diuinae mentis et haustus
aethereos dixere, quia sit diuinitus illis
35 ingenium, quamuis angusti terminus aeui — G. IV, 219 ss. + I, 415 s + IV, 206.

V. 20 incu.bat (m *eras.*) *cod.* 21 *in marg. cod.* De domino dicit. 23 stimi conlaudabit *cod.* 26 nec qui est *cod.* 32 *in margine cod.* De hominibus dicit 33 austus *cod.*

terrenique hebetant artus moribundaque membra. — A. VI, 732.
At genus inmortale manet; ne quaere doceri. — G. IV, 208 + A. VI, 614.
Igneus est ollis uigor et caelestis origo, — A. VI, 730.
et cum frigida mors animas eduxerit artus, — A. IV, 385.
40 has omnis, ubi mille rotam uoluere per annos, — A. VI, 748.
tempora dinumerans deus euocat agmine magno. — A. VI, 691 + VI, 749.
Reddunt se totidem facies terraeque dehiscunt; — A. IX, 122 + G. I, 479.
sed reuocare gradum superasque euadere ad auras, — A. VI, 128.
hoc uirtutis opus, terras temptare repostas, — A. X, 469 + III, 364.
45 sideream in sedem atque alto succedere caelo. — A. X, 3 + G. IV, 227.
Mel. *Tityre*, *tam*ne aliquas ad caelum hinc ire putandum est
sublimis animas iterumque ad tarda reuerti
corpora? nos alia ex aliis in fata uocamur? — A. VI, 719 ss. + III, 494.
inmortalis ego? pertemptant gaudia pectus; — A. XII, 882 + I, 502.
50 si modo quod memoras factum contingere pos*sit*! — A. IV, 109 + I, 413.
Tit. Ne dubita nulla fati quod lege tenetur; — A. III, 316 + XII, 819.
*cr*ede deo, nam uera uides, sine posse parentem. — A. V, 467 + III, 316 + IX, 90.
Quam minime re fato prudentia maior. — G. I, 416.
Mel. Credo equidem, nec uana fides: quis talia demens
55 abnuat? et me uictusque uolensque remitto. — A. IV, 12 + IV, 107 s. + XII, 833.
Stultus ego paruis componere magna solebam; — E. I, 21 + I, 23.

---

38 *in margine cod.* De inferis dicit 44 *in marg. cod.* De superis 47 De resurrectione *cod. in marg.* 53 Quam minime refato (*tum spatium 4 circiter literarum in cod.*) prudentia maior: *fort. scrib.* Quod minime reris *ex Aen. VI, 97.* 55 remi[t]to *cod.* 56 magno *cod.*

	nec mea iam mutata loco sententia cedit.	A. IX, 220.
	Unum oro: doceas iter et sacra hostia pandas,	A. VI, 106 + VI, 109.
	quidue sequens tantos possim superare labores.	A. III, 368.
60	[*Tit.*] Dicam equidem nec te suspensum, nate, tenebo,	A. VI, 722.
	et quo quemque modo fugiasque ferasque laborem.	A. III, 459.
	Aude, hospes, contempnere opes: uia prima salutis;	A. VIII, 364 + VI, 96.
	intemerata fides et mens sibi conscia recti	A. II, 413 + I, 604 s. + XI, 787.
	praemia digna fer*unt*; freti pietate per ignem	
65	inuenere uiam; requies ea certa laborum.	A. VII, 297 + III, 393.
	Inuit*ant* croceis halantes floribus horti	G. IV, 109.
	fortunatorum nemorum sedesque beat*ae*	A. VI, 639.
	semper erunt; quorum melior sententia menti,	E. V, 74 (?) + A. II, 35.
	*h*is locus urbis erit diuini gloria ruris.	A. III, 393 + G. I, 168.
70	*Nam* qui diuitiis soli incubuere repertis,	A. VI, 610.
	distulit in seram commissa piacula mortem,	A. VI, 569.
	ausi omnes inmane nefas auroque potiti,	A. VI, 624.
	urgentur poenis; quam uellent aethere in alto	A. VI, 561 + VI, 436.
	omnia, et superas caeli uenisse sub auras.	G. I, 318 (?) + A. VII, 768.
75	*Mel.* Quae tibi, quae tali reddam pro carmine dona?	E. V, 81.
	Non opis est nostrae; *nomen* tollemus ad astra,	A. I, 601 + E. V, 51.
	Tityre; discussae umbrae et lux reddita menti.	E. IX, 23 + A. XII, 669.
Tit.	Non haec humanis opibus, non arte magistra	A. XII, 427 s. + E. IV, 27.
	proueniunt; quae sit poteris cognoscere uirtus.	

57 caedit *cod.* 60 Tit. *om. cod.*; de bona conuersatione in saeculo *in marg.* 61 quocumque *cod.* 62 contem·pore (ne *superscr.*) *cod.* 66 De paradiso dicit *cod. in marg.* — alantes *cod.* 70 de gehenna dicit *cod. in marg.* — reperte *cod.* 77 Tyt *ante hunc uersum habet cod., omittit ante u.* 78.

80 Ni refugis, prima repetens ab origine pergam. G. I, 177 + A. I, 372.
Mel. Immo age et a prima dic, hospes, origine nobis; A. I, 753.
accipio agnoscoque libens ut uerba parentis. A. VIII, 155.
Tit. Accipe: prisca fides facto, sed fama perennis. A. II, 65 (*uel* A. III, 486 *uel* A. VI, 136) + A. IX, 79.
Nunc canere incipiam, quoniam conuenimus ambo G. I, 5 + E. V, 1.
85 montibus in nostris; referunt ad sidera ualles. E. V, 8 + VI, 84.
Magnus ab integro saeclorum nascitur ordo; E. IV, 5.
maius opus moueo: laudes et facta parentis. A. VII, 45 + E. IV, 26.
Nam neque erant astrorum ignes nec lucidus aethra
siderea polus, et nox obscura tenebat. } A. III, 585 s. + IV, 461 (cf. III, 587).
90 Tum pater omnipotens rebus iam luce retectis G. II, 325 + A. IX, 461.
aera dimouit tenebrosum et dispulit umbras. A. V, 839.
Principio caelum *et* terras solemque cadentem A. VI, 724 + IV, 480.
lucentemque globum lunae camposque liquentes, A. VI, 725 + 724.
noctis iter, stellis numeros et nomina fecit; A. X, 162 + G. I, 137.
95 inde hominum pecudumque genus uitaeque uolantum
et quae marmoreo fert monstra sub aequore pontus; } A. VI, 728 s.
et medium luci atque umbris iam diuidit orbem G. I, 209.
temporibusque parem diuersis quattuor annum. G. I, 258.
Nec torpere graui passus sua regna ueterno G. I, 124.
100 mouit agros curis acuens mortalia corda, G. I, 123.
ut uarias usus meditando extunderet artes. G. I, 133.

---

83 facta *cod.* 87 maris *cod.* 88 aether *cod.* 90 De deo dicit *cod. in marg.* — luce rectis *cod.* 92 De principio dicit *cod. in marg.* 95 unde *cod.*

Nec genus indocile ac dispersum montibus altis
composuit leg*em*que dedit, dicione tenebat. — A. VIII, 321 s. + I, 622.
Hinc populum late regem *aeuoq*ue superbum
105 uenturum excidio docuit post exitus ingens, — A. I. 21 s. + V, 523.
uictor ab Aurorae populis et littore rubro. — A VIII, 686.
Tu*nc* uictu reuocant uires caelestia dona, — A. I, 214 + G. IV, 1.
deterior donec paulatim ac decolor aetas
et belli rabies et amor successit habendi. — A. VIII, 326 s
110 Regnorum inmemores turpique cupidine cap*ti*; — A. IV, 194.
tu*nc* uariae inlud*u*nt pestes, malus abstulit error — G. I, 181 + E. VIII, 41.
Aegyptum uiresque Orientis, miranda uidentur — A. VIII, 687 + I, 494.
omnigenumque deum monstra et latrator Anubis. — A. VIII, 698.
Quid delubra iuuant simulacraque luce carentum? — A. IV, 66 + G. IV, 472.
115 Non tali auxilio nec defensoribus istis
tempus eget; *cum* uestra dies uoluentibus annis — A. II, 521 s. + XI, 687 + I, 234.
uerba redarguerit, poena commissa luetis. — A. XI, 688 + I, 136.
Quin potius pacem aeternam *et tanti muneris* — A. IV, 99 + ?
cuncti obtestemur? haec ara tuebitur omnis. — A. XI, 358 + II, 523.
120 His actis aliud genitor secum ipse uolutat, — A. XII, 843.
quo uitam dedit aeternam, *quo* mortis adempta est
condicio, et caelo tandem miseratus ab alto est. — A. XII, 879 s. + V, 727.
Respicit humanos pietas antiqua labores — A. V, 689 + 688.

V. 102 *fort. scr.* Hinc. 113 monstrat et *cod.* 118 *post* muneris *spatium trium quattuorue litterarum in cod., tum sequitur* cuncti. 119 tue-bimur *cod.*

exitiis positura modum; responsa dabuntur } A. VII, 129 + II, 376 s. + II, 309 (uel III 375) + II 299.
125 fida satis; manifesta fides secreta parentis. }
Ipse haec — *manifesta fides* — celeris mandata per auras A. IV, 270.
interpres *monitum spirantumque adfore uer*bis* A. IV, 378 + ? + A. X, 547.
seraque terrifici cecinerunt omina uates; A. V, 524.
namque fore inlustrem *dictis factisque* canebant. A. VII, 79.
130 O quam te memorem, uirgo? cui mentem animumque A. I, 327 + VI, 11.
semine ab aetherio superis concessit ab oris A. VII, 281 + II, 91.
omnipotens. A. X, 615.

---

128 omnia *cod.* 129 canebat *cod.* 130 de maria dicit *cod. in marg.*

Herr Trumpp hielt einen Vortrag:

Der Taufritus der äthiopischen Kirche.

Derselbe wird in den „Abhandlungen" veröffentlicht werden.

Historische Classe.

Sitzung vom 1. Juni 1878.

Herr Preger hielt einen Vortrag:

Der Tractat des David von Augsburg über die Waldesier.

Derselbe wird in den „Abhandlungen" veröffentlicht werden.

Sitzung vom 6. Juli.

Herr Trumpp legte vor:

„Die Rubâ'îs des Abû Sa'îd bin Abulkhair[1]) (Zweite Sammlung) von Prof. Dr. Hermann Ethé."

31) Khulâç. Wâlih. Ind. Off. 2415 u. 1265. Ell. 292.

دستی که زدی [2]) بناز در زلف تو چنگ
چشمی که [3]) بدیدنت زدل بردی زنگ
آن چشم [4]) به بست بی تو ام دیده بخون
وان دست بکوفت بی تو ام سینه بسنگ

---

1) Im Anschluss an die 30 von mir in diesen Blättern vor drei Jahren (Sitzungsberichte, philosophisch-philologische Classe, 1875 pg. 145—168) publicirten Vierzeilen des Altmeisters des persischen Rubâ'î, Abû Sa'îd bin Abulkhair (+ 440), erlaube ich mir hier eine neue Sammlung, 62 weitere Gedichte desselben Verfassers enthaltend, in Text und metrischer Uebersetzung zu veröffentlichen. Die Quellen derselben sind ausser denselben neun Originalwerken, welche den Stoff zu der ersten Sammlung geliefert (siehe die Anmerkung am oben angegebenen Orte), drei neue Handschriften, nämlich die Tadhkirah des Yusuf 'Alîkhân, vollendet 1184 (Cod. Sprenger 337, siehe Sprenger's Cat. Oudh. p. 192), eine persische Anthologie der Münchener Hof- und Staatsbibliothek (Cod. pers. 6 f. 48a) und eine ähnliche der India Office Library zu London (Nr. 1265).

2) Wâlih: بناز وزلف.

3) Wâlih, 1265 und 2415: زدیدنت.

4) 2415: نشست. Ell. 292:

آن چشم بهجران تو ام شهره شده

Uebersetzung:

„Die Hand, die oft mit deinen Locken den Krieg geführt voll Lustbehagen,
Das Aug', das oft im Anschaun deiner den Rost vom Herzen fortgetragen,
Seit du geschieden, hat das eine in Blut getaucht mein ganz Gesicht mir,
Seit du geschieden, hat die andre mit Steinen mir die Brust zerschlagen."

32) Makhz. Wâlih. Ell. 292. Ind. Off. 1265.

ای برهمن آن عارض چون لاله پرست
رخسار نگار چارده ساله پرست
گر چشم خدای بین نداری باری
خورشید پرست به که گوساله پرست٬

Uebersetzung:

„Zu dem Antlitz dort, Brahmane, das wie Tulpen ganz, — doch bete!
Zu des vierzehnjähr'gen Liebchens holdem Wangenkranz doch bete!
Ist kein Auge dir beschieden, das die Gottheit schaut, fürwahr denn
Lieber als zum Kalb zu beten, zu der Sonne Glanz doch bete!"

33) Makhz. Sprenger 337. Cod. pers. 6. Ind. Off. 1265.

اللّٰه بفریاد منِ بیکس رس
لطف و کرمت یار منِ بیکس بس
هرکس بکسی و حضرتی می نازد
جز حضرت تو ندارد این بیکس کس٬

Uebersetzung:

„O Gott, wenn ich um Hülfe rufe, zu mir Verlass'nem komm geschwind,
Genug, wenn deine Huld und Güte mir Armem treu verbündet sind!
Wohl jeder kann sich eines Freundes, sich eines hohen Gönners rühmen,
Doch einzig dich allein, o Hoher, hab' ich verwaistes Menschenkind!"

34) Makhz. Wâlih. Ind. Off. 1265. Ell. 292 u. 294.

در کویتو میدهند جانی بجوی
[5]جانی چه بود که کاروانی بجوی
[6]از وصل تو یکجو بجهانی ارزد
زین جنس که مائیم جهانی بجوی،

Uebersetzung:

„Man schenkt Jedwedem eine Seele in deinem Hage, suche nur!
Nur eine Seele? nein, von Seelen ein ganz Gelage[7]), suche nur!
Die ganze Welt wiegt's auf, ein Korn nur von deinen Reizen zu geniessen[8]),
Drum eine Welt, gefüllt mit Leuten von unsrem Schlage, suche nur!"

---

5) Ell. 292: جانرا چه محلّ.

6) Ell. 292: از تو صنما جوی بجانی ارزد.

7) Wörtlich: „eine Karawane."

8) Nach Ell. 292 lautet dieser Vers:
„Ein Körnchen nur von dir, o Liebchen, wiegt schier an Werth auf eine Seele."

35) Makhz. Wâlih. Ind. Off. 1265. Ell. 294.

تا روی ترا [9]بدیدم ای شمع طراز
[10]نه کار کنم نه روزه دارم نه نماز
چون با تو بوم مجاز من جمله نماز
چون بی تو بوم نماز من جمله مجاز،

Uebersetzung:

„Seit dein Antlitz ich gesehen, Leuchte du, tarâzentsprossen,
Blieb dem Fasten, dem Gebet ich, jeder Thätigkeit verschlossen;
Bist du bei mir, ganz dann löst sich in Gebet mir die Verzückung —
Bist du fern, bleibt all mein Beten in Verzückung ganz zerflossen!"

36) Ind. Off. 2415. Ell. 294. Cod. pers. 6.

دارم [11]گنهی ز قطرهٔ باران بیش
وز [12]شرم گنه فکنده ام سردر پیش
آواز آمد که سهل باشد درویش
تو در خور خود کنی و ما در خور خویش،

Uebersetzung:

„Ach, ich sündigte viel öfter, als der Regen Tropfen zählt,
Und ich sank gebeugten Hauptes nieder drum, — von Schaam gequält;

9) Ell. 294 und Wâlih: دیده ام.

10) Ell. 294: نی.

11) 2415 u. Cod. pers. 6: گنه از.

12) Ell. 294: وزجرم.

Da von oben rief's: gemach doch, Derwisch! ganz nach eig'nem Gusto
Handle ich ja selbst und diesen Grundsatz hast du auch erwählt."

37) Ell. 294. Ind. Off. 1265.

دل کرد بسی نگاه در دفتر عشق
جز [13]روی خوشت ندید رو در خور عشق
چندانکه رخت حسن نهد بر سر حسن
[14]بیماره دلم عشق نهد بر سر عشق،

Uebersetzung:

„Ach so oft und viel mein Herz auch in der Liebe Buch studirt,
Stets der Liebe Sonn' entstrahlte deine Wange, reizgeziert;
Drum so lang' auf Schönheit Schönheit häuft dein Antlitz — ist's auch einzig
Lieb' und immer neue Liebe, die mein krankes Herz gebiert."

38) Ell. 294.

راه تو بهر قدم که پویند خوش است
وصل تو بهر صفت که جویند خوش است
روی تو بهر چشم که بینند نکوست
ذکر تو بهر زبان که گویند خوش است،

Uebersetzung:

„Dein Pfad ist, ob man ihn auch walle in dem, — in jenem Gleise, schön!

---

13) 1265: جز روت(!) ندید هیچ رو در خور عشق.

14) 1265: شوریده.

Dein Huldgenuss ist, ob erstrebt auch in mannichfachster Weise, schön!
Von gleicher Schönheit ist dein Antlitz, mit welchem Auge man dich schaue,
Dein Lobpreis ist, in welcher Sprache man immer auch dich preise, schön!"

39) Cod. pers. 6.

هر گز غم ایّام نداریم و خوشیم
گر چاشت رسد شام نداریم و خوشیم
چون پخته بما میرسد از مطبخ عنب
از کس طمع خام نداریم و خوشیم

Uebersetzung:

„Vor Zeitengram sind wir geborgen — und wohlgemuth sind wir;
Uns quält kein Abendbrot am Morgen, und wohlgemuth sind wir.
Wir brauchen, liefert uns die Küche nur stets gekochte Trauben,
Durchaus für rohe nicht zu sorgen — und wohlgemuth sind wir!"

40) Cod. pers. 6. Sprenger 337.

ای خالق ذو الجلال وای بار خدای
تا چند روم در بدر و جایبجای
یا خانهٔ امّید مرا در در بند
یا قفل مهمّات مرا در بکشای

Uebersetzung:

„Du mein Gott voll hehrer Grösse, du mein Weltenschöpfungshort,
O wie lang' von Thür zu Thür noch soll ich gehn — von Ort zu Ort?
Schliess mein Hoffnungshaus für immer oder ziehe von der Truhe
Meines angstvoll ernsten Strebens endlich nun den Riegel fort!"

41) Makhz. Ind. Off. 1265.

گر قرب خدا میطلبی دلجو باش
اندر پس و پیش خلق نیکوگو باش
خواهی که چو صبح صادق القول شوی
خورشید صفت با همه کس یکرو باش

Uebersetzung:

„Fahnd' auf Herzen, willst von Gott du, dass vertraut er mit dir spricht,
Gutes rede von den Leuten, ob sie's hören just, ob nicht!
Willst du wahrhaft sein und truglos gleich dem ächten Licht des Morgens,
Zeige nach der Sonne Weise allen stets ein gleich Gesicht."

42) Khulâç. Ell. 294.

[15]بی مونس و یار و همنشینم کردی
با محنت و [16]درد و غم قرینم کردی
این مرتبهٔ مقرّبانِ درِ تست
[17]یاربّ بچه خدمت اینچنینم کردی

15) Ell. 294: با فاقه و فقر همنشینم.

16) Ell. 294: اندوه.

17) Ell. 294: امّا.

Uebersetzung:

„Dir dank' ich's, dass um mich nicht länger ein trauter Freundeskreis sich schaart,
Durch dich bin ich mit Schmerz und Trübsal, durch dich mit Gramesleid gepaart;
Das ist die höchste Günstlingsstufe an deinem Thor, doch wissen möcht' ich,
Zu welcher Art von Dienst denn hast du mich umgewandelt solcher Art?"

43) Ell. 294. Ind. Off. 1265.

از باد صبا دلم چو بویِ تو گرفت
بگذاشت مرا و جست و جویِ تو گرفت
اکنون زتنش هیچ نمی آید یاد[18]
بویِ تو گرفته بود و خویِ تو گرفت

Uebersetzung:

„Als kaum es deinen Duft gespürt, der mit dem Ostwind hergeflogen,
Hat mir Valet gesagt mein Herz, ist dich zu suchen ausgezogen;
Vergessen hat es längst nun schon den Leib, der einst ihm Wohnstatt war,
Es hat zugleich mit deinem Duft dein ganzes Wesen eingesogen."

44) Cod. pers. 6.

یا ربّ زگناه زشت خود منفعلم
وز قول بد و فعل بد خود خجلم

18) Ind. 1265: اکنون زمنِ خسته نمی آرد یاد.

فیضی بدلم زعالم غیب رسان
تا محو شود خیال باطل زدلم،

Uebersetzung:

„Herr, zerstört hat meiner Sünden Schmach mir meine Lebensbahn,
Schaam erregt mir all das Böse, das gesagt ich und gethan;
O aus jener Welt lass strömen einen Hulderguss in's Herz mir,
Dass vom Herzen weggetilgt mir werde jeder nicht'ge Wahn!"

45) Ell. 294. Cod. pers. 6.

ای در صفت ذات تو حیران که و مه
وز هردو جهان خدمت درگاه تو به
علّت تو ستانی و شفا هم تو دهی
یا ربّ تو بفضل خویش بستان و بده،

Uebersetzung:

‚O du, in dessen Wesens Deutung die Denkkraft Gross und Klein versiegt,
Dess Vorhofdienst an Werth unendlich die beiden Welten überwiegt,
Die Krankheit nimmst von uns hinweg du und giebst dafür uns Heilungsmittel,
O nimm und gieb nur, Herr, wie's immer in deinem Huldermessen liegt."

46) Ell. 294.

یا ربّ زقناعتم توانگر گردان
وز نور یقین دلم منوّر گردان
اسباب منِ سوخته سر گردان
بی منّت مخلوق میسّر گردان،

Uebersetzung:

„Selbstzufried'nen Sinnes Schätze, Gott, gieb in die Hände du mir!
In mein Herz das Licht der sich'ren Ueberzeugung sende du mir!
Führe, ohne Staubgebor'nen mich zum Danke zu verpflichten,
Was ich heisser Tollkopf treibe, all zum guten Ende du mir!"

47) Ell. 292.

مارا نبود دلی که خرّم گردد
خود بر سر کوی ما طرب کم گردد
هر شادئ عالم که بما روی نهد
چون بر سر کوی ما رسد غم گردد،

Uebersetzung:

„Uns ist kein Herz beschieden, drin Freud' und Frohsinn schalten,
Und nie kann laut Ergötzen in unserm Umkreis walten;
Muss jede Erdenlust doch, die uns sich zugewendet,
An unsres Gaues Grenzen zu Gram sich umgestalten."

48) Khulâç. Makhz. Wâlih. Ell. 292. Ind Off. 1265.

(19)بازار دلی را که تو جانش باشی
معشوقهٔ پیدا و نهانش باشی
زان می ترسم که از دل آزارئ تو
دل خون شود و تو در میانش باشی،

19) Makhz., Wâlih und 1265: تا زار anstatt بازار.

Uebersetzung:

„Ob rings du im Bazar des Herzens, das Seele erst durch dich empfangen,
Das Lieb' auch bist, nach dem sie alle so offen wie geheim verlangen,
Mir bangt vor einem doch — du könntest durch Herzbedrückung ganz das Herz mir
In Blut verkehren, und du selber — du bliebest mitten drin gefangen!"

49) Ell. 292.

تا دل ز علائق جهان حُر نشود
اندر صدف وجود ما دُر نشود
پر می نشود کاسهٔ سرها ز هوس
هر کاسه که سر نگون بود پُر نشود،

Uebersetzung:

„So lange sich von ird'schen Banden nicht gänzlich frei die Herzen ringen,
Wird auch in unsres Daseins Muschel die wahre Perle nimmer dringen.
Es füllt durch irdische Begierde des Kopfes Becher nie mit Wein sich;
Du stellst ja auf den Kopf den Becher, wie kannst du ihn zum Vollsein bringen?"

50) Cod. pers. 6.

یا ربّ سبب حیات حیوان بفرست
وز خوان کرم نعمت الوان بفرست
از بهر لب تشنهٔ آن طفل نبات
از سینهٔ ابر شیر باران بفرست،

Uebersetzung:

„Sende, Gott, des Lebens Nahrung allen, die da Leben haben,
Send' uns von der Güte Tafel mannichfache Liebesgaben;
Sende um der durst'gen Lippen all der Pflanzenkinder willen
Milch des Regens aus der Wolke Brust, dass sie sich froh dran laben!"

51) Ell. 292. Ind. Off. 1265.

در دل چو [20] کجیست روی بر خاك چه سود
چون زهر بدل رسید تریاك چه سود
تو ظاهر خود بجامه آراستهٔ
دلهای پلید و جامهٔ پاك چه سود،

Uebersetzung:

„Wozu in Staub dein Antlitz neigen, wenn doch dein Herz voll Unverstand?
Wenn Gift dir schon in's Herz gedrungen, was frommt's, ob Gegengift zur Hand?
Ob du mit Kleidern noch so sehr auch dir aufgeputzt den äuss'ren Menschen,
Wenn doch voll Schmutz das Herz da drinnen, was nützt dir da ein rein Gewand?"

52) Ell. 294.

یاربّ نظری بر منِ سرگردان کن
لطفی بمنِ شکستهٔ حیران کن
با من مکن آنچه من سزایِ اویم
آنچ از کرم و لطف تو آید آن کن،

20) 1265: کریست.

Uebersetzung:

„Einen Huldblick schenke, Herr, mir, — bin im Kopf ganz wirbeltoll!
Bin gebrochen, irr! — o gönne mir der Güte kärgsten Zoll!
Thu mit mir nicht, wie ich selber es verdient — o nein! dein Handeln
Sei, ein Ausfluss deiner Güte, gnadenreich und hochsinnsvoll!"

53) Cod. pers. 6.

ای زلف مسلسلت بلایِ دل من
وی لعل لبت گره کشایِ دل من
من دل ندهم بکس برایِ دل تو
تو دل ندهی بکس برایِ دل من،

Uebersetzung:

„Füllt dein Ringelhaar auch ewig mir das Herz mit Weh und Ach,
Löst doch stets dein Mundrubin mir all mein Herzensungemach!
Dir zu Liebe schenk' ich nimmer einem Andren drum mein Herz auch,
Mir zu Liebe hängt das deine keinem Andren jemals nach!"

54) Ell. 294.

عارف که ز سِرّ معرفت آگاه است
بیخود ز خودست و با خدا همراه است
نفی خود و اثبات وجود حق کن
این معنیٔ لا اله الا الله است،

Uebersetzung:

„Wer gelöst als Eingeweihter der Erkenntniss tiefste Fragen,
Hat, zu Gott gesellt, für immer sich des eig'nen Seins
entschlagen;
Drum denn — Gottes Sein bejahe, und dein eigen Selbst
negire!
Das allein ja will die Phrase: „Ausser Gott kein Gott!“
besagen.“

55) Ell. 292.

من بودم[21] دوش و آن بُت بنده نواز
از من همه لابه بود واز وی همه ناز
شب رفت و حدیث ما بپایان نرسید
شب را چه گُنه قصّهٔ ما بود دراز٬

Uebersetzung:

„Ich weilte bei dem Götzen gestern, der voll von sanftem
Mitleidsdrang,
Er übte nichts als Schelmereien, und ich, ich flehte zärtlich
bang;
Die Nacht verstrich, und unser Plaudern war noch zum
Ende nicht gekommen,
Ist drob die kurze Nacht zu tadeln? o nein! wir plauderten
zu lang!“

56) Makhz.

پیوست زمن کشیده دامن دل تست
فارغ زمنِ سوخته خرمن دل تست
گُر عمر وفا کند من از تو دل خویش
فارغتر از آن کنم که از من دل تست٬

21) Im Text steht: و دوش statt دوش و.

Uebersetzung:

„Mehr und mehr hat stets dein Herz sich trotzig von mir abgekehrt,
Leer von mir nun ist's, dess Ernte längst vom Feuer schon verzehrt;
Doch wenn Wort mir hält das Leben, will von dir mein eigen Herz ich
Mehr noch leeren, als du selber schon von mir dein Herz geleert."

57) Ell. 292. Ind. Off. 1265.

از باده بروی شیخ رنگ آوردن
با قوم[22] بکعبه در درنگ آوردن
اسلام زجانب فرنگ آوردن
بتوان نتوان ترا بچنگ آوردن'

Uebersetzung:

„Wohl möglich wär's, dass selbst die Wangen des Sheichs vom Weine Feuer fingen.
Ich könnte mit dem Haufen Stunden wohl in der Kaʿba selbst verbringen;
Ja denkbar wär' es, zum Bekenntniss des Islâm Franken gar zu zwingen,
Doch ganz und völlig dich zu fassen, nur das allein wird nie gelingen!"

58) Ell. 294.

ای نیك نكرده و بدیها كرده
وانكه بخلاص خود تبرّا كرده

22) Ell. 292 hat gegen das Metrum, aber treffend dem Sinne nach: با قوم سلام.

بر لطف مکن تکیه که هرگز نبود
ناکرده چو کرده کرده چون ناکرده‘

Uebersetzung:

„Wenn Gutes du noch nie gethan, wenn stets du Schlechtes nur ersonnen,
Und wähnst, du seist gerettet nun, du seiest allem frei entronnen,
O bau auf Gottes Huld dann nicht — denn nimmer wird zu Nichts Vollbrachtes,
Und nimmer zu Vollbrachtem wird, was du noch nie zu thun begonnen!“[23])

59) Ind. Off. 1265 und 2415.

دردا که درین زمانه پر غم و درد
عیبا[24]) که درین دائرهٔ غم پرورد

23) Dies rubâ'î ist augenscheinlich eine Antwort auf eine von Avicenna's persischen Vierzeilen, die ich in den „Nachrichten der Göttinger Akademie“, 1875 ns. 21 p. 555 ff. veröffentlicht habe, und zwar auf die erste dort gegebene:

مائیم بلطف حق تولّا کرده
وز نیک و بد خویش تبرّا کرده
آنجا که عنایت تو باشد باشد
ناکرده چو کرده کرده چون ناکرده‘

„Wir haben nun durch Gottes Huld den Stand der Heiligen gewonnen,
Dem Guten sind, dem Bösen wir, das uns in Banden hielt, entronnen;
Denn da, wo deine Gnade wirkt, vergeht in nichts, was wir vollbrachten;
Und dennoch zum Vollbrachten wird, was wir noch nie zu thun begonnen.“

Unser Dichter hat absichtlich denselben Reim beibehalten, den Avicenna gebraucht, und das ist auch in der Uebersetzung nachgeahmt worden.

24) 1265: غبنا.

هر روز فراق دوستی باید[25] دید

هر لحظه وداع همدمی باید کرد،

Uebersetzung:

„Weh, dass man in diesem Zeitlauf, voll von Schmerzen, voll von Harm,
Ach, dass man in diesem Kreislauf, nie an Gram und Kummer arm,
Jeden Tag von einem Freund sich trennen muss, und jede Stunde
Ew'ges Lebewohl muss sagen einem Bruder treu und warm!"

60) Cod. pers. 6.

ای آنکه میسّری و بی همتائی

کس را نبود ملك بدین زیبائی

درها همه بسته است و خلقان خفته

یاربّ تو درِ لطف بما بکشائی،

Uebersetzung:

„O du, der alles führt zum Glück, o du, der gänzlich ohne Gleichen,
Kein Einz'ger herrscht mit solchem Glanz wie du in solchen weiten Reichen!
Verschlossen sind die Pforten all, in Schlummer liegt die ganze Welt,
Nun öffne deiner Güte Thor, lass heimlich, Herr, zu dir mich schleichen!"

---

25) 2415: کرد statt دید.

61) Ell. 292.

من از تو جدا نبوده‌ام تا بودم
اینست دلیل طالع مسعودم
در ذات تو ناپدیدم ار معدومم
وز نور تو ظاهرم اگر موجودم

Uebersetzung:

„Noch nie war ich von dir getrennt, seit ich von dir mein Sein empfangen,
Das zeigt mir, welch beglückt Gestirn auf meinem Pfad mir aufgegangen!
Dein eig'nes Wesen hüllt mich ein, muss ich im Nichtsein trostlos bangen,
Aus deinem Lichte strahl' ich auf, lässt du in's Dasein mich gelangen!"

62) Cod. pers. 6.

در هر سحری با تو همی گویم راز
در حضرت تو همیکنم عرض نیاز
بی منّت بندگانت ای بنده نواز
کارِ منِ بیچارهٔ سرگشته بساز

Uebersetzung:

„Mein geheimstes Sinnen flüstr' ich stets beim Frühlicht dir in's Ohr,
Leg' in deiner Hofburg immer meines Flehens Bittschrift vor;
Knechten unverpflichtet führe du, der Knechte selbst empor
Huldvoll zieht, mein Werk für mich aus, der ich ganz den Kopf verlor!"

63) Ell. 294.

در دل دردیست از تو پنهان که مپرس
تنگ آمده چندان دلم از جان که مپرس
با این همه حال و اینچنین تنگدلی
جا کرده محبّت تو چندان که مپرس،

Uebersetzung:

„Es fiel durch dich mein Herz zur Beute dem Schmerzensdrange — frage nicht!
Mein Herz ward um der Seele willen so eng' und bange — frage nicht!
Und dennoch hat zu dir die Liebe trotz aller meiner Herzensenge
In meinem Herzen Platz gegriffen ach schon so lange — frage nicht!"

64) Ell. 294.

رنجورم ودر دل از تو دارم صد غم
بی لعل لبت حریف دردم همه دم
زین عمر ملولم منِ مسکینِ غریب
خواهد شود آرامگهم کوی عدم،

Uebersetzung:

„Gramerfüllt um dich im Herzen hundert Kümmernisse trag' ich —
Fern von deinem Mundrubine stets mich nur mit Schmerzen plag' ich; —
Ueberdrüssig dieses Lebens bin ich ganz, ich armer Fremdling,
In des Nichtseins Gau allein nur ew'ger Ruhe Ziel erjag' ich!"

65) Cod. pers. 6.

تسبیح مَلَك را و صفا رضوانرا
دوزخ بد را بهشت مر نیکانرا
دنیا جم را و قیصر و خاقانرا
جانان ما را و جان ما جانانرا

Uebersetzung:

„Es sei dem Riswân Glanz beschieden, es sei den Engeln Preis und Heil!
In's Paradies geh' ein der Gute — zum Höllenpfuhl der Böse eil'!
Es sei den Königen und Kaisern, den Fürsten all die Erde feil!
Nur werde meine Seel' dem Liebchen und mir das Liebchen selbst zu theil!"

66) Ell. 294.

از بیم رقیب طوف کویت نکنم
وز طعنهٔ خلق جست و جویت نکنم
لب بندم و از پای نشینم لیکن
این نتوانم که آرزویت نکنم

Uebersetzung:

„Ich will aus Furcht vor dem Rivalen nicht länger deinen Gau umschweifen,
Dem Schmähn der Leute zu entgehen, auf deiner Spur nicht länger streifen;
Die Lippe schliess' ich, niedersitz' ich — doch nimmer kann ich der Begierde
Nach dir es wehren, stets auf's neue mit Sehnsuchtsdrang mich zu ergreifen."

67) Ell. 292.

ای قبلۀ هر که مقبل آمد کویت
رویِ دل مقبلان عالم سویت
امروز کسی کز تو بگرداند روی
فردا بکدام روی بیند رویت،

Uebersetzung:

„O Kibla aller, die beglückt in deinem Gau geborgen,
Die Herzen aller schaun zu dir, die kühn entsagt den ird'schen Sorgen!
Mit welchem Antlitz aber schaut, wer heut von dir hienieden
Sein Antlitz kehrt, da droben wohl dein eig'nes Antlitz morgen?"

68) Wâlih. Ind. Off. 1265.

چشمم همه اشك گشت و چشمم بگریست
در عشق تو بی چشم همی باید زیست
از من اثری نماند این عشق زچیست
چون من همه معشوق شدم عاشق کیست،

Uebersetzung:

„Ganz zur Thräne ward mein Auge — ausgeweint nun ist's und leer;
Blind muss ich hinfort geniessen deiner Liebe Huldverkehr;
Wozu frommt solch Lieben? Spuren giebt von mir es nirgends mehr;
Leiden ganz nur muss ich Liebe — wer denn wirkt und übt sie — wer?"

69) Ell. 294.

دل جایتو شد وگرنه پر خون کُنمش
در دیده توئی وگرنه جیحون کُنمش
امّید وصال تُست جانرا ور نه
از تن به هزار حیله بیرون کُنمش،

Uebersetzung:

„Deine Wohnstatt ist mein Herz nun — tränken würd' ich's sonst mit Blut;
Du nur füllst mein Auge — füllen würd' ich's sonst mit Thränenfluth!
Dir in Liebe sich zu einen hofft allein noch meine Seele;
Aus dem Leib mit tausend Listen riss' ich sonst sie wohlgemuth!"

70) Ell. 292.

سلطان گوید که نقد گنجینهٔ من
صوفی گوید که دلق پشمینهٔ من
عاشق گوید که درد دیرینهٔ من
من دانم و من که چیست در سینهٔ من،

Uebersetzung:

„Es spricht der Fürst: „mein Schatz allein nur ist Kapital, das Zinsen trägt;"
Der Çûfî spricht: „die Kutte ist es, die hären um den Leib sich legt;"
Verliebte sprechen: „nein! der Gram ist's, der täglich neu in uns sich regt;"
Doch was es wirklich ist, weiss ich nur: was tief mein Innerstes bewegt."

71) Cod. pers. 6.

ای دوست طواف خانه ات میخواهم
بوسیدن آستانه ات میخواهم
بی منّت خلق توشهٔ این رهرا
میخواهم واز خزانه ات میخواهم٬

Uebersetzung:

„Um deine Klause, Freund, den Umlauf, den heil'gen, halten möcht' ich wohl!
Auf deiner Schwelle meine Lippen zum Kusse falten möcht' ich wohl!
Zum Dank den Leuten mich verpflichten, das möcht' ich nicht, doch Wegkost haben
Aus jenem Schatz, den deine Hände allein verwalten, möcht' ich wohl!"

72) Ell. 292.

گل از تو چراغ حسن[26] در گلشن برد
وز روی تو آئینهٔ دل روشن برد ٬
هر خانه که شمع رخت افروخت درو
خورشید چو ذرّه نور از روزن برد٬

Uebersetzung:

„Dir allein hat ihrer Schönheit Strahl die Ros' im Hain entführt,
Seinen Glanz des Herzens Spiegel deiner Wang' allein entführt.

---

26) Der Text hat ein unpassendes و vor در.

Durch das Fenster jedes Hauses, drin dein Antlitz aufge-
leuchtet,
Hat's als winzig Stäubchen Lichtes all der Sonne Schein
entführt."

73) Cod. pers. 6.

ای در خم چوگان تو دل همچون گوی
بیرون نه زفرمان تو دل یکسر موی
ظاهر که بدست ماست اورا شستیم
باطن که بدست تست اورا تو بشوی

Uebersetzung:

„In deines Haares Schlägelkrümmung ist ganz dem Ball
mein Herz vergleichbar;
Kein Haarbreit weicht von deines Wunsches Geheiss es ab,
das unausweichbar!
Mein Aeuss'res hab' ich rein gewaschen, das ganz in meine
Hand gegeben;
O wasche du nun rein mein Inn'res, das deiner Hand allein
erreichbar."

74) Ell 294.

گر چشم تو در مقام ناز آید باز
بیمار تو بر سر نیاز آید باز
ور حسن تو یك جلوه کند بر عارف
از راه حقیقت بمجاز آید باز

Uebersetzung:

„Wenn ihn nur mit Schelmenblicken erst dein Aug' be-
rückt auf's Neue,
Glaub', dass deinem Kranken leicht dann Liebesschmachten
glückt auf's Neue!

Wirft auch auf den Eingeweihten einen Strahl nur deine Schönheit,
Dem Alltäglichen entsagt er flugs und ist verzückt auf's Neue!"

75) Cod. pers. 6.

یا ربّ تو مرا بیار دمساز رسان
آوازهٔ دردم بهمآواز رسان
آنکس که من از فراق او غمگینم
اورا بمن و مرا باو باز رسان،

Uebersetzung:

„Lass mich, Herr, den Freund doch finden, der in Eintracht mit mir wallt,
Hilf, dass zu dem Gleichgestimmten meines Herzens Stimme schallt!
Eine ihm mich wieder, gieb mich ihm zurück, um dessentwillen,
Seit er schied, von Gramesseufzern all' mein Inn'res wiederhallt."

76) Ell. 294.

هر چند زکار خود خبردار نه ایم
بیهوده تماشا گر گلزار نه ایم
بر حاشیهٔ کتاب چون نقطهٔ شك
بیکار نه ایم اگرچه در کار نه ایم،

Uebersetzung.

„Ist unser Mangel an Erkenntniss des eig'nen Thuns auch noch so gross,
Doch wallen durch den Rosenhain wir nicht ganz von höh'rer Einsicht bloss,

Und wie am Rande eines Buches ein deutevolles Fragezeichen,
So, ob auch nicht in Werken thätig, sind doch auch wir nicht wirkungslos!"

77) Ell. 294. Sprenger 337.

قدّت قدّم زبار محنت خم کرد
چشمت چشمم چو چشمها پر نم کرد
خالت حالم چو روز خود تیره نمود
زلفت کارم چو[27] تار خود در هم کرد،

Uebersetzung:

„Dein Wuchs hat meinen Wuchs gekrümmt durch all die Last von Gram und Sehnen;
Es hat dein Auge quellengleich das meine angefüllt mit Thränen;
Auf einmal hat dein Schönheitsmaal mich selbst und deinen Glanz verdunkelt,
Dein Haar Verwirrung meinem Thun gebracht und deinen Lockensträhnen."

78) Ell. 294.

قومی که حقست قبلهٔ همّت شان
تا سر داری مکش[28] سر از خدمت شان
آنرا که چشیده زهر آفاق زدهر
خاصیّت تریاق دهد صحبت شان،

---

27) Ell 294 hat کار خود statt تار خود.

28) سر ist nicht in der Handschrift; da es aber für Metrum und Sinn unerlässlich ist, habe ich es eingefügt.

Uebersetzung:

„Lass dein Haupt, so lang ein Haupt dir, stets in treuer Diensteshaft
Derer, die zur Gottheit beten mit der Inbrunst Segenskraft!
Reicht doch allen, die das Schicksal Gifttrank kosten liess hienieden,
Ein untrüglich Gegenmittel einzig ihre Brüderschaft.“

79) Ell. 292.

ما با می و مستی سر تقوی داریم
دنیا طلبیم و میل عقبی داریم
کی دنیی و دین هردو بهم جمع شوند
اینست که ما نه دین نه دنیی داریم٬

Uebersetzung:

„Stets beim Wein und weinestrunken, schau, wie fromm wir Gott verehren!
Wie nach Irdischem wir strebend doch nach Ewigem begehren!
Aber lassen sich die beiden, Erdenlust und Glauben, einen?
Einfach so, dass nie um Glauben noch um Ird'sches wir uns scheeren!“

80) Ell. 292. 294.

چون عود نبود چوب بید[29] آوردم
روی سیه و موی سفید آوردم
[30]تو خود گفتی که ناامیدی کفرست
[31]بر قول تو رفتم و امید آوردم٬

29) Ell. 294 hat an allen drei Stellen آوردیم.

30) Ell. 294: چون فرمودی.

31) Ell. 294: فرمان تو بردیم.

Uebersetzung:

„Da ich keine Laute hatte, bracht' ich flugs ein Weidenrohr,
Reckte recht mein weisses Haar noch und mein schwarzes Antlitz vor;
Und da selber du geboten, dass es gottlos, nicht zu hoffen,
Lieh ich, deinem Worte folgend, auch der Hoffnung noch mein Ohr!"

81) Ell. 294.

ای دل چو فراقش رگ جان بکشودت
منمای بکس خرقهٔ خون آلودت
مینال چنانکه نشنوند آوازت
میسوز چنانکه بر نیاید دودت٬

Uebersetzung:

„Schlug dir deiner Seele Ader, Herz, des Liebchens Scheiden wund,
Keinem andren Auge zeige je dein Kleid von Blut so bunt!
Geh in Jammer auf, doch nimmer lass die Welt dein Klagen hören,
Steh in Flammen ganz, doch nimmer thu's durch Rauch den Menschen kund!"

82) Ell. 292.

زان پیش که طاق چرخ اعلا زده اند
وین بارگهٔ سپهر مینا زده اند
ما در عدمآباد ازل خوش خفته
بی ما رقم عشق تو بر ما زده اند٬

Uebersetzung:

„Lange ruht' ich, eh' entworfen noch der höchste Sphärenbogen,

Lange, eh' der bläulich helle Himmelshofkreis noch gezogen,
Sanft im Ewigkeitennichts schon, und in mir geschrieben sah ich
Deine Liebe, eh' ich je noch Lebensodem eingesogen!"

83) Ell. 294.

از خاك درت رخت اقامت نبرم
وز دست غمت جان بسلامت نبرم
بر دار نقاب از رخ و بنمای جمال
تا حَسْرت آن رخ بقيامت نبرم'

Uebersetzung:

,,Deiner Pforte Staub entreissen kann ich nimmer meine Habe,
Nie dem Gram um dich die Seele, dass Gesundheit neu sie labe!
Drum der Wange Schleier lüfte, lass mich schauen deine Schönheit,
Dass ich bis zum jüngsten Tag nicht bang danach zu seufzen habe!"

84) Cod. pers. 6.

ای آنکه سپهر را پر از ابر کنی
وز لطف نظر بسوی هر گُبر کنی
کردند تمام خانهایِ تو خراب
ای خانه خراب تابکی صبر کنی'

Uebersetzung:

,,Der du rings den Kreis der Sphären dicht umhüllst mit Wolkenmassen,
Der du selbst den Glaubenslosen ohne Huldblick nie gelassen,
Der Verwüstung fiel zum Raube alles was an Häusern dein —
O wie lang noch, Hausberaubter, willst du in Geduld dich fassen?"

85) Ell. 294.

تا گرد گل تو سنبل آمد بیرون
صد ناله زمن چو بلبل آمد بیرون
پیوسته زسبزه گل برون می آید
این طرفه که سبزه از گل آمد بیرون

Uebersetzung:

„Seit grüne Hyacinthen rings aus deinen Rosen all entsprungen,
Sind hundert Klagetöne mir, wie sonst der Nachtigall entsprungen —
Dass Rosen spriessen aus dem Grün, alltäglich ist's - doch einzig hier nur
Ist aus den Rosen selbst das Grün — o unerhörter Fall! — entsprungen!"[32])

86) Ell. 294.

باز آی که تا صدق و نیازم بینی
بیداریٔ شبهای درازم بینی
نی نی غلطم که خور فراق تو مرا
کی زنده گذاردم که بازم بینی

Uebersetzung:

„Kehr zurück und meine Treue schau, mein brünstig Flehn und Bangen,
Schau, wie schlaflos ich durchwache all die Nächte, all die langen!
Aber nein! — im Irrthum bin ich — wohlerwünscht ist mir dein Fernsein!
Würde nicht in deines Auges Strahle flugs mich Tod umfangen?"

32) Die grünen Hyacinthen sind der sprossende Flaum auf der rosigen Wange des Freundes.

87) Ell. 292.

ای غم که حجاب صبر بشکافتهٔ
بیتابیٔ من دیده و بر تافتهٔ
شب تیره و یار دور وکس مونس نه
ای هجر بکُش که بیکسم یافتهٔ'

Uebersetzung:

„Du hast, o Gram, der du mir längst den Schleier der Geduld zerstückt,
Ob du mich gleich entkräftet sahst, auf mich mit ganzer Kraft gedrückt.
Die Nacht ist finster, fern von mir der Freund, und nirgends ein Vertrauter;
Drum tödte ganz mich, Trennungsschmerz, da ganz der Hülfe ich entrückt."

88) Ell. 294.

حاصل زدر تو دایما کام جهان
لطف تو بود باعث آرام جهان
با فیض خدا تا باید تابان باد
مهر علمت مدام بر بام جهان'

Uebersetzung:

„Deine Pforte bringt Gewährung, wird im Herzen wach der Welt
Je ein Wunsch — und deine Güte stillt das Ungemach der Welt.
Möchte doch, so lang' es frommt uns, stets durch göttliche Ergiessung
Deiner Weisheit Sonn' hernieder flammen auf das Dach der Welt!"

89) Ell. 294.

دل بر سر عهد استوار خویش است
جان در غم تو بر سر کار خویش است
از دل هوس هردو جهانم بر[33] خاست
الّا غم تو که بر قرار خویش است،

U e b e r s e t z u n g:

„Es hat mein Herz sein Wort verpfändet und wird es halten sonder Scheu;
Nach dir nur schmachtet meine Seele, und dies Geschäft ist täglich neu;
Geschieden ist aus meinem Herzen der Eifer ganz für beide Welten,
Nur einzig Gram um dich belebt es, und der bleibt stets sich selber treu!"

90) Ell. 294.

در ماند کسی که بست در خوبان دل
وز مهر بتان نگشت پیوند گُسِل
در صورت گِل معنیِ جان دید و بماند
پایِ دل او تا بقیامت در گِل،

U e b e r s e t z u n g:

„Der bleibt stecken, dem das Herz sich je an schöne Liebchen band,
Der den Weg, von holden Götzen sich zu scheiden, niemals fand!
Geist'gen Inhalt sah in ird'scher Form er — seines Herzens Fuss drum
Haftet bis zum jüngsten Tag auch ewig fest im ird'schen Tand."

33) In der Handschrift steht خواست.

91) Ell. 294.

فریاد و فغان که یار در کوی مغان
میخواره زمی نه نام یابد نه نشان
زانگونه نهان گشت که بر خلق نهان
گشتست نهان گشتن او نیز نهان،

Uebersetzung:

„Im Gau der Magier labt mein Freund sich am Wein — o Jammer und Verdruss!
Und weder Ruf noch Anerkennung verschafft ihm all der Weingenuss!
Selbst, dass er ganz sich barg, verborgen blieb das verborgner Weisheit Jüngern,
So trefflich wusst' er auszuführen den Weltvergessenheitsentschluss!"

92) Ell. 294.

وی شانه زد آن ماه خم گیسورا
بر چهره نهاد زلف عنبر بورا
پوشید بدین حیله رخ نیکورا
تا هر که نه محرم نشناسد اورا،

Uebersetzung:

„Traun! den Kamm zog jener Mond dort durch sein Haar, das ringelgleiche,
Senkt' es nieder dann auf's Antlitz, all das ambraduftend weiche;
Um erkennbar dem Vertrauten nur zu sein — mit list'gem Streiche
Hielt er so sich drum die Wange ganz verhüllt, die anmuthreiche!"

Herr Haug legt vor eine Abhandlung des Herrn Ethé in Oxford:

„Die Lieder des Kisâ'î".

Einer der berühmtesten vorfirdûsîschen Dichter Persiens neben dem grossen Meister Rûdagî [1]) war dessen jüngerer Zeitgenosse und Nachfolger Kisâ'î, dessen bisher vollständig unbekannte Lieder ich in Folgendem gesammelt und mit einer Uebersetzung, sowie biographischen Notizen begleitet habe. Die hierzu benutzten Quellen sind: 1) Muh. ʿAufî's Tazkirah, die älteste einheimische Literaturgeschichte, verfasst um's Jahr 617, Sprenger'sche Samml. Nr. 318 f. 85. 2) Haft Iqlîm, vergl. die vorjähr. Sitzungsberichte p. 626, Elliot Coll. 158 f. 207b, — 160 f. 3, Ouseley Coll. 377 f. 198. 3) Lutf ʿAlîs Atashkadah, vergl. Sitzungsberichte v. 1872 p. 297, Elliot Coll. 17 f. 80, — 387 f. 83b. 4) Wâlih's Riâdh-ushshuʿarâ, vergl. Sitzungsber. v 1873 p. 621, Elliot Coll. 402 f. 282b, Sprenger'sche Samml. Nr. 332 f. 414. 5) Khulâçat-ulafkâr, vergl. ebend. p. 627, Elliot Coll. 181 f. 245. 6) Makhzan-ulgharâib, vergl. ebend. p. 627, Elliot Coll. 395 f. 354. 7) Khushgû's Safînah, verf. 1137, Sprenger'sche Samml. Nr. 330 f. 12b. 8) Nadrat's Tazkirah, vergl. Sitzungsber. v. 1872 p. 300, Anmerk. 63, India Office 2578 f. 33b. Ich citire für den biographischen Theil nur den Originaltext ʿAufî's und füge in der Uebersetzung die Erweiterungen der übrigen Tazkiras hinzu.

---

1) Vergl. meine Abhandl.; „Rûdagî, der Sâmânidendichter" in den Nachrichten der k. Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen, Jahrgang 1873 pp. 663—742.

Hakîm Kisâ'î aus Marw.

الحکیم کسائی المروزی' کسائی شاعری بود که کساء زهد در بر داشت و کلاه فقر بر سر' غبار آز از عرصهٔ دل بآستین تسلیم فرو رُفته و گرد حرص از صحرای سینه بآب دو دیدهٔ درد نشانده و اکثر اشعار او در زهد و وعظ است و در مناقب اهل بیت نبوّة'

Hakîm Majd-uddîn Abû Ishâq (Khulâç., Wâlih und Atashk.) Kisâ'î aus Marw war ein Dichter, der das Gewand der Askese um die Brust trug und den Turban der Armuth und Gottesbedürftigkeit auf dem Haupt [2]). Die Erdschicht der Begierde hatte er von der Herzensfläche mit dem Aermel der willenlosen Gottergebenheit fortgefegt und den aufwirbelnden Staub der Lüsternheit von dem Busenplan mit dem Nass der beiden Gramesaugen gelöscht. Man sagt, er habe stets sein Gewand (Kisâ) sich über das Gesicht gezogen, daher sei er unter dem Namen Kisâ'î bekannt geworden (Makhz.). Nach anderen führte er seinen Dichternamen einfach desshalb, weil er sich das Gewand der Askese um die Schulter geschlagen (Khulâç.). Die meisten seiner Gedichte beziehen sich auf Askese, enthalten warnende Mahnungen oder feiern die trefflichen Eigenschaften der Prophetenfamilie, besonders der Fâtimah und des 'Alî (Wâlih, H. Iql. und Makhz.). Daneben ist er besonders reich an originellen Bildern und Vergleichen. Er hat auch die 'Abbâsiden durch Lobgedichte verherrlicht (Wâlih), und ebenso vieles zum Preise der Sâmâniden, ja selbst noch des Sultâns Mahmûd von Ghaznah gedichtet (Khulâç., Wâlih, Atashk. etc.).

---

2) Atashk. nennt ihn geradezu einen Bekenner des Çûfismus, der علم توحید و ترك .

Er war geboren am Mittwoch den 26. Shawwâl A. H. 341[3]) und muss, falls die Angabe ʿAufîs und anderer Biographen richtig ist, dass er die gleich unter 1 folgende berühmte Elegie am Ende seines Lebens zur Zeit des Abschiedes von der Welt und in dem Moment des Uebergehens in eine andere (در آخر عمر بهنگام وداع و ساعت رحیل) gedichtet, schon im ersten oder zweiten Regierungsjahre Sultân Mahmûds, 391 oder 392 (nur etwas über 50 Jahre alt) gestorben sein. Freilich stimmt damit die Bemerkung in Wâlih sehr wenig, dass sein Leben über die natürliche Grenze hinausgegangen sei. — Von seinen vielen Liedern sind uns (mit Weglassung der in ʿAufî durch Wurmfrass absolut unleserlich gewordenen) folgende erhalten:

1) ʿAufî. Makhz. H. Iql. Safîn. (in letztem nur V. 1, 2, 10 und 12). Metrum مجتث.

1 بسیصد (4 و چهل ویك رسید نوبت سال
چهار شنبه وسه روز باقی از شوّال
بیآمدم بجهان تا چگویم و چکنم
سرود گویم و شادی کنم بنعمت و مال
ستوروار (5 بدنیا گذاشتم همه عمر
که برده گشتهٔ فرزندم و اسیر عیال
بکف چه دارم ازین پنجهٔ شمرده تمام
شمارخانهٔ با صد هزار گونه بوال

3) Nicht den 27., wie einige Biographen angeben, denn der Shawwâl hat nur 29 Tage und schloss im Jahre 341 am Sonnabend. —

4) So ʿAufî, H. Jql. und Safîn. zweifellos richtig; nur Makhz. hat aus Versehen نود statt چهل, also 391; das wäre eher das Todesjahr.

5) H. Jql.: برینسان.

5 من این شمار بآخر چگونه فصل کنم
که ابتداش دروغست وانتهاش محال [6]
درم [7] خریدهٔ آزم ستم رسیدهٔ حرص
نشانهٔ حدثانم شکار ذلّ سوال
دریغ فرّ جوانی دریغ عمر لطیف
دریغ صورت نیکو دریغ حسن و جمال
کجا شد آن همه خوبی کجا شد آن همه عشق
کجا شد آن همه نیرو کجا شد آن همه حال
سرم بگونهٔ شیرست و دل بگونهٔ قیر
رخم بگونهٔ نیلست و تن بگونهٔ نال [8]
10 نهیب مرگ بلرزاندم همه شب وروز
چو کودکان بدآموزرا نهیب دوال
گذاشتیم و گذشتیم بودنی همه بود
شدیم و شد سخن ما فسانهٔ اطفال
ایا کسای پنجاه بر تو پنجه گذارد
بکند بال ترا زخم پنجه و چنگال
13 تو گر بمال و امل پیش ازین ندادی میل
جدا شو از امل و گوش وقت خویش بمال [9] ،

6) Dieser Vers fehlt in H. Jql.

7) H. Jql. in Ell. Coll. 158: جریدهٔ .

8) Dieser Vers findet sich nur in Makhz.

9) In H. Jql. und Safîn ist aus den beiden letzten Versen ein einziger gebildet, der das erste Hemistich von V. 12 und das zweite von V. 13 umfasst.

Uebersetzung.

1 „Dreimalhunderteinundvierzig just betrug der Jahre Zahl,
Mittwoch war es, und drei Tage übrig noch vom Mond Shawwâl,
Da betrat mit dieser Frage ich die Welt: „was thun? was reden?“
Singen, ei, und froh geniessen Geld und Gut und üpp'ges Mahl!
Ach! gefesselt an Familie, in der Kinder Bann verbracht' ich
Gleich dem Lastthier all mein Leben hier in diesem Jammerthal.
Zähl' ich heut die funfzig Jahre nach — was hab ich? nur ein Zahlbuch,
Drin verzeichnet stehn der Sünde Posten hunderttausendmal,
5 Und wie lös' ich nun zum Schlusse diese Rechnung, die am Ende
So verkehrt, in die sich anfangs gleich ein schlimmer Fehler stahl?
Lüsten fiel mein Gold zum Opfer — übel aus schlug die Begierde,
Mir, dem Schwätzerstichblatt, prägte Klatschsucht auf der Schande Maal!
O du holder Glanz der Jugend, o du Leben, süss und lieblich,
Du Gestalt von Reiz umflossen, leuchtend in der Schönheit Strahl!
Wohin schwand denn all die Anmuth? wohin schwand denn all die Liebe?
All die Stärke und Begeistrung[10]) — wohin schwand das allzumal?

10) Ich habe حال hier in seiner mystischen Bedeutung: „Ekstase, ekstatischer Moment“ gefasst.

Milchweiss ist mein Haupt geworden, schwarz wie Pech das Herz mir, bläulich
Meine Wange, und mein Körper gleich dem Rohr so dünn und schmal.
10 Wie die Furcht vor Schlägen Kinder schreckt, die schlechtem Wandel fröhnen,
Lässt **mich** Todesfurcht erzittern Tag und Nacht in banger Qual.
Abgelebt und fertig bin ich — alles ward, wie's werden musste,
Und mein Lied ist wie ich selber Kindermähr nun, alt und schaal!
Ja, mit allen Fünfen packte dich die Funfzig, o Kisâ'î,
Und mit ihren Krallen kratzte sie von Federn ganz dich kahl!
13 Hoffnung lass bei Seit, doch müh' dich jetzt noch rasch um wahren Reichthum,
Galt auch Reichthum sonst und Hoffnung niemals deines Herzens Wahl!" —

2) ʿAufî. H. Iql. (nur die beiden Schlussverse). Safîn. (nur der letzte Vers). Metrum مضارع.

1 بکشای چشم ژرف نگه کن چو شنبلید
تابان بسان گوهر اندر میان خوید
بر سان عاشقی که زشرم رخان خویش
دیبای سبز را برخ خویش در کشید
چون خوش بود نبید برین تیغ آفتاب
خاصه که عکس او بنبید اندرون مدید
جام کبود و بادهٔ سرخ وشعاع زرد
کوئی شقایقست و بنفشه است و شنبلید

5 آن روشنی که چون زپیاله فرو چکد [11]
گوئی عقیق سرخ ز لولو فرو چکید
6 وآن [12] صافی که چون بکف دست بر نهی
کف از قدح ندانی نی از قدح نبید

Uebersetzung.

1 „Dein scharfes Auge öffne wohl und schau, wie dort juwelenlicht
Der Shambalîd [13] in hellem Glanz hervor aus grünen Halmen sticht!
Ist's nicht wie ein Verliebter ganz, der, weil ihm Schaam gefärbt die Wangen,
Sich rings den grünen Seidenflor gezogen um sein Angesicht?
Und dort der Wein, wie lieblich süss ist er im hellen Strahl der Sonne,
Zumal wenn langen Streifen gleich sich ihr Reflex im Weine bricht.
Das blaue Glas, der rothe Wein, die gelben Strahlen — ganz doch wahrlich,
Als ob sich um der Tulpe Roth so Shambalîd wie Veilchen flicht!
5 So ächten Glanz hat dieser Wein, dass, vom Pokale niederträufelnd,
Er ganz dem rothen Carneol, wenn der aus Perlen träuft, entspricht.

---

11) H. Jql: چکید wie im zweiten Hemist.

12) Safîn.: صافی می .

13) Shambalîd ist eine Pflanze mit gelber Blüthe, ähnlich der der Orange, foenum graecum.

6 So rein ist er — wenn in die Hand du ihn gelegt, du unterscheidest
Vom Becher deine Hand nicht mehr und auch vom Wein den Becher nicht!" —

3) ʿAufî. Makhz. Khulâç. Wâlih. H. Iql. (nur die 4 ersten Verse). Nadrat (nur die 3 ersten Verse). Safîn. (nur V. 2 und 3). Metrum خفيف

1 ای ز عکس رخ تو آینهٔ ماه
شاه حسنی و عاشقانت سپاه
هر کجا بنگری دمد نرگس
هر کجا بگذری بر آید ماه
روی و موی تو نامهٔ خوبیست
چه بود نامه جز سفید و سیاه [14]
بلب و چشم راحتی و بلا
برخ و زلف توبهٔ و گناه
5 دست ظالم زسیم کوته [15] به
ای برخ سیم زلف کن کوتاه

Uebersetzung.

1 „Ein Abglanz deiner Wange ist des Mondes Spiegel ganz und gar,
Es reiht um dich, o Schönheitsfürst, als Heer sich der Verehrer Schaar!

14) In Safîn., H. Jql. und Nadrat steht V. 3 vor V. 2, in Khulâç. steht er hinter V. 4.

15) Wâlih: کن statt به .

Wohin du deinen Blick nur kehrst, da sprossen rings Narcissen auf,
Wohin du deinen Schritt nur lenkst, da stellt ein holder Mond sich dar.
Ein schönes Buch zusammen ist dein Lockenhaar und Angesicht,
Denn stets aus Schwarz und Weiss besteht ein Buch ja nur — das ist doch klar?
Es wohnt in Lipp' und Auge dir so Labekost wie bittre Pein,
Und Sünd' und Busse wohnt zugleich in Wange dir und Lockenhaar!
5 Wenn sich die Hand des Frevlers fern vom Silber hält, so frommts ihr wohl,
Da halte deiner Wange fern der Locken Silber immerdar!"

4) Lob ʿAlîs. ʿAufî. Makhz. H. Iql. Wâlih. Metrum هزج.

1 گو مدحت و بستای کسی را که پیمبر[16]
بستود[17] و قضا کرد و بدو داد همه کار
آن کیست برین حال و که بودست و که باشد
جز شیر خداوند جهان حیدر کرّار
این دین هدی را بمثل دایرهٔ دان
پیغمبر ما مرکز و حیدر خط پرگار
4 علم همه عالم بعلی داد پیمبر
چون ابر بهاری که دهد[18] سیل بگلزار

16) Makhz. und Wâlih: مدحت کن.

17) Makhz.: وثنا.

18) Wâlih: آب.

Uebersetzung.

1 Lob und Preis lass dem erschallen, den gepriesen der Prophet selbst,
Dem er durch Vorherbestimmung selbst die Herrschaft zuerkannt!
Und wer ist's, der so geartet, der so war und sein wird? Keiner
Als der Gottesleu, der rastlos stets dem Kampf sich zugewandt.
Sieh, ein Bild des ächten Glaubens ist der Kreis — das inn're Centrum
Ist Muhammad selbst, und ʿAlî ist des Cirkels äuss'rer Rand.
4 Und wie Lenzgewölk des Wassers Ströme schenkt dem Rosenhaine,
Schenkte ihm des ganzen Weltalls Weisheit des Propheten Hand! —

5) Aus einer Qaçîde zum Lobe des Sultâns Yamînuddaulah Mahmûd von Ghaznah. ʿAufî. H. Iql. Makhz. Wâlih. Metrum هزج.

1 گَفَت گوئی که کان گوهرستی
كزو دايم كنى گوهر فشانى
2 چو جانت (19) از جود و رادی کرد یزدان
تو بیجان زنده بودن کی توانی

Uebersetzung.

1 „Ein wahrer Perlenfundort ist, so scheint es, deine Hand,
Denn Perlen sieht man stets dich ja in reicher Fülle geben;

19) از fehlt in der Sprenger'schen Handschrift des Wâlih.

2 Da Gott dir nun an Seelenstatt nur Edelmuth verliehn,
Wie kannst du ohne Seele so denn überhaupt noch leben?"

6) Trauerlied auf einen der Grossen (صدور) von Marw. (nach Safîn. auf den Emîr Nûh-i-Sâmânî, d. h. wohl Nûh bin Mançûr bin Nûh, der von 366—387 regierte). ʿAufî. Makhz. Safîn. Nadrat. Metrum مجتث.

1 جنازهٔ تو ندانم کدام حادثه بود
که دیدها همه [20] مصقول کرد و [21] رخ مجروح
2 از آب دیده چو طوفان نوح شد همه مرو
جنازهٔ تو [22] در آن آب همچو کشتیٔ نوح

Uebersetzung.

1 „Noch weiss ich's nicht, wie seltsam sich's begeben, dass den Augen all
Dein Leichnam feuchten Glanz geliehn und alle Wangen wund geschlagen!
Gleich Noah's Sündfluth hat ganz Marw der Augen Thränenstrom ertränkt,
Und gleich der Arche Noah's wird dein Leib von dieser Fluth getragen." —

7) ʿAufî. Metrum مضارع.

1 نیلوفر کبود نگه کن میان آب
چون تیغ آب داده و یاقوت آبدار

20) Safîn.: مفتول .

21) Safîn.: دل .

22) Safîn.: بدان آب .

هم رنگ آسمان و بکردار آسمان
زردیش بر میانه چو ماه ده وچهار
3 چون راعبی که دو رخ او سال و ماه زرد
واز مطرف کبود ردا کرد وازار

Uebersetzung.

1 „Sieh in des Wassers Mitte dort die blaue Lotosblume,
Der hellgeschliff'nen Klinge gleicht, dem Sapphir sie genau.
An Farbe ist sie Himmel ganz, und gleich dem Himmel trägt sie
In ihrem gelben Mittelkelch den vollen Mond zur Schau;
3 Dem Mönche ähnlich, dem sich längst schon gelb gefärbt die Wangen,
Und der sich ganz und gar gehüllt von Kopf zu Fuss in Blau[23]). —

8) ʿAufî. Atashk. Safîn. (nur der letzte Vers). Metr. مجتث.

1 بنوبهار جهان تازه گشت و خرّم (24 گشت
درخت سبز علم گشت و خاك مُعلم (25 گشت
2 نسیم نیم شبان جبرئیل (26 گشت مگر
که بیخ و شاخ درختان خشك مریم (27 گشت

Uebersetzung.

1 „Neu verjüngt hat sich im Lenze nun die Welt und fröhlich ward sie,
Grünes Banner ziert die Büsche und den Boden bunte Pracht;

23) Wörtlich: „der sich sein Ober- und Untergewand aus blauem Stoff gemacht."

24, 25 u. 27) Atashk. hat alle drei Male شد statt گشت.

26) Hier hat Atashk. گشت, Safîn. aber: بود.

2 Dürrer Bäume Blatt und Wurzel ward zur thränenden Maria,
Darum steigt auch wohl als Zephyr Gabriel herab zur Nacht!" —

9) 'Aufî H. Iql. Atashk. (nur der zweite Vers). Metrum مضارع.

1 گل نعمتی است هدیه فرستاده از بهشت
مردم کریمتر شود اندر نعیم گل
2 ای گل فروش گل چه فروشی برای سیم
واز گل عزیزتر چه ستانی بسیم گل

Uebersetzung.

1 „Es ist ein köstliches Geschenk aus Edens Flur die Rose,
Und edler wird des Menschen Sinn im Rosenlustgefild!
2 Wesshalb verkaufst die Rose du für Silber, Rosenhändler,
Und wie erkaufst du je dafür, was mehr als Rosen gilt?"[28])

10) Lob des Weins. Haft Iql. Safîn. (nur der zweite Vers). Metrum متقارب.

1 ازو بوی دزدیده کافور و عنبر
ازو رنگ برده عقیق یمانی

28) Einen ähnlichen Gedanken hat 'Umar Khayyâm, der berühmte Freidenker und Dichter (gestorben 517 d. H.) in Bezug auf den Wein in folgendem Rubâ'î verwerthet (Ouseley Coll. 140 Nr. 62):

با آنکه شراب پردهٔ ما بدرید
تا جان دارم نخواهم از باده برید

2 بماند گل سرخ هموارہ تازہ
اگر قطرۂ زو بگل بر چکانی

Uebersetzung.

1 „Er ist's, von dem der Kampfer stets, der Ambra seinen Duft sich stiehlt,
Er ist's, durch den Achate selbst von Jemen Farbe erst gewinnen.
2 Und frisch und unverwelkbar bleibt die rothe Rose immerdar,
Entnimmst du ihm ein Tröpfchen nur und lässt es in die Rose rinnen!" —

11) Auf einen jungen Walker und Wäscher (گازربچه) gedichtet dem Wunsch eines hohen Gönners gemäss [29]. ʿAufî. Safîn. H. Iql. Metrum خفیف.

1 کوی و جوی از تو کوثر و فردوس
دل و جامه زتو سیاه و سفید
2 رخ تو هست مایۀ تو اگر
مایۀ گازران بود خرشید

من در عجبم زمی‌فروشان کایشان
به زین که فروشند چه خواهند خرید

„Hat des guten Rufes Schleier längst der Wein mir auch zerrissen,
Nimmer doch, so lang ich athme, will den Rebensaft ich missen.
Ob der Weinverkäufer staun' ich — wie für das, was sie verkauft,
Bess'res je sie kaufen wollen, das bei Gott nur möcht' ich wissen!" —

29) Nach Safîn.: „Auf einen jungen Walker, in den der Dichter ganz verliebt (شیفته) war.

Uebersetzung.

1 „Zum Kauthar ward durch dich der Strom, durch dich der Gau zum Paradiese,
Die Herzen machst du gramesschwarz, die Kleider machst du weiss und rein.
2 Es gilt den andren Wäschern stets als Haupterforderniss die Sonne,
Doch du bedarfst zu dem Geschäft nur deiner Wange ganz allein." —

12) Als den Dichter einige tadelten, dass er sich im Alter noch schminke. ʿAufî. Atashkad. II. Iql. Satîn. (nur der letzte Vers). Metrum رمل.

1 از خضاب من واز موی سیه کردن من
گر همی رنج خوری پیش خور و رنج مبر
2 غرضم زو نه جوانیست بتر سم که زمن
خرد پیران بجویند و نیا یند مگر

Uebersetzung.

1 „Zehrst am Groll du, weil geschminkt ich, weil ich schwarz gefärbt das Haar mir?
Zehre doch am Imbiss lieber und den Groll lass ruhig schwinden!
2 Nicht, um wieder jung zu werden, that ich's — nein! aus Furcht, man möchte
Sonst bei mir der Greise Weisheit suchen und vielleicht nicht finden!" [30])

30) Auf ganz denselben Vorwurf hat auch Rûdagî durch ein Rubâ'î geantwortet, vergl. meine oben genannte Abhandlung p. 739 Nr. 45. Es scheint, als ob Rûdagî dazu durch das in den vorjährigen Sitzungsberichten p. 658 von mir veröffentlichte Lied Khusrawânîs (Nr. 4) ver-

13) ʿAufî. Metrum مجتث.

1 سرودگوی شد آن مرغک سرود سرای
چو عاشقی که بمعشوق خود دهد پیغام
2 همی چه گوید گوید که عاشق شبگیر
بگیر دست دل آرام و سوی باغ خرام،

Uebersetzung.

1 „Es ward zum Liedersänger ganz im Liedersaal das kleine Vöglein,
Und ganz so wie ein Liebender, der's Liebchen lädt zum Stelldichein.
Und was denn singt es? Hör, es singt: „wenn's Zwielicht dämmert, holdes Liebchen,
Dann fasse deines Liebsten Hand und eil' mit ihm hinaus zum Hain!" —

Anhang.

Wahrscheinlich um dieselbe Zeit wie Kisâ'î, nämlich 391, starb noch ein anderer Poët aus der frühesten Epoche persischer Dichtkunst, der 124 Jahre alte Sheikh Abû ʿAbdallah Muhammad bin Hanîf, der, wie die einzige Quelle, Makhzan f. 14, berichtet, zu den شیع تابعین gehörte. Von ihm ist nur der folgende, nicht eben sehr originelle Sinnspruch erhalten (Metrum رمل).

هر کسی و کار خویش و هر کسی و بار خویش
صیرفی بهتر شناسد قیمت دینار خویش،

---

anlasst, und viele Jahre später ebendasselbe Gedicht Khusrawânîs dem Kisâ'î zur Warnung und Mahnung von seinen Freunden vorgehalten worden sei. —

Uebersetzung.

„Jeder hat sein Amt hienieden, jeder ist mit Last beschwert,
Und der Wechsler kennt am besten seines Golddenares Werth!"

Ebenfalls um dieselbe Zeit, nämlich im Jahre 395, erfolgte der Tod des letzten Sâmânidendichters, der zugleich der letzte Prinz und Sprosse der Sâmâniden selbst war, Abû Ibrâhîm bin Nûh, bekannt unter dem Namen Muntaçir. Ueber ihn berichten die Quellen: ʿAufî f. 7b, H. Iql. in der Einleitung zu Rûdagî, Elliot Coll. 158 f. 259b, 159 f. 166b und Ouseley Coll. 377, f. 518b Folgendes:

ایشان (آل سامان) نه پادشاه بوده اند و مدّت امارت و سلطنت ایشان هشتاد و هفت سال و سه ماه بود ولایت خراسان و ماوراء النّهر در نوبت عدل ایشان عظیم ساکن وآمن بود و ایشان ملوك عالم پرور عدل گستر بودند و نام نیك را خریداری کردند واسامیٔ آن نه پادشاه که دوازده برج افلاك ده یازده رفعت بحضرت ایشان میگذاردی درین یك رباعی درج کرده اند تا ارباب تواریخ را حفظ آن آسانتر بود ویاد داشت دشوار نیاید (رباعی)

نه تن بودند از آل سامان مذکور
گشته بامارت خراسان مشهور
اسماعیلی و احمدی و نصری
دو نوح و دو عبد الملك و دو منصور

وآخر این دولت بر امیر منصور اسماعیل بن نوح
بن منصور السّامانی ختم شد اگرچه جوان بود امّا دولت
پیر گشته بود منصور را و در امور ملك آل سامان سامان
نمانده و جان ملك برمق رسیده و در اوّل عهد سلطان
یمین الدّوله محمود بود بارها بر دست خصمان گرفتار
شد و باز خلاص یافت بسیار کوشید تا ملك پدر بدست
آرد امّا با قضای آسمانی و تقدیر یزدانی کوشش انسانی
مفید نیست٬ و از ملوك آل سامان از هیچکس شعر
روایت نکرده اند جز ازوی و اشعار او مطبوعست و
پادشاهانه و در آن وقت که در بخارا بر تخت ملك نشست
از اطراف خصمان بر خاسته بودند و ارکان دولت او
تمام نفور شد شب وروز بر اسپ بودی و لباس او قبای
ژند بود و اکثر عمر او در گریختن و آویختن بسر شد٬
روزی جماعتی از ندمای او اورا گفتند که ای پادشاه
چرا [31] مجلس بزم نسازی و باسباب ملاهی که یکی از
امارات پادشاهی است نه پردازی و این که آثار مردی
را ثنای ظاهر و لایح انشا کرد (هزج)

1 گویند مرا خود زچه رو خوب نسازی
ماوایکه آراسته و فرش ملوّن

31) So nach H. Jql. wohl richtiger als die Lesart 'Aufis:

ملابس خوب نسازی واسباب ملاهی نه برداری

با نعرهٔ گُردان چکنم لحن مغنّی
با پویهٔ اسپان چکنم مجلس گلشن
جوش می و نوش لب ساقی بچه کارست
جوشیدن خون باید بر غیبهٔ جوشن
4 اسپست و سلاحست مرا بزمگه و باغ
تیرست و کمانست مرا لاله و سوسن

Uebersetzung.

„Die Familie der Sâmâniden zählte 9 Fürsten, und die Dauer ihres Emirats und Sultanats betrug 87 Jahre und 3 Monate[32]). Das Gebiet von Khurâsân und Transoxanien ward unter ihrer gerechten Herrschaft gross und ruhig und sicher, und sie waren weltschirmende, gerechtigkeitausbreitende Fürsten und erkauften sich so einen trefflichen Ruf. Die Namen jener 9 Pâdishâhs, an welche die 12 himmlischen Thierkreise 10—11 (ihrer eigenen) Würdegrade fortwährend abtraten, sind in diesem Rubâ'î (von ʿUnçurî, dem berühmten Dichterkönig am Hofe Mahmûds, nach H. Iql.) zusammengefasst worden, damit es den Chronisten leichter werde, sie zu memoriren, und es ihnen nicht schwer falle, sie im Gedächtniss zu behalten:

„Hochberühmte Herrscher waren einst im khurâsân'schen Land
Neun vom Haus der Sâmâniden, noch als Fürsten wohlbekannt:
Ahmad, Ismâ'îl je einer, und ein einzger gleichfalls Naçr,
ʿAbdulmalik zwei und zwei auch Nûh und zwei Mançûr genannt."

32) H. Iql. gibt richtiger 102 Jahre und 6 Monate an; das wäre der Zeitraum von ʿAmr bin Laith's Tode 287 bis 389, wo ʿAbdulmalik

Den Abschluss dieser Dynastie bildete nun Amîr Mançûr Ismâ'îl bin Nûh bin Mançûr (nach H. Iql. richtiger: Abû Ibrâhîm Ismâ'îl bin Nûh mit dem Beinamen Muntaçir). Aber wenn er selbst auch noch ein Jüngling war, das Reich war doch zu alt für ihn geworden, und in den Reichsgeschäften der Sâmâniden war keine Ordnung mehr geblieben, und die Seele des Reiches war bis zu ihrem letzten Athemzuge gekommen. Er lebte in den ersten Zeiten der Regierung Sultân Yamîn-uddaula Mahmûd's und fiel mehrere Male den Feinden in die Hände, kam aber immer wieder frei. Er gab sich viele Mühe, das väterliche Reich in seine Gewalt zu bringen, aber gegen himmlisches Verhängniss und göttliche Vorherbestimmung nützt menschliche Anstrengung nichts. Als Ilekkhân aus Kâshgar kam und über 'Abdulmalik die Herrschaft gewann (389), da liess er dessen Bruder Muntaçir greifen und gefangen setzen. Der aber floh aus dem Gefängniss, durchirrte einige Jahre lang Transoxanien und Khurâsân und nachdem er drei Mal mit Ilekkhân Krieg begonnen, wurde er ein Mal wenigstens Sieger. Später aber fand er durch die Hand des Ibn Bahîj, des Beduinen, der von Seiten Sultân Mahmûds kam, den Tod 395 (dieser ganze Passus ist aus dem H. Iql herübergenommen, da 'Aufî ihn nicht hat)[33]. Unter den Sâmânidenfürsten sind von keinem als von ihm Verse überliefert, und seine Gedichte sind vortrefflich und eines Fürsten würdig. Gerade in jener Zeit, als er in Bukhârâ den Königsthron bestiegen, hatten sich Feinde von allen Seiten erhoben, und seines Reiches Stützen waren alle geflohen. Tag und Nacht brachte er zu Pferde zu, sein Gewand war ein abgerissener Mantel, und beständig

---

bin Nûh starb. 'Aufî's Rechnung würde nur etwa die Zeit von 301 (Naçr bin Ahmad's Regierungsantritt) bis 389 umfassen. —

33) Nach Mirkhond (vergl. histoire des Samanides par Defrémery p. 209) ward er nur im Zelt des Ibn Bahîj, nicht aber durch ihn selbst, getödtet, auf Anstiften des Mâhrûi, der im Namen Mahmûd's dort gebot.

schlief er mit dem Panzer (H. Iql.). Die meiste Zeit seines Lebens ging so in wechselnden Kriegsfällen (wörtl. im Fliehen und Packen) hin. Eines Tages sagte eine Schaar seiner Tafelgenossen[34]) zu ihm: „o Pâdishâh, wesshalb veranstaltest du keine fröhlichen Schmausgesellschaften und beschäftigst dich nicht mit musikalischen Instrumenten, die doch eines der Wahrzeichen königlicher Würde sind?" Da dichtete er dieses Lied, das ein offenes und deutliches Lob wahren Mannesthums enthält:

1 „Alles fragt mich: „wesshalb lässt du heiter nicht dein Antlitz strahlen,
Nicht in Schmuck die Wohnstatt prangen, bunt mit Teppichen bezogen?"
Wie denn soll ich Kämpferschlachtruf mit dem Lied des Sängers einen,
Rossestrab mit Hainbanketten, rosenblüthenduftumflogen?
Was denn nützt des Weines Schäumen, was des Schenken süsser Mund mir?
Auf die Panzerringe nieder muss hier Blut nur schäumend wogen!
4 Mir gilt Ross und Waffenrüstung statt des Hains und Festschmaussaales,
Mir ersetzt der Pfeil die Lilie und die Tulpe mir der Bogen!" —

34) Einer seiner Vertrauten nach H. Iql.

Philosophisch-philologische Classe.

Sitzung vom 6. Juni 1874.

Herr Haug hielt einen Vortrag:

„Ueber die Interpretation der Vedas".

(Wird in den Denkschriften veröffentlicht werden.)

Sitzung vom 4. Juli 1874.

Herr Hofmann trug vor:

„Zur Text-Kritik der altfranzösischen Tristan-Fragmente".

(Wird später in den Sitzungsberichten veröffentlicht werden.)

Historische Classe.

Sitzung vom 4. Juli 1874.

Herr von Giesebrecht trug vor:

„Der Bericht Radowin's über den Roncalischen Reichstag von 1158".

(Wird später in den Sitzungsberichten veröffentlicht werden.)

